

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

STUDENTSKÁ SOCIALIA 2019

GAUDEAMUS
2020

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

STUDENTSKÁ SOCIALIA 2019

**Přístupy společnosti k rizikovému
chování**

**Sborník ze studentské konference konané
v Hradci Králové dne 28. března 2019**

**Gaudeamus
2020**

Bibliografické citace

KNYTL, Martin a JANIGOVÁ, Aneta, eds. *Studentská Socialia 2019: Přístupy společnosti k rizikovému chování*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2020. 152 s. ISBN 978-80-7435-799-2.

Editoři

Mgr. Martin Knytl

Mgr. Aneta Janigová

Recenzenti

doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

PhDr. Stanislav Pelcák, Ph.D.

Publikace neprošla jazykovou úpravou, za obsahovou i jazykovou správnost textů odpovídají autoři jednotlivých příspěvků.

ISBN 978-80-7435-799-2

Obsah

Předmluva	4
Věková diskriminace.....	6
Iva Gallová	
Faktory působící na výkon služby příslušníka VS ČR ..	25
Petr Sádek	
Přístupy společnosti k dobrovolné bezdětnosti	38
Mgr. Klára Sirková, Zuzana Vanýsková	
Výskyt rizikového chování v mateřské škole a jeho prevence.....	53
Veronika Kolmanová, Denisa Pavlíková	
Subkultury mládeže a jejich vztah k rizikovému chování	73
Klára Eliášková	
Přístup žáků 8. a 9. ročníků ZŠ k vybraným rizikovým jevům.....	94
Andrea Květonová, Anna Smutná, Magda Zlámalová	
Sociální sítě z pohledu rodičů a dětí základních škol v Královéhradeckém kraji.....	129
Jana Adamcová, Tereza Cimmerová, Monika Vostrčilová	

Předmluva

Konference Studentská Socialia se za dobu své téměř dvacetileté existence stala součástí publikačního portfolia studentů Katedry sociální patologie a sociologie. Hlavní ideou konference je dát studentům příležitost prezentovat výsledky samostatného zkoumání v předem stanovených tématech. Tato témata zacházejí do profilu studovaných studijních programů Katedry sociální patologie a sociologie PdF UHK, tj. Sociální patologie a prevence a Sociální komunikace v neziskovém sektoru. Studenti v teoretické rovině popisují, analyzují a vyvozují závěry z dostupné české a zahraniční literatury a již zrealizovaných výzkumů. V empirické části se pokouší o své první samostatné výzkumy. Často jsou tyto pokusy plné nepřesností, chyb, a omylů, což je velmi důležité pro tvůrčí práci, zamýšlet se nad nimi, mít zpětnou vazbu a pokoušet se svou práci korigovat a v dalších samostatných výzkumech být už o trošku zkušenější, lepší.

Letošní Studentská Socialia si vzala za téma „Přístupy společnosti k rizikovému chování“ a studenti řešili celé spektrum témat od prevence až po represí. Do závěrečného kola postoupilo celkem sedm soutěžních prací od třinácti autorů a drobných autorských týmů. Konference odstartovala sociologicky zaměřeným tématem studentky Ivy Gallové zaměřeným na problematiku věkové diskriminace v české společnosti. Dále pak pokračovala represivně zaměřeným výzkumem studenta Petra Sádka, který popisoval faktory působící na výkon příslušníka Vězeňské služby ČR. Co do počtu respondentů nejobsáhlejší zkoumání představily studentky Klára Sirková a Zuzana Vanýsková, které zkoumaly přístupy společnosti k dobrovolné bezdětnosti. Veronika Kolmanová a Denisa Pavlíková se zaměřily na možnosti prevence výskytu projevů rizikového chování v mateřských školách.

Klára Eliášková prezentovala téma, které se zaměřovalo na subkultury mládeže a jejich vztah k rizikovému chování. Výzkumný tým studentek ve složení Andrea Květonová, Anna Smutná a Magda Zlámalová se zaměřily na žáky osmých a devátých tříd a jejich projevy rizikového chování. A nakonec výzkumný tým děvčat Tereza Cimmerová, Monika Vostrčilová a Jana Adamcová se zaměřily na rodiče a jejich zkušenosti a rizika se sociálními sítěmi v regionu Královéhradecka. Spektrum dalších soutěžících a jejich témat, kteří se však nedostali do užšího výběru prezentujících, bylo ohromné – více než 70 odevzdaných prací a témata mapující školní prostředí, rodinu, represivní orgány, neziskové organizace a jejich práci s problematikou rizikového chování.

Z odevzdaných prací je zřejmé, že oblast sociální patologie má živnou půdu pro zkoumání. Stále se objevují témata nová, je třeba analyzovat dostupné výzkumy, mapovat v jednotlivých problematikách společenské trendy a podněcovat mladší generaci k přemýšlení, aktivnímu přístupu a k realizaci samostatných výzkumů.

Věřím, že i v příštích letech bude Studentská Socialia nedílnou součástí aktivit KSPSoc a podaří se alespoň některé výsledky studentských výzkumů aplikovat na praxi.

doc. PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

vedoucí Katedry sociální patologie a sociologie PdF UHK

Věková diskriminace

Iva Gallová

Úvod

Téma mé soutěžní práce je mi blízké, sociální práce tvoří hlavní pracovní náplň mé profese. Zabývám se sociálním poradenstvím, péčí a podporou seniorů i handicapovaných lidí. Podílím se na zajišťování podmínek, které seniorům pomáhají zkvalitňovat a zlepšovat život. Věkově starší lidé mi byli odjakživa blízcí a cenila jsem si jejich náhledu na životní zkušenosti, prožitky a jisté dávky jejich životní moudrosti. Cítím, že je mým úkolem měnit negativní postoje a stereotypy projevované vůči stáří a stárnutí. Za jeden ze znaků lidskosti považuji především kladný a otevřený vztah k vyšším věkovým skupinám.

Díky pokrokům ve vědě a medicíně dochází k velkým demografickým proměnám a nárůst stárnoucí populace je jedním z nejožehavějších témat dnešní společnosti. Celospolečenský postoj k věkově starším lidem není bohužel kladně nastaven a není podporován v pozitivním duchu. Tento fenomén se bude časem stále více projevovat nejen v lokálním prostředí, ale i v celosvětovém měřítku. Ageismus jako jedna z forem sociálně patologických jevů, bude stále častěji rozpoznáván v mezigeneračním styku.

Záměrem mé práce není přesné zmapování rozsahu ageismu v současné společnosti, ale snahou je odkrývat tuto problematiku a tím přispět k prevenci před tímto specifickým patologickým jevem. Informovanost, jako forma otevřené prevence, je jedním z klíčových nástrojů proti tomuto fenoménu. Hlubší a rozsáhlejší otevřenost na tomto poli poskytuje prevenci před diskriminačním chováním a dává nám možnost k pochopení její důležitosti. Považuji za velmi důležité, že se v poslední době veřejnost zajímá

o věkovou diskriminaci, a to nejen na poli práce a pracovního trhu, ale především z osobních důvodů, které jak všichni cítíme, zasáhnou jednotlivě i každého z nás.

Soutěžní práce je koncipována do dvou částí, teoretická část se zabývá definicí ageismu a následně se věnuje úrovni mezigenerační komunikace a vlivu připravenosti a informovanosti na problematiku stáří jako jedním z možných nástrojů proti ageismu.

Empirickou část provází vlastní kvalitativní výzkum menšího rozsahu, který je formou předvýzkumu pro budoucí bakalářskou práci k tomuto tématu. Zabývá se subjektivním vnímáním dvou věkově odlišných generací se zkušenostmi s možnou diskriminací v rodinném prostředí, týkající se osob v blízké citové vazbě. Odlišným náhledu a postoji na mezigenerační konflikty a nepochopení, a to z pohledu rodičů i dětí. Záměrem tohoto předvýzkumu je získání informací k otázkám týkajících se odlišného postoje generačně odlišných respondentů a rozšíření znalostí pro mou kvalifikační práci. Cílem této práce je porovnání empirických dat dvou věkově odlišných respondentů a zhodnocení získaných údajů pro mé další studium na poli této problematiky.

Odkrývání postojů, které zauímají dnešní lidé k tomuto tématu mohou naznačit možnosti, jak uvedená zjištění využít v možné prevenci ageismu při mezigenerační komunikaci a zlepšení vnímání věkově starších osob svým okolím. Odtabuizování problematiky ageismu je vlivem nárůstu stárnoucí populace jedním z hlavních a aktuálních témat dnešní doby. Neměli bychom jej podceňovat, jeho další vývoj je spojen s budoucí sociální, ekonomickou a kulturní úrovní celé naší společnosti.

1 Teoretická část

1.1 Novodobý ageismus

Dějiny světa znají mnoho válek. Války vedené pěstmi a oštěpy či pouhými zuby, ale i střelnými zbraněmi nebo bombami, války obranné i ničivé, občanské i války mezi civilizacemi. Kromě všech těchto válek existuje i válka generační. Tato válka se zásadně liší od všech ostatních válek a polních tažení, neboť armády se v ní neutkávají v otevřeném boji na bitevním poli, lidé se zpravidla vzájemně nestřílejí a neberou žádné zajatce. Přesto uvádí generační konflikt do pohybu síly tak mocné, že zcela samovolně hovoříme o válce. V jistém smyslu je válka generací tou nejstarší a zároveň nejmodernější ze všech válek. Nejstarší proto, že je, jak sami uvidíme, programována biologicky. Je nejmodernější, protože ji lidstvo vede již tisíciletí jako psychologickou válku, válku slov a ponižování. Mladí zabíjejí staré tím, že ničí jejich identitu a využívají k tomu téměř výlučně jazykové a názorné prostředky (Schirmacher, 2005, s. 52).

Lidé jsou si sice rovni, ale ne vždy tato slova platí v běžném, ale i pracovním životě. Každý z nás se již setkal, ať už právě u sebe, nebo ve svém okolí s nějakou formou přímé nebo nepřímé diskriminace. Slova týkající se ageismu, tedy věkové diskriminace v nás nejprve evokují představy staršího člověka, který je nějakou formou utlačován, diskriminován nebo podceňován na základě předsudků, ale i nedostatkem informací o této problematice. Téma týkající se této diskriminace je mnohem složitější, než se na první pohled zdá. Tabuizace, která jej provází začíná pozvolna zanikat s větším nárůstem stárnoucí populace.

Ageismus je ideologie založená na sdíleném přesvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu, manifestovaná skrze proces systematické,

symbolické i reálné stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku a/nebo na jejich příslušnosti k určité kohortě/generaci (Vidovičová 2008, s. 113).

S rostoucí střední délkou života v západní civilizaci je nutné otevřít i u nás toto tabuizované téma. To, že se o něm nemluví, neznamená, že neexistuje. Se vznikem kultu mládí vzniká i opačný extrém – ageismus. Ageismus jako pojem vznikl v 60. letech minulého století ve Spojených státech a v češtině jej překládáme jako věkovou diskriminaci teprve od nedávné doby. Pojem je odvozen od anglického slova age, který znamená věk, stáří. Tento termín je však v dnešní době vnímán v mnohem širším pojetí. Věková diskriminace se může týkat každého věku a každého z nás tím, jak procházíme jednotlivými etapami svého života, může se vztahovat i na mladé lidi, kteří si osvojují a prožívají zkušenosti se staršími a zkušenějšími generacemi. Nebývají připraveni na negativní reakce přicházející ze strany starších lidí. Tato bolestná zkušenost může vést k nechuti zapojit se do pracovního procesu, nebo se projeví frustrací v osobním i profesním životě.

Nejen mladí, ale především starší a zkušenější lidé by měli být otevření novým postojům a názorům ze strany mladších generací. Vzájemně by měli dojít k názoru, že každý vztah musí být také oboustranně opečováván, pěstován a podporován. Dnešní starší generace vyrůstala v době, kdy byla společnost nastavena jiným hodnotovým měřítkům, z toho důvodu dochází k oboustrannému mezigeneračnímu nepochopení. Představa dnešních mladých lidí je nastavena na rychlé a bezpracné získání materiálního zabezpečení, a to na úkor pokazených lidských vztahů, nechápou, že není podmínkou dostat vše hned tady a teď.

Fascinace mladých aktivním životním stylem a odmítání způsobů trávení času českých seniorů lze těžko programově měnit. Všechny fáze lidského života jsou si rovny a jedna bez druhé nemohou život zcela naplnit. Řešením mezigeneračního sblížení může být výchova dětí k respektu a slušnosti v nejširším měřítku, důraz na slušnost a toleranci vůči všem odlišným společenským kategoriím, osvětou pomocí programů zaměřených na aktivní stáří může rozšiřovat mladým lidem obzory. Podpora aktivního stárnutí může být důležitým pocitem sounáležitosti a spolupráci napříč všemi generacemi. Despekt mladých vůči stáří coby životní etapě lze překonávat diskusí a osvětou.

1.2 Ekonomicko-demografické změny společnosti

Kvůli populačnímu stárnutí se mění demografická rovnováha naší společnosti. Demografické stárnutí populací je již nezvratně nastartovaný proces. Bohužel, reakcí na tyto změny byly veřejně vyjadřované obavy o ekonomickou udržitelnost společnosti. Obraz stárnoucí populace, která je přítěží pro mladé generace významně přispívá k mezigeneračnímu nepochopení a netoleranci. Představa, že většina starých lidí je díky zdravotnímu stavu či duševní chorobě vyřazena, vede k předpokladu, že starší lidé jsou neschopni pokračovat v práci, a práce těch, kteří schopni jsou, je neproduktivní. Vznikl tím jistý druh averze k věkově starším generacím.

Nelze si nepovšimnout velkého nárůstu negativních očekávání ve spojení demografického vývoje a výkonnosti ekonomiky, nepochybně motivovaných špatnými zkušenostmi s dozvuky ekonomické krize. Zároveň je ovšem nutné podtrhnout, že se jedná o postojový artefakt – nedávná ekonomická krize měla své příčiny zcela jinde než v demografické skladbě populací, které postihla. Tyto ageistické postoje mají s velkou pravděpodobností také

svoji individualizovanější podobu (Štěpánková, Höschl, Vidovičová a kol., 2014, s. 39).

V konkrétní rovině mezigeneračních vztahů se projevuje těžký konflikt daný nerovným bojem dvou základních představ. Onen konflikt rovněž zesiluje politická, společenská i kulturní scéna, lhotejno, zda o určitou strategii usiluje vědomě nebo bezděčně. Politici, kteří se vyjadřují k problematice seniorů, redukuje své úvahy výhradně na penzijní reformu, a proto společnost vnímá seniorskou populaci převážně jako značnou ekonomickou zátěž. Podobně většina kulturních pořadů určených pro majoritní společnost často tematizuje strastiplné stránky stáří, i když připouští výjimky (Haškovcová, 2010, s. 36).

Neinformovanost a následná obava ze stáří mohou vést k negativním předpokladům o této životní fázi. Předpoklady o špatném zdravotním stavu, nemohoucnosti a následné zátěži pro ekonomické a zdravotnické systémy mohou vést k věkové segregaci. Vyčleňování ze společnosti je podporováno ekonomicko-sociálními problémy a společenskými představami podceňujícími stáří. Strach ze stárnutí, stáří a starých lidí vytváří nebezpečné podhoubí pro věkovou diskriminaci. Přitom společnost, ve které lidé žijí déle, je historicky jedinečným úspěchem lidské společnosti. Každá společnost musela nějakým způsobem prakticky řešit problémy nezámožných, nemocných a starých lidí. Podle svých možností se víceméně snažila uspokojit alespoň jejich základní potřeby a není pochyb o tom, že ekonomický potenciál dané společnosti měl významný vliv na konkrétní život všech lidí, ale také na specifický pohled na obraz stáří jako takového.

V každé společnosti, ať již bohaté či chudé, existovala vnitřní diferenciaci. Jednotliví lidé patřili k různým společenským třídám a měli také rozdílný vztah k výrobním

prostředkům. Přirozeným následkem toho byli někteří chudí, jiní zámožnější nebo bohatí, a to ve vzájemném vztahu k celkově špatné, průměrné nebo naopak dobře fungující ekonomice. Starý, ale zámožný člověk mohl i v nepříznivých dobách čelit ekonomickým těžkostem, neboť mu byla prokazována úcta za vše, čeho v životě dosáhl. Pokud získali mladší členové rodiny majetek od starších členů, byli povinni se o ně postarat.

Dnešní senioři většinu života vyrůstali a prožili v období socialistické uniformity a jsou dnes konfrontováni s rozdílně vnímanými hodnotami. Rozpad vnitřní soudržnosti rodin a sociální rozdíly mezi vrstvami obyvatel, které dosahují velkých rozdílů je přivádí k nejistotě, týkající se vnímání jejich vlastní budoucnosti. V případě nouze doufají a očekávají v solidaritu, ale zároveň poznávají, že některé formy pomoci, dříve bezplatné a v rámci rodiny samozřejmé, jsou nyní zpoplatněné nebo odmítnuté a jsou pro jejich možnosti mnohdy i vyloučeny. V souvislosti s proměnou dnešních rodin však přesto doufají v její pomoc i přesto, že reálně vnímají nutnost své nároky značně redukovat. Celková nedůvěra k lidem se pak mnohdy promítá do mezigeneračních vztahů a nepochopení.

Se vznikem malé nukleární rodiny vzniklo například riziko zajištění ve stáří a v nemoci, neboť rodina již neplní pečovatelskou úlohu pro více generací, jak tomu bylo v případě rozvětvené a vícegenerační rodiny tradiční. Trh práce, na němž hledají lidé vně svých rodin materiální zajištění, plodí krátkodobou či dlouhodobou nezaměstnanost, pracovní úrazy a v případě matek s malými dětmi znamená dočasnou pracovní neschopnost a zpravidla také dlouhodobější pracovní znevýhodnění. Moderní podobou rodiny s omezenými možnostmi zajištění svých členů ani současnou podobu trhu práce poskytujícího omezené množství plnohodnotných zaměstnání si nikdo z postižených svobodně nevybral, a proto nemůže být činěn

plně zodpovědným, pokud se mu v tomto prostředí nedaří (Keller, 2005, s. 62).

Hledání viníka je snadné, jak uvádí Vidovičová (2006, s. 26) koncept demografické paniky je založen na předpokladu, že dojde k nevyhnutelnému zbrzdění či dokonce zastavení ekonomického i sociálního vývoje stárnoucích společností pouze na základě jejich populačního stárnutí. Dnešní společnost bude muset obstarávat příliš mnoho starších a starých lidí, což si nemůže dovolit. Takto zjednodušené představy mohou vést k předsudečným postojům a stigmatizaci starších občanů, navíc i stát proklamuje stáří jako vysoce nákladnou sociálně-ekonomickou položku, čímž se může názor veřejnosti utvrzovat. Dle Vidovicové (2006, s. 29) je požadavek vysoké míry odpovědnosti státu za správu „věcí seniorských“ jde Evropou napříč spektrem režimů sociálního státu i podílu seniorů v populaci. Není zcela jasné, zda se tedy jedná o požadavek veřejnosti podmíněný nedostatkem takové péče nebo naopak zapříčiněný jejím přebytkem ve formě paternalistického přístupu. V České republice je péče o seniory jako politika pod dlouhodobou kritikou. Tato „nespokojenost“ veřejnosti však má i subtilnější podoby, jako je mediální kritika nebo kritika různých zájmových a lobbistických skupin seniorské advokacie.

Zajistit seniorům pocit úcty k vlastnímu stáří a možnost volby svobodného životního stylu. Lidem v pobytových zařízeních poskytnout vhodnou podporu a respekt k soukromí, to by měla být jedna z priorit současného státu. Senioři by tak měli zůstat platnými členy naší společnosti, a to nejen ze sociologického hlediska, ale i ekonomického a morálního.

1.3 Média a jejich vliv na veřejné mínění

Informace, které nás mnohdy nepodloženě znepokojují, jsou ve velké míře masově podávané mediálními prostředky a je především jejich zásluhou, že přispívají k negativní situaci, která panuje mezi věkově odlišnými generacemi. Lidé touží po majetku mimo jiné právě proto, že je v kritických životních situacích dokáže vcelku spolehlivě zajistit. Potřebu určitého zajištění a pocitu bezpečí mají ovšem i lidé nemajetní. Sdělovací média hrají klíčovou roli při náhledu na dnešní ekonomickou i sociální situaci a jejich potřebou bývá často označení viníka za problémy v těchto sférách. Lidé, kteří jsou nejzranitelnější, bývají právě ti, jenž jsou označováni, jako sociální vrstva čerpající finanční výhody a poskytované služby na úkor mladých a pracujících lidí. Lidé kvůli médiím ztrácejí orientaci a soudnost v tom, co jim dnešní doba opravdu reálně nabízí.

Média jsou nepochybně nejsilnějším kanálem jak pro vytváření stereotypů, tak pro jejich odbourávání. Podporují stereotyp, že stáří je něco, čeho bychom se měli obávat. Média prezentují starší lidi jako obecně nezdatné, potřebující péči svého okolí, nesoběstačné, jako pasivní příjemce sociálních dávek a služeb. Staří lidé mnohdy ať vědomě, či nevědomě přijímají stereotypy o stáří a identifikují se s nimi, sami se stavějí do role diskriminovaných. Mají pocit, že jsou pro ostatní zátěží, mohou svůj život vnímat jako méně hodnotný a vystavovat se tak riziku deprese a s tím spojené sociální izolace. Stárnutí a potažmo starší lidé jsou obviněni z ekonomického krachu české společnosti. Společnost nijak nerozlišuje mezi stárnutím populace a biologickým stárnutím jedince a veřejné mínění mylně generalizuje, že vyšší počet let se rovná nižší životní úroveň.

Dnešní konzumní společnost je spojena s vypjatým individualismem, s popíráním zájmů celku, nejednou i pokleslou morálkou, racionalita a pragmatismus převládá nad emotivitou, vytrácí se humanita a tolerance, nastupuje bezohlednost a ziskuchtivost. Lidé, za silné podpory médií ztrácejí trpělivost nejen s ostatními, ale především sami se sebou. Veřejné mínění je utvářeno hlavně pod jejich vlivem. Informace, které podávají vždy nemusí vycházet z objektivních faktů a úmyslně vytváří postoje vedoucí k negativnímu smýšlení o starší populaci. Demografická panika je dle mediálního podání přímo závislá na věkovém složení populace a živí veřejnost katastrofickými scénáři o budoucím vývoji naší společnosti. Málokdo si však uvědomuje, za jakým účelem jsou tyto zprávy podávány, a to je míra sledovanosti původců těchto zpráv.

1.4 Komunikační potenciál jako nástroj proti ageismu

Naše společnost je v současné době široce otevřena postoji, že naslouchat pouze sám sobě a nehledět na ostatní je tím nejlepším vzorem pro život. Názorové neshody mezi generacemi jsou přirozené. Ze společnosti se vytratila schopnost naslouchat si navzájem, komunikovat a vážit si zkušeností starších a zároveň být otevřený názorům mladších. Každý vztah má vždy dvě strany pohledu.

Dorozumět se s bližním můžeme jen na základě ochoty otevřít se druhému člověku, schopnosti vcítit se do druhého, soucítit s ním, sdílet s ním to, co ho sužuje, pochopit, čím je motivován. Vztah k druhému, k jeho originalitě a identitě. Lidské hledání spojení, otevření člověka k druhému, navázání vztahu a setkávání jsou možná na základě přátelského dialogu. Každý máme svou pravdu – staří i mladí, těžko ustupujeme, nepadno se jí vzdáváme, ale potřebujeme ty druhé, nevystačíme si sami, protože máme

jen dílčí pravdu. Řešením je jen společné hledání pravdy (Jirásková a kol., 2005, s. 29).

Negativní postoje ke stárnutí mohou poškodit náš vztah nejen k sobě samým, ale zmenšit i naše příležitosti a vyhlídky ve vztahu k ostatním, oddělit nás neprávem od okolní společnosti lidí v komunitě a skutečně zkrátit život. Prevencí je silný konsenzus všech aktérů komunikace a vzájemná podpora při vytváření důvěry na tomto poli. Musíme si uvědomit, že je naprosto přirozené, že lidé v určitém věku mají své specifické potřeby, priority, zkušenosti a odlišná očekávání od svého okolí.

Ve stáří se projevuje, jaké hodnoty vstřebával a zastával stárnoucí člověk v předchozí době, jak úspěšně či neúspěšně probíhala jeho celoživotní socializace, jak prožíval významné fáze svého života a jak zvládl krize v jednotlivých fázích svého života. Očekávané a věkem podmíněné intrapsychické procesy stárnutí osobnosti vždy také musíme chápat na pozadí sociokulturních procesů, které ovlivňují, opět však diferencovaně, vždy celou věkovou skupinu. Jak na tyto skutečnosti bude stárnoucí člověk reagovat, co si z nich odnese, a bude-li jejich prožití pro něj spíše handicapem nebo pozitivem, to již závisí na jeho osobnosti. V tomto smyslu není stáří sociálním údělem a každý člověk je za ně a za způsob, jak je bude prožívat, zda spokojeně či nespokojeně, odpovědný sám sobě (Jirásková a kol., 2005, s. 25).

Dokud si staří lidé nezačnou více vážit sami sebe, těžko mohou očekávat, že si jich budou vážit příslušníci ostatních věkových skupin a generací. Rozhodující pro lidské sebeuvědomění a vnitřní spokojenost je bezesporu určitá osobní kvalita jedince. Tato kvalita podmiňuje rozvoj našich schopností, hloubku našeho životního náhledu, postojů a chování. Je vždy základem pro rozvoj lidské osobnosti jako celistvé a autentické bytosti. Její rozvoj je podmíněn

nabýváním životních zkušeností a odvahou v rozhodování o svobodné a samostatné životní cestě. Osobní kvalita jednotlivce stojí za vůlí pracovat sám na sobě k rozvinutí lidského potencialu, a to v každém věku, v každé životní fázi svého životního cyklu.

Naším úkolem je především hledání příležitostí pro zvýšení vzájemné komunikace mezi seniory a mladými lidmi. Jednou z nich může být zapojení mladé generace do vzdělávání seniorů. Oblastí vhodných ke vzdělávacím aktivitám je v současné době nepřeborné množství, týká se to především oblasti ekologie, nových technologií, uměleckých směrů a informatiky apod. Podpora v této oblasti zájmů, i mimo rámec rodiny, může přinášet oběma skupinám vzájemné obohacení nejen na poli vzdělávání a nabývání dovedností, ale i v získání přirozeného sebevědomí a sebejistoty.

2 Empirická část

2.1 Cíl výzkumu

V teoretické části mé práce je přiblížena problematika ageismu a mezigeneračního neporozumění, a to pomocí kvalitativního výzkumu menšího rozsahu, který bude sloužit jako materiál pro mou budoucí kvalifikační práci. Cílem tohoto výzkumu je komparace dvou respondentů a jejich náhled na kvalitu komunikace v rodinném prostředí, a to v pojetí užšího rodinného spoluzití se seniory. Na základě tohoto předvýzkumu bych ráda odstranila nedostatky a upřesnila si vhodnost použitých otázek pro mou budoucí bakalářskou práci. Zvolila jsem si formu moderovaného rozhovoru, a to konkrétně polostrukturovaného rozhovoru. Nejprve jsem si vytvořila schéma okruhů, kterých se budou týkat mé otázky a budou pokládány při obou rozhovorech. Tyto okruhy specifikují druhy jednotlivých otázek.

Tematické okruhy:

1. Vnímání seniorů v blízké citové vazbě (O 1).
2. Hloubka empatie a sdílených hodnot (O 2).
3. Specifika mezigenerační komunikace (O 3).
4. Zdroje mezigeneračních konfliktů (O 4).
5. Možné přístupy k mezigeneračnímu soužití (O 5).

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, nakolik odlišné je vnímání a postoj ke starší generaci v užší rodině, v rovině komunikace, a to především v rodinách, kde žijí prarodiče se svými dětmi a vnoučaty v citově blízkém vztahu. Kritériem, které jsem zvolila pro výběr respondentů bylo jejich společné soužití se starší generací. Respondent, který byl účastníkem mého prvního rozhovoru žije v jedné domácnosti se svými dětmi a rodiči. Naproti tomu druhý respondent se seniory v jedné domácnosti nežije, bydlí v jedné domácnosti se svými rodiči, ale je v pravidelném kontaktu se svými prarodiči, kteří žijí v sousedství. Mým úkolem bylo zjistit, jak respondenti vnímají generaci svých rodičů a posoudit jejich názory a postoje k pokládaným otázkám. Tato zjištění mohu posoudit jako relevantní informace pro výběr vhodných respondentů pro tvorbu mé budoucí bakalářské práce.

Respondent č. 1 je studentem střední školy, je mu 18 let a žije v domácnosti pouze se svými rodiči, své prarodiče však pravidelně navštěvuje, protože žijí v blízkém okolí. Respondent č. 2 žije v domácnosti nejen se svými rodiči, ale i se svou dcerou. Výběr respondentů byl učiněn náhodně, žijí ve stejném městě a patří do okruhu přátel mého syna i mé rodiny. Souhlasili s položením výzkumných otázek, oba si přáli zůstat v anonymitě. Svě odpovědi svolili zveřejnit pouze pro výzkumné účely.

Přehled respondentů

Respondent č. 1	věk 18 let	bydliště – město	dvougenerační soužití
Respondent č. 2	věk 51 let	bydliště – město	třígenerační soužití

2.2 Analýza a interpretace výsledků výzkumného šetření

Respondentům byly postupně pokládány tyto otázky:

Okruh O 1:

1. Máte pocit, že mezi vámi a rodiči dochází postupně k nějaké formě odcizení?
2. Posilujete záměrně vazby mezi generačně odlišnými členy vaší rodiny?

Okruh O 2:

3. Cítíte bližší porozumění a sdílení podobných hodnot se svými rodiči nebo spíše s jinými členy své rodiny?
4. Myslíte si, že dokážete porozumět problémům, týkajících se starších členů vaší rodiny?

Okruh O 3:

5. Jak snadná či naopak obtížná je pro vás domluva se svými rodiči na důležitých záležitostech týkajících se společné domácnosti?
6. Nakolik vnímáte odlišnost postojů a názorů věkově odlišných členů vaší rodiny?

Okruh O 4:

7. Máte dojem, že ve vaší rodině dochází snadno k mezigeneračním konfliktům?
8. Jaké události či věci jsou nejčastějším zdrojem těchto konfliktů?

Okruh 0 5:

9. Cítíte se být nějak omezován soužitím s věkově odlišnými členy vaší domácnosti?
10. Vnímáte jako nutnou povinnost postarat se v budoucnu o vaše rodiče či prarodiče?

Na otázku č. 1 respondent č. 1 odpovídá, že cítí odcizení, a to ze své strany. Je pro něj nutný pocit soukromí a často ho záměrně vyhledává. Překvapující však bylo, že na otázku, zda tento pocit vnímá i v souvislosti se svými prarodiči odpověděl respondent že ne. Naproti tomu respondent č. 2 si žádného pocitu odcizení není vědom, avšak připouští drobné neshody a nedorozumění, které cítí ke svým rodičům. Zároveň však zdůrazňuje, že tyto pocity jsou pouze krátkodobé a nemají vliv na společné soužití.

U otázky na č. 2 respondent č. 1 reagoval, že nijak zvlášť nepocituje potřebu posílení vazeb mezi generačně odlišnými členy vlastní rodiny. Vnímá je jako přirozeně pevné a dostačující pro pocit sounáležitosti uvnitř rodiny. Také respondent č. 2 má obdobný pocit, ale dodává, že si občas uvědomuje vlastní aktivity vynakládané pro posílení vazeb mezi jeho dcerou a prarodiči.

Na otázku č. 3 respondent č. 1 odpověděl nejednoznačně, protože jeho bližší porozumění s osobami generačně odlišnými bylo spojeno spíše s jeho zájmovými aktivitami a koníčky, které se týkaly technicky zaměřených členů rodiny. Odlišný věk nebyl pro něj v tomto vzájemném sdílení žádnou překážkou a vůbec si jej neuvědomoval negativně, naopak si uvědomoval, že věkově starší členové jeho rodiny mu jsou v tomto zájmu velkým přínosem, a to pro své zkušenosti a rozhled a neviděl rozdíl mezi svými rodiči či prarodiči. Naproti tomu respondent č. 2 odpověděl, že cítí bližší porozumění se svou dcerou, než se svými rodiči a viděl příčinu v tom, že jsou pro něj názory mladšího člověka mnohem přínosnější než u věkově starších osob.

Opověď na otázku č. 4 dal respondent č. 1 zcela jednoznačnou, a to, že se nijak zvlášť nesnaží o porozumění problémů, které se týkají starších členů, ač připustil, že je vnímá. Respondent č. 2 na tuto otázku odpověděl, že problémy věkově starších členů vnímá poměrně intenzivně a cítí, že jim dokáže porozumět, vzhledem k tomu, že cítí i své generační problémy jako obdobné. Upřesnil, že toto porozumění se týká i problému jeho vlastní dcery. Na závěr dodal, že dokáže porozumět problémům všech věkově odlišných členů domácnosti.

Na otázku č. 5 odpověděl respondent č. 1 velmi krátce a jednoznačně. Jeho stanovisko bylo, že komunikace s rodiči, ale i prarodiči je snadná, protože je vnímán jako právoplatný člen rodiny a také cítí, že je respektován jeho názor v případné diskuzi. Respondent č. 2 odpověděl, že vzhledem k tradičnímu hierarchickému uspořádání v jeho rodině a taktéž i rozdělení rolí, které zde panuje, je domluva mezi členy rodiny snadná a bezproblémová.

V otázce č. 6 se oba respondenti shodli, že tyto problémy vnímají celkem intenzivně, ale ne tak intenzivně v mezigeneračním neporozumění, jako spíše mezi členy rodiny, kteří jsou si generačně blízcí, ale pocházejí z odlišných rodinných linií, a to z matčiny či otcovy strany. Na tuto problematiku navazovala i otázka č. 7, kde se respondenti opět shodli na tom, že k těmto konfliktům dochází snadno, ale nemají dlouhodobé trvání.

Na otázku č. 8 respondent č. 1 odpověděl, že nejčastějším zdrojem těchto konfliktů bývá neporozumění ve vzájemné komunikaci a otevřeně doznal, že nemá dostatečnou schopnost nějak pozitivně ovlivňovat další rozvoj těchto vypjatých situací. Respondent č. 2 uvedl, že zdrojem těchto konfliktů bývá odlišná politická či náboženská ideologie a na dotaz, jak tyto konflikty řeší odpověděl, že jeho snahou je těmto situacím zabránit a mnohdy bývá tím, kdo dokáže

rizikovou situaci zastavit před plným rozvinutím z důvodu vlastního pochopení vůči starším lidem. V otázce č. 9 pak oba respondenti opět shodně uvedli, že se nijak omezování společným soužitím necítí a toto soužití vnímají jako naprosto přirozené. Také na otázku č. 10 oba respondenti shodně odpověděli, že necítí negativně nutnost postarat se o generačně starší členy své rodiny a respondent č. 1 dodal, že vnímá péči, jakou věnují jeho rodiče prarodičům a cítí jako přirozené, zachovat se v budoucnu obdobným způsobem.

Závěr

Ve své soutěžní práci jsem se věnovala problematice ageismu a jeho možných důsledcích na současnou společnost. V empirické části mé práce jsem provedla vlastní kvalitativní výzkum menšího rozsahu, jehož cílem bylo zjistit, v komparaci dvou respondentů, jak odlišný je náhled na možnou diskriminaci a mezigenerační neporozumění v rámci blízkých rodinných vztahů a citových vazeb členů užší rodiny. Mým záměrem je tyto zjištěné informace vhodně využít pro můj budoucí výzkum na tomto poli, který provedu při tvorbě mé bakalářské práce.

Provedený výzkum v daných oblastech přinesl následující zjištění. Zejména odlišný pohled na problematiku mezigeneračního soužití, a to na jedné straně z pohledu mladšího respondenta, který nežije bezprostředně se svými prarodiči v jedné domácnosti a vzájemný kontakt s nimi není tak blízký a intenzivní jako u respondenta č. 2. Na druhé straně prožité zkušenosti s tímto soužitím u respondenta č. 2, který je věkově diferenciován nejen od respondenta č. 1, ale i od ostatních členů své rodiny. Tyto odlišnosti vnímání jsou patrné i z pohledu věkové příslušnosti obou respondentů, nedostatek zkušeností u respondenta č. 1 však může na druhé straně vyvážit jeho nepředpojatost a absence

negativních vzorců chování patrná u věkově starších generací. Přínos respondenta pro hlubší náhled na problematiku blízkého soužití spočívá v tom, jak dokáže pozitivně přistupovat k problémům a případným konfliktům starších členů rodiny, a to na základě vlastních zkušeností, životního náhledu a jisté dávky shovívavosti vůči věkově starší generaci.

Cílem mé práce bylo zjistit, nakolik vhodný je výběr mnou předložených otázek při tvorbě mé budoucí bakalářské práce. Z komparace obou respondentů vyplývá, že okruhy vybrané pro specifikaci jednotlivých otázek bude nutné doplnit o témata týkající se např. vzdělání a zájmových aktivit seniorů, či současné ekonomické situace jednotlivých rodin respondentů. Vnímám jako nutnost, doplnit budoucí vzorek respondentů z jinak koncipovaných rodin, a to z hlediska sociálního i ekonomického. Tyto specifikace a rozšíření výzkumné sféry povedou k upřesnění možností vhodných pro prevenci v mezigeneračním neporozumění, a to zejména dosahem poskytnutých informací v kontextu širšího pojetí dané problematiky. Z výzkumu bylo patrné, že u tohoto výzkumného vzorku není zřejmá žádná výrazná či hlubší forma diskriminace. Rodiny respondentů, však pocházejí z podobných sociálních i ekonomických struktur. Závěrem lze tedy konstatovat, že výzkumný vzorek respondentů a jejich rodin splnil má očekávání v oblasti bližšího citového vztahu. Vztahy, které panují v takto strukturovaných rodinách a chování v těchto specifických rodinách je s vysokou pravděpodobností vzorem pro budoucí pozitivní chování ke starším členům rodiny ze stran nejmladších generací.

Seznam použitých zdrojů

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.

JIRÁSKOVÁ, Věra. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-868-6180-5.

KELLER, Jan. *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80-864-2941-5.

SCHIRRMACHER, Frank. *Spiknutí metuzalémů: stáří má zelenou!*. V Praze: Knižní klub, 2005. ISBN 80-242-1496-2.

ŠTĚPÁNKOVÁ, Hana, Cyril HÖSCHL a Lucie VIDOVIČOVÁ. *Gerontologie: současné otázky z pohledu biomedicíny a společenských věd*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2628-4.

VIDOVIČOVÁ, Lucie. *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008. ISBN 978-80-210-4627-6.

Faktory působící na výkon služby příslušníka VS ČR

Petr Sádek

Úvod

„Nejhezčí sny o svobodě se zdají ve vězení“

Friedrich Schiller

Vězení, již samo slovo obsahuje určité pocity, které v člověku vyvolávají jisté představy spojené s určitými obavami. Může se jednat o obavy spojené s mnoha faktory. Někdo si pod pojmem vězení může představit omezení svobody, omezení v myšlenkách a názorech a někdo třeba i pocit jistoty a bezpečí, které je v naší demokratické společnosti zajištěno na vysoké úrovni. Vězení, jeho prostor a život odehrávající se v něm je jakýmsi zrcadlem dané lidské společnosti. Z prostředí, ve kterém žije společnost se i odvíjí, jaké podmínky a práva jsou zastávány a upřednostňovány. V tomto prostředí je třeba se umět pohybovat, reagovat a řešit mnohé úkoly. Veškeré situace, které zde vznikají se odehrávají na základě sociálního kontaktu. Dochází zde k neustálým interakcím jak mezi zaměstnanci ve služebním poměru, tak mezi zaměstnanci civilního sektoru a samozřejmě i k interakcím pro tuto činnost nejdůležitější a stěžejní, k interakcím mezi zaměstnancem jako svobodné osoby a klientem-vězněm, jako osoby dočasně nesvobodné, popřípadě osoby již nesvobodné do konce jeho života.

Výraz nesvobodnosti je třeba uvést ve smyslu omezení v pohybu. To je sama podstata odsouzeného ve vězení. Veškeré jeho ostatní svobody se musí přibližovat podmínkám nastavených v dané společnosti, jelikož

je v zájmu společnosti, aby i v prostorách vězení docházelo k cílené a organizované formě resocializace osoby odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody.

Zvolil jsem toto téma z důvodu mě blízkého, jelikož jsem zaměstnancem Vězeňské služby již 14 let a slovo vězení vnímám jako právě pocit jistoty a bezpečí. Mým záměrem je přiblížit podstatu specifik, které mají přímý vliv na výkon služby příslušníka Vězeňské služby. V první části této práce bych se věnoval teoretickému náhledu na vlivy a okolnosti, se kterými zaměstnanec přijde do styku při výkonu tohoto náročného zaměstnání a v druhé části bych uvedl v rámci empirického kvantitativního výzkumu šetření, co nejvíce ovlivňuje výkon služby z pohledu přímo oslovených respondentů – příslušníků.

1 Teoretická část

1.1 Současné vězeňství

Vězeňská služba České republiky je řízena zákonem České národní rady ve smyslu § 1 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky ze dne 17. listopadu 1992 s účinnou platností od 1. ledna 1993. Další stěžejní zákon je zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Jedná se o rozpočtovou státní organizaci, jejíž podřízení je pod Ministerstvem spravedlnosti. Náplní a úkolem této organizace je zajistit výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody. Tato organizace dále plní funkci ochrany právního řádu ve smyslu ochranou společnosti před kriminálními jedinci a jejich následného páčání trestné činnosti.

Dle statistických údajů výsledky práce zaměstnanců vykonanou ve vězeňském prostředí společnost nehodnotí kladně. Tento pohled je jak z laické veřejnosti, tak i z pohledu odborníků. Společný názor je převážně

takový, že výkon trestu odnětí svobody neplní dostatečně svoji funkci a tou je prevence. Prevence jako taková, aby splňovala účel, tak má v lidech vzbuzovat respekt a obavu před pácháním trestných činů a činů proti společensko-sociálním normám obecně. A právě prevencí a jistým strašákem před pácháním nekalých činů má sloužit instituce, jakou je vězeňství.

Současný společný problém vězeňských organizačních jednotek je přeplněnost a kapacitní limity v počtu osob umístěných v našich věznicích. Od této problematiky se odvíjí i náročnost a další související okolnosti s hodnotným a smysluplným výkonem zaměstnanců věznic. Nyní bych zaměřil pozornost na konkrétní rozpracování.

1.2 Konkretizace vlivů na výkon služby

V teoretické části této práce bych zaměřil pozornost na konkrétní rozpracování jednotlivých vlivů na výkon služby zaměstnance věznic. Dle mého názoru se jedná o tři zásadní vlivy, které díky své praxi a zkušenostem nejvíce vnímám. Tou první, kterou bych zde uvedl je vytvoření podmínek pracovního prostředí, jaké vytváří vězeňská organizace, která je zaměstnaneckou institucí daného příslušníka, pak bych uvedl na konkrétních zátěžových situacích vliv samotných odsouzených osob, jak svým chováním, jednáním působí na příslušníka a v neposlední řadě i velice důležitou oblast, jakou je rodinné zázemí a společenský život příslušníka tzv. za zdí.

1.2.1 Vliv pracovních podmínek

Jako každé jiné zaměstnání, tak i toto má své specifika ohledně prostředí, ve kterém se osoby pohybují, kde vykonávají přímou službu, kde tráví čas v době přestávek a kde mají jistá sociální a hygienická zázemí.

Veškeré tyto specifika jsou uvedeny v legislativní normě – zákoně o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů č. 361/2003 Sb., ve kterém jsou vymezeny jednotlivé položky ohledně výše zmiňovaných náležitostí. To, jak hovoří je jedna věc, ale jak ho vnímá příslušník je věc druhá. Jak uvádí Dvořáková, autorka publikace *Řízení lidských zdrojů*, pracovní podmínky jsou představovány řadou faktorů, které bezprostředně nebo zprostředkovaně působí na zaměstnance a další komponenty, které mají následný vliv na výkon pracovního procesu (Dvořáková, 2012, s. 164).

Mezi konkrétní podmínky, které mají vliv je například vybavenost prostředí ať se jedná o zařízení či vybavení kanceláří nebo pomůcek určených pro práci s rizikovými osobami, jaké se nachází ve výkonu trestu. Zaměstnanec vnímá tyto faktory ve chvíli samotné potřeby. Neboť služba jako taková obnáší různorodou práci jako je administrativa při psaní úředních záznamů či návrhů na kázeňské potrestání odsouzených a pokud organizace nezajistí odpovídající technologické zařízení, tak je práce příslušníka nejen ztížena, například pomalostí počítačového systému, nebo komplikovaným dohledáváním údajů o odsouzeném, ale co je důležitější, je ohrožena bezpečnost. Bezpečnost v tom smyslu, že pokud technika nefunguje tak jak má, příslušník tráví čas vypracováním tiskopisů s velikou časovou prodlevou, místo toho, aby konal své další povinnosti na svěřeném úseku. Ono to v praxi znamená, že na určité služební stanoviště je veleno určité množství příslušníků a v dnešní době hluboké krize ohledně naplnění tabulkových míst je obsazení na hranici bezpečnosti. Dovolil bych si říci, že se nacházíme již pod touto hranicí. Proto, když příslušník věnuje činnost administraci, je ve své podstatě ohrožena bezpečnost na jeho svěřeném úseku, kde jeho povinnosti musí tzv. zaskočit jiný kolega, který má své povinnosti na jiném úseku. Další otázka zní... kdo plní

povinnosti na úseku kolegy, co již zaskakuje za jiného kolegu na jiném místě? Toto sebou nese jisté riziko, co každý příslušník vnímá jako riziko bezpečnosti. Jelikož při jakékoli chybě, či nebezpečí vzniklém se pozornost obrací pouze a jedině na příslušníka, jemuž bylo dané stanoviště rozkazem přidělené. Pouze příslušník ve vězeňském prostředí si uvědomuje, jakou zodpovědnost a následky nastanou při pochybení jeho, nebo chybnou organizační struktury.

1.2.2 Vliv odsouzených osob na příslušníka

Vězeň je osoba, která byla z nějakého důvodu soudním systémem zbavena pohybu na svobodě. A takto omezený člověk, co se pohybu a volnosti týče má určité charakteristické chování ve vězeňském prostředí. Je to způsobeno mnoha důvody, z nichž uvedu pouze některé. Osoba zbavená svobody byla zvyklá na určité životní prostředí a standard, ve kterém se pohybovala. Z tohoto prostředí je vytržena a umístěna do prostředí jemu neznámé. Je vybaven věcmi, co povoluje řád věznice, je umístěn na celu s osobami, co určuje věznice, je mu umožněna existence stylem, co mu povolí věznice, přijímá stravu, co mu umožní věznice a jeho časový harmonogram již není v jeho kompetenci, ale v přísně stanoveném režimu, kterou vytvořila vězeňská organizace. Najednou osobě umístěné ve výkonu trestu či vazby se rázem změní život a jeho hodnoty. Tato změna sebou nese ale ještě více než jen to, že došlo k určitému odklonu v jeho životě. Nese i to, že se tato změna projeví i na jeho chování.

Člověk jako komplikovaná bytost s nevypočitatelnými postoji k hodnotám se chová různě. Tak jako je zvíře vystaveno jemu neznámému či nepříjemnému prostředí, tak i člověk dává najevo své pocity a s těmito pocity se musí vypořádat nejen vězněná osoba, ale i osoba zodpovědná

za tuto vězněnou osobu a tou zodpovědnou osobou je příslušník. To on musí čelit různým situacím, které se vyskytnou v přímém kontaktu s vězněnou osobou. Dochází zde ke střetu dvou světů. Světů, kde jeden z pohledu příslušníka je vymezen pracovní dobou a světem, kde čas hraje roli ve smyslu být ve vězení. To, co pro zaměstnance je hodnotově důležité, tak se ve většině rozchází s hodnotami vězněné osoby. Díky těmto rozchodům vzniká veliké napětí mezi personálem a osobami vězněnými. Tam, kde by svobodný člověk hledal smysl a pochopení, tak tam vězněná osoba hledá systémovou chybu a okamžitou reakci na vzniklou situaci. Pokud bych měl uvést konkrétní příklad, tak svobodný člověk, pokud o něco žádá, tak je určitý postup a následná reakce, kde si je vědom jistých poslušností, jak může postupovat a pokud mu to není umožněno, jak řešit danou věc, ale vše v rámci daných společenských norem, aby se vyhnul společenským či normativním sankcím. V případě vězněné osoby je to odlišné.

Jelikož se jedná o socializačně narušené jedince, tak jeho postup dožadování se určité věci odehrává například tak, že si přivolá tzv. celovou signalizací příslušníka-dozorce a sdělí mu svůj požadavek, například na prodloužení sledování TV nebo puštění na vycházkový dvůr mimo časový rozvrh dne. Dozorce má nyní možnost, jak zvládne situaci. Buď povolí a selže ve svém poslání, s pocitem, že mu to třeba projde a že jeho pochybení nebude mít žádný následek, anebo obstojí ve své pozici a situaci vyřeší tak, jak mu praví povinnosti a vstup na vycházkový dvůr vězni v době, kdy na to nemá nárok neumožní. Nyní ale přichází následná část situace. Vězeň a jeho nepředvídatelný myšlenkový pochod takovýto výsledek řešení situace neuspokojí a nahromaděný vztek a agrese se projeví tím, že buď zdemoluje celu, napadne jiného spoluvězně či spáchá sebepoškození, například spolknutím cizího předmětu, nebo

pořezání se holícím břitem, zbrouseným příborovým nožem či střepem. Nyní je opětovně vyhrocená situace znovu na příslušníkovi, který se nachází třeba ve stavu, že za hodinu mu končí pracovní doba a on má jít s dětmi a manželkou někam za společenskou aktivitou, nebo jen k rodinnému stolu se svými blízkými. Najednou je z klidné situace, kdy vězni oznámí, že na danou věc nemá nárok situace vyhrocená, kdy je narušena bezpečnost, zdraví a život osob. Nyní je vliv na příslušníka nejen ze strany odsouzeného, ale i ze strany organizace, aby postupoval v souladu s jeho povinnostmi, dodržel bezpečnostní opatření a poskytl případnou zdravotní pomoc osobě, která je v ohrožení života a která mu před jistou chvílí vyhrožovala. Toto je nejzásadnější vliv a situace vzniká během výkonu služby pracovníka vězeňské služby. Zde nejde situaci řešit stylem, tak fajn, už je toho na mě moc. Zde se musí situace nejen řešit, ale i vyřešit, a to vše v souladu s normami naší společnosti, aby se příslušník vyhnul případnému následnému postihu za pochybení při jednání ve vyhrocené situaci.

Takto vzniklých situací je ve vězeňském systému nespočet, a to mluvíme o situacích, kdy se toto dá očekávat na základě nějaké akce. Mohl bych ale uvést i situace, kdy jednání vězňů je naprosto nepochopitelné, nečekané, zákeřné a nemilosrdné, kdy projevy agrese nemají žádné rozumné vysvětlení. Samozřejmě jsou i situace odlišného typu, kdy nic nenasvědčuje nějaké mimořádné události, dozorce vstoupí na celu s nějakou informací či pokynem k danému vězni a vězeň se nachází ve stavu sebepoškození, oběšení. Neboť jak uvádí ve své knize Fišer a Škoda: *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence* ...Suicidální jednání je vyvoláno na základě posledního podnětu, který je spíše považován jako tzv. spouštěč. Ve skutečnosti se jedná o nakumulovanou řadu problémů daného jedince (Fischer, Škoda, 2014, s. 63).

Najednou je příslušník vystaven obrovskému šoku ze vzniklé situace, ale to nic nemění na tom, že musí neprodleně jednat v jeho základních povinnostech poskytnutí první pomoci, zároveň ale nikdy nesmí opomenout, kde a v jakém prostředí se nachází a nesmí podcenit bezpečnost, jelikož i takováto situace sebepoškození oběšením se může vyvinout, jako demonstrativní a účelově vytvořená ze strany vězněné osoby, či vězněných osob.

1.2.3 Vliv rodinného zázemí a přátel

Dalším neméně důležitým faktorem je rodinné prostředí a zázemí příslušníka. Jelikož i příslušník ozbrojených složek je biologicko-společenský tvor, i on potřebuje uspokojovat své potřeby, zájmy a vytvářet hodnoty v jeho osobním životě. Důležitost rodiny, přátel a uspokojování potřeb je dle mého názoru další nedílnou součástí, která má velice důležitý vliv na výkon a pracovní nasazení příslušníka. Jak uvádí Kraus v knize *Základy sociální pedagogiky*, rodina je také institucí, která by měla pamatovat na relaxaci, rekreaci a zábavu, aby plnila svoji společenskou funkci, kdy všichni členové rodiny tráví svůj společný čas pohromadě (Kraus, 2008, s. 83).

Je třeba si uvědomit, že příslušník vězeňské služby je vázán určitým kodexem a služebním zákonem, který mu neumožňuje a výslovně zakazuje, aby nějakou formou ventiloval nebo šířil informace související se službou a osobními údaji svěřených klientů. Veškeré tyto informace musí příslušník uchovat a není mu povoleno se o nich šířit. Proto je velice složité, když zaměstnanec věznice se vrátí domů k rodině a manželka či děti se ho zeptají, jak se měl v zaměstnání a co celý čas strávený mimo domov dělal. Věc má samozřejmě i druhou stránku, kdy rodinní příslušníci by rozhodně neměli být vystaveni vlivu

informací, které se událi ve věznici takového charakteru, jako jsem uvedl výše. Příslušník musí být silného povahového charakteru, aby dokázal rozlišit prostředí, ve kterém se právě nachází, aby dokázal sehrát společenskou roli v místě a situaci, která se právě odehrává. Jak uvádí odborný slovník autora Jand'ourka: *Slovník sociologických pojmů*, role je jedincovo chování v jeho sociálním postavení, jaké očekává publikum. Jedinec si je vědom očekávání ze strany okolí a interpretuje a převádí své chování do tzv. rolového chování (Jand'ourek, 2012, s. 197).

Dle mého názoru je toto emocionální vystavení velice stresující a myslím, že nejde od sebe jednoznačně oddělit. Takže pokud má příslušník rodinné problémy, nelze na ně nemyslet i při výkonu služebních povinností. Pokud má příslušník pracovní problémy, například vyhrožování, či zastrašování ze strany vězněné osoby, nelze se pocitově od takového tlaku oprostit ani v nejlépe fungujícím zázemí. Jak uvádí autorka Matoušková v díle: *Aplikovaná forenzní psychologie*, k průvodním jevům současného života patří i extrémní situace, které mohou narušit svévolný každodenní koloběh. Nebezpečné situace přesahující rámec běžné zkušenosti mohou silně traumatizovat všechny osoby v ohnisku děje. I u členů profesionálních jednotek se může vyvinout tělesné či psychické obtíže, ač je na ně příslušník v rámci přípravy školen (Matoušková, 2013, s. 94).

Dále jsem výše uvedl, že je důležité i vliv přátel a společenského života. Zde je třeba si uvědomit, že dohled nad vězněnými osobami trvá v nepřetržitém provozu a tomu je i přizpůsobena pracovní doba příslušníka. Jeho pracovní doba je ve dvanácti hodinových cyklech dle měsíčního rozpisu. To má za následek to, že kvůli tomuto systému služeb přichází o víkendy, svátky a klidné noční večery s rodinou. Služební čas je tráven na úkor všemožných

společenských akcí, například v době plesů, zábav a různých aktivit. Příslušník kvůli nočním službám je vystaven takzvanému syndromu míjení se s členy rodiny, kdy členové odchází z domu do ranního zaměstnání, či děti do škol a příslušník se vrací z noční služby, aby se vyspal a šel následně opět do služby. Další faktor vlivu je společenský život. Přátelé, který si po dobu vývoje vytvořil, se účastní různých společenských akcí v době pracovního klidu či volna a samozřejmě pozvou na akci i příslušníka s rodinou. Ten ale díky systému nepřetržitého zaměstnání musí odmítnout pozvání. Následně odmítne opětovně a pak třeba zase a najednou se stane zcela pochopitelný jev a to, že ho již příště nikdo nepozve. Tímto způsobem postupně dochází k oslabování přátelských vztahů a místo toho, aby příslušník statečně za pomoci přátel a rodiny bojoval za udržení zdravého ducha a tělesné schránky, tak postupně začíná strádat a upadat do jistého stereotypu jeho pracovní náplně, což má samozřejmě negativní dopad na rodinné prostředí a zdravý vývoj jedince.

2 Empirická část

2.1 Cíl výzkumu

V teoretické části mé práce je přiblížena problematika vstupních faktorů, které dle mého názoru nejvíce ovlivňují samotný výkon služby příslušníka VS ČR. V druhé části práce se zaměřím na určení největšího vlivu na příslušníka pomocí samotného empirického kvantitativního výzkumu. Cílem je určit, jaký faktor z výše uvedených, sám příslušník nejvíce vnímá. Pro tento výzkum jsem vybral deset respondentů z řad mých kolegů, kteří souhlasili, že vypracují anonymní dotazník, kde se co nejpřesněji budou snažit vyjádřit, dle vlastního názoru odpověď na mnou předložené otázky. Jednotlivé otázky budou uvedeny v níže vzorovém dotazníku, ve kterém zároveň uvedu výslednou statistiku

vytvořenou na základě vyhodnocení vypracovaných dotazníků. Jedná se o předvýzkum, na jehož základě bude zřejmé, jak jednotlivé faktory vnímají příslušníci. Otázky byly situovány do čtyř oblastí. Oblast č. 1 byla směřována na faktor zaměstnavatele, oblast č. 2 na faktor vlivu odsouzených na příslušníka, oblast č. 3 na faktor rodiny a oblast č. 4 na pracovní působnost z předešlých let a finanční ohodnocení.

Tabulka č. 1

Znění otázek	Odpověď ANO	Odpověď NE	Důraz na odpověď
Vnímáte pracovní prostředí jako odpovídající vašim potřebám při výkonu služby?	ano		
Vnímáte podporu ze strany zaměstnavatele v situacích, kdy jste vystaven stížnosti odsouzeného?	ano		
Vnímáte ze strany zaměstnavatele dostatečnou podporu v oblasti bezpečnosti? Adekvátní vyzbrojení donucovacími prostředky		ne	
Vnímáte ataky ze strany odsouzených jako problém pro vaši osobnost?			ano
Při vyhrocené situaci s odsouzeným máte potřebu bilancovat o dalším působení u VSČR?			ano
Vnímáte ze strany odsouzených negaci v podobě neplnění pokynů?		ne	

Znění otázek	Odpověď ANO	Odpověď NE	Důraz na odpověď
Vnímáte mimořádnou službu na úkor času s rodinou jako zásadní problém		ne	
Vnímáte osobní rodinné problémy při samotném výkonu služby	ano		
Je pro vás problém zúčastnit se společenské či rodinné akce později z důvodu dokončení pracovních povinností se zpožděním?		ne	
Máte zkušenost s jiným typem pracovní profese mimo VSČR?	ano		
Odpovídá finanční ohodnocení podmínkám, ve kterých jste zaměstnán?			ne

Samotné vyhodnocení dotazníku jsem zde uvedl již jako výsledné ze všech vypracovaných deseti dotazníků a zveřejnil jsem výsledek v podobě nejčastěji uvedených odpovědí oslovených respondentů. Zaměřil jsem se především na odpovědi ve sloupci Důraz na odpověď. Na základě vyhodnocení výše uvedeného dotazníku lze uvést, v čem příslušník Vězeňské služby vidí největší faktor vlivu na řádný výkon služební pozice. Z výsledku vyhodnocení předloženého dotazníku vyplývá, že největší vliv dle provedeného výzkumu mají samotní odsouzení, kteří svým chováním ovlivňují daného zaměstnance VS ČR.

Závěr

Ve své soutěžní práci jsem se věnoval nejčastěji uváděným faktorům, které mají vliv při výkonu služby

příslušníka Vězeňské služby. Uvedl jsem zde vliv zaměstnavatele, dále vliv odsouzených a vliv rodinného zázemí. Všechny tyto faktory, včetně výsledného, se svým způsobem podílejí na chování, jednání a plnění služebních povinností příslušníka. Jedná se o mimořádně náročnou a zodpovědnou práci, kdy je příslušník vystaven jak psychické, tak bezpečnostně rizikové zátěži. Je třeba veškeré tyto výzkumy podrobovat dalšímu zkoumání a na základě výsledků se snažit minimalizovat negativní dopady faktorů na výkon služby příslušníka VS ČR. Jelikož jsem sám členem této bezpečnostní organizace, tak i já svým jednáním a podněty bych rád přispěl k důraznému vlivu na odsouzené umístěných ve výkonu trestu odnětí svobody. Aby byla společnost nejen chráněna před pokračováním v činnosti těchto antisociálních živelů, ale aby v rámci prevence bylo i minimalizováno protispolečenského jednání v naší demokratické společnosti.

Seznam použitých zdrojů

DVOŘÁKOVÁ, Zuzana. *Řízení lidských zdrojů*. V Praze: C.H. Beck, 2012. ISBN 9788074003479.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.

JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3679-2.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4580-0.

Přístupy společnosti k dobrovolné bezdětnosti

Mgr. Klára Sirková, Zuzana Vanýsková

Úvod

Současná společnost stále více tenduje k individualismu, k sobeckému uspokojování vlastních potřeb a upřednostnění toho, co „chci já“ před tím, co „chtějí ty druzí či snad celá společnost“. Jako jeden z důsledků takového společenského nastavení lze označit i dobrovolnou bezdětnost.

Za rizikové jsme v naší práci shledaly rozhodnutí žen či párů zůstat bezdětnými. Tuto rizikovost dobrovolné bezdětnosti nespatřujeme pouze ve společenském rozměru, nýbrž se jedná i o riziko pro samotnou ženu či pár.

V České republice v roce 2016 připadalo 1,57 porodů na jednu ženu (The World Bank, 2016), což je lehce podprůměrné v porovnání s průměrem Evropské unie, který činí 1,6 dítěte na jednu ženu (Eurostat: Statistics explained, 2016). Celosvětový průměr však je 2,42 dítěte na ženu, což se zdá být vysoké, nicméně v novém tisíciletí porodnost stále klesá.

V této práci krátce představíme, co se skrývá pod pojmem dobrovolná bezdětnost a jaké jsou přístupy společnosti k tomuto jevu. Pokusíme se pomocí literatury najít odpovědi na otázky, proč se ženy rozhodují pro dobrovolnou bezdětnost, a nastíníme vybraná rizika bezdětnosti pro společnost, ale i pro samotnou ženu či pár. Poté bude následovat empirická část, která zpracovává výsledky rozsáhlého výzkumu mezi celkem 775 ženami.

1 Dobrovolná bezdětnost

Vymezení pojmu dobrovolná bezdětnost by se mohlo zdát jako jednoduché, přesto tomu taky není. To dokazuje i rozdílný přístup několika autorů. V první řadě lze dobrovolnou bezdětnost objasnit ve vztahu k nedobrovolné bezdětnosti. Nedobrovolnou bezdětností rozumíme takovou situaci, kdy ženě či páru přichází do cesty k početí dítěte různé překážky. Tyto překážky mohou být biologické, kulturní i sociální, nejčastěji se však jedná o nemožnost počít dítě, ať už na straně ženy, či muže. Takové vysvětlení je však zjednodušující. Hašková (2009) upozorňuje na fakt, že v současné době asistované reprodukce lze nedobrovolnou bezdětnost chápat také do jisté míry jako volbu. Současná medicína nabízí tolik možností, jak mít dítě, že lze jen těžko předpokládat, že ženy vyčerpají všechny varianty dříve, než dojdou k závěru, že je jejich situace beznadějná. Nyní se už podívejme na bezdětnou dobrovolnou.

Hašková (2009) považuje dobrovolnou bezdětnost za volbu a tvrdí, že se jedná spíše o následek celé řady personálních a sociálních okolností, které se mohou v průběhu času proměňovat. Oproti tomu Rabušic (2001) chápe dobrovolnou bezdětnost účelově, jako něco zcela záměrného, kdy se dospělá žena vědomě snaží nestát se matkou. Jakousi syntézu obou přístupů vytvořil Boschman (2007), který píše, že první skupina žen odkládá mateřství tak dlouho, dokud již není pozdě. Nechávací tak za sebe rozhodnout čas, jenž postupně snižuje jejich reprodukční schopnosti na minimum. Po dítěti nijak silně netouží, a tak neustále očekávají, až se u nich projeví „tikot biologických hodin“. Jelikož k tomu ale nikdy nedojde, zůstávají celoživotně bezdětné. Druhá skupina žen činí rozhodnutí o dobrovolné bezdětnosti v poměrně raném věku. Mateřství vidí pouze jako jednu z alternativ,

k níž je možno se přiklonit. V takovém rozvažování hrají velkou roli hodnotové postoje žen.

V každém případě, pokud se žena rozhodne pro dobrovolnou bezdětnost, klade velký důraz na svobodu a nezávislost, čehož by se v rámci mateřství musela do jisté míry vzdát. Současně dává pravděpodobně přednost osobnímu rozvoji, profesnímu uplatnění, klidu a jinému. O tom budeme psát v jedné z následujících kapitol.

Ačkoliv by se mohlo zdát, že mezi nedobrovolnou a dobrovolnou bezdětností je jen nepatrný rozdíl, není tomu tak. Bezdětnost z hlediska nedobrovolnosti chápeme jako medicínský pojem a spočívá v nemožnosti počít dítě, dobrovolná bezdětnost má v sobě sociální implikaci a je spíše sociálním konstruktem (Slepičková, 2006).

2 Přístupy společnosti k dobrovolné bezdětnosti

Letherby (2002) chápe „mít dítě“ jako nevyhnutelnou a přirozenou potřebu člověka. Toto tvrzení odpovídá stále ještě velmi rozšířenému společenskému názoru, že mít rodinu, děti, být rodičem je normální, zatímco dobrovolně se rozhodnout něčeho takového vzdát je považováno za abnormalitu.

Podobně o tom píše Hašková a Zamykalová (2006), podle kterých jsou postoje společnosti vůči dobrovolné bezdětnosti většinou negativní, zvláště pokud ji konfrontujeme se strachem z nízké plodnosti. Tytéž autorky si všímají podobného pohledu na ženu – u žen je přeci normální, že se stanou alespoň jednou za život matkou (Hašková, Zamykalová, 2006).

To, že pro širší společnost zůstává rodičovství důležitým a žádoucím cílem, dokládá celá řada autorů ve svých publikacích zabývajících se dobrovolnou bezdětností. Podle Hamplové (2006) se dobrovolná bezdětnost setkává

s všeobecným nepochopením či nesouhlasem, a to zejména proto, že většina společnosti považuje péči o dítě za poslání ženy. Hašková a Zamykalová (2006) oproti tomu upozorňují na to, že otázku dobrovolné bezdětnosti nelze považovat za genderově neutrální. Je zřejmé, že se na ženy v této oblasti dívá rozhodně přísnějším pohledem než na muže, kteří se takto rozhodnou. Souvisí to také s tím, že bezdětnost, pro níž se rozhodne žena a ne muž, je ve společnosti mnohem více viditelná, lze ji tedy jednodušeji hodnotit, sankcionovat a sledovat (Zamykalová, 2006).

Lidé ve společnosti mají tendenci cokoliv abnormálního stereotypizovat. Z toho vyplývá, že i pro ženy, které se rozhodnou pro dobrovolnou bezdětnost, existuje několik typických charakteristik. V první řadě jsou takové ženy považovány za sobecké a nezodpovědné (Hašková, Zamykalová, 2006). Dále mohou být vnímány jako sebestředné, nerozhodné, neženské, emočně nestabilní, příliš ambiciózní, deviantní, defektní, nedospělé, nešťastné či propadající workoholismu. S tím samozřejmě souvisí, že jsou vystaveny silnému sociálnímu tlaku. Společnost by je ráda napravila, přinutila k poslušnosti. S nesouhlasným názorem se tak tyto ženy mohou setkávat nejenom ve svém okolí, mezi přáteli, v rodině, ale také u svých gynekologů, kteří je nabádají k včasné reprodukci a varují před rizikem celoživotní bezdětnosti, pokud se nerozhodnou včas. Na druhou stranu lze takové lékařské informování považovat za pochopitelné a žádoucí.

V osobním životě už to tak žádoucí není. Jak uvádí Zamykalová (2006), ženy jsou vystavovány dotěrným dotazům a nevyžádaným moralistickým radám. Setkávají se s nepochopením až odsouzením ze strany blízkých. Podobně se k tomu vyjadřuje Bourdieu (1998), který ženu bez dětí vidí jako oxymorón, kterému něco chybí.

Z výše uvedeného je patrné, že společnost se k dobrovolné bezdětnosti nestaví pozitivně. Tento výrok potvrzují mimo jiné i média (zejména časopisy), v nichž najdeme celou řadu obrazů spokojených maminek s dětmi (Pomahačová, 2006). Ženy, jež se pro bezdětnost rozhodnou, nebo tak jednájí na základě životních okolností, jsou ve svém okolí vystaveny velkému tlaku.

Za zmínku také stojí, že přístup společnosti k nedobrovolné bezdětnosti je výrazně pozitivnější. Souvisí to pravděpodobně s tím, že pokud žena nemůže otěhotnět, vyvolává to v druhých více soucitu a empatie. Ale ani ženy, které jsou nedobrovolně bezdětné, to nemají příliš jednoduché. Může jim být vyčítáno, že se zkoušením počít dlouho otálely, že svou nemožnost otěhotnět zapříčinily nezdravým životním stylem a mnoho dalšího (Hašková, 2009). Podobně jako u dobrovolně bezdětných i zde se setkáváme ve společnosti se stereotypními charakteristikami nedobrovolně bezdětných. Jsou mimo jiné označováni za zoufalé a posedlé touhou po dítěti (Slepičková, 2006).

3 Důvody pro dobrovolnou bezdětnost

V souvislosti se změnami společnosti, které nastaly v průběhu dvacátého století, jsou na ženy kladeny vyšší nároky než v minulosti, kdy se očekává, že skloubí kariéru s mateřstvím (Možný, 2008). Nárůst bezdětnosti ve společnosti bývá spojován se zvnitřňováním hodnot individualismu (Hašková, 2009).

Rabušic (2001) ve svých úvahách dochází k hodnotové proměně, která se mezi mladší generací udála v sedmdesátých a osmdesátých letech. S rozmachem antikoncepce přestal sexuální styk sloužit pouze k prokreačním účelům, ale i k naplnění lásky partnerů, a ženy ovládly možnost reprodukce.

Jako jeden z faktorů, proč se mladí lidé nehrnou do rodičovství, bývá uváděna nízká sňatečnost (Možný, 2008), ačkoliv Hana Hašková (2009) toto tvrzení svým výzkumem vyvrací. Mezi mladou generací se rozšiřuje nesezdané soužití jako předstupeň před založením manželské rodiny. Ačkoliv se tedy většina mladých lidí rodiči stát chce, preference založení rodiny jsou u sezdaných vyšší než u nesezdaných.

K nejvyšší koncentraci bezdětných dochází ve velkých městech, Praze, Brně, Ostravě, Plzni a Olomouci. Velikost místa bydliště dle Haškové (2009) ovlivňuje míru bezdětnosti mezi ženami, i když neuvažujeme vliv vzdělání. Velikost města souvisí také s preferencí menšího počtu dětí. S životem ve větších městech se tedy pojí životní styly, které jsou obtížněji slučitelné s rodičovstvím, případně mu konkurují.

Významným důvodem pro bezdětnost je dle Haškové (2009) vzdělání a kariéra ženy. Mezi ženami, které dosáhly alespoň vzdělání s maturitou, přibývá bezdětných po dosažení třicátého roku věku a mnoho z nich s přibývajícím věkem děti ani neplánuje.

Nechť mít dítě bývá u vzdělaných žen často vysvětlována ekonomickou teorií nákladů ztracených příležitostí, kdy se na rodičovské dovolené musejí vzdát svého příjmu a kariérních postupů. S vyšším vzděláním bývá také spojen pozdější vstup na trh práce, také pozdější vstup do manželství a založení vlastní domácnosti. Tyto okolnosti také připívají k posouvání rodičovství do pozdějšího věku či jeho naprosté odmítnutí.

Hašková (2009) uvádí, že „současní mladí lidé kladou větší důraz na vliv své bytové a ekonomické situace na své rozhodování o založení rodiny. To může znamenat jednak jejich relativně větší ekonomickou a bytovou nejistotu ve srovnání se situací lidí, kteří zakládali rodiny dříve.“

Do finančních faktorů můžeme zahrnout nejen ekonomické a bytové faktory před založením rodiny, nýbrž i situaci, kdy jeden z partnerů, většinou matka, ztrácí při odchodu z trhu práce nejen svůj dosažený příjem, ale i kariérní možnosti (Hašková, 2009). Založení rodiny znamená výpadek jednoho příjmu po dobu několika let, což pro mnoho rodin může být (a mnohdy je) velká zátěž. Ženy ve „dvou kariérních“ partnerstvích dle Haškové plánují a realizují rodiny menší, aby minimalizovaly „škody“ na své kariéře. Péče o dítě vede ke stagnaci mzdy, tak profesního růstu.

Hašková (2009) dále zmiňuje ideový faktor zahrnující orientaci na volnočasové aktivity, vliv referenčních skupin a dále faktor touhy po dítěti. První jmenovaný byl velmi důležitý pro osoby s vyšším vzděláním, bezdětné a svobodné a s vyššími příjmy. Faktor touhy po dítěti byl důležitý zejména pro ženy a osoby s nižším vzděláním.

Bezdětní ovšem kladou větší důraz na svou situaci v zaměstnání a volnočasové aktivity než kterákoliv jiná zkoumaná skupina (Hašková, 2009). „Situace v zaměstnání“ ovšem může znamenat, že jeden z partnerů má nestabilní zaměstnání či nízký příjem, nebo také zaměstnání může představovat hodnotu, která velmi zdárně rodičovství konkuruje.

4 Rizika bezdětnosti pro společnost

Jak jsme uvedly již výše, vidíme určitou rizikovost pro společnost, když se někdo rozhodne zůstat dobrovolně bezdětný. Ačkoliv by se mohlo zdát, že Evropa vymírá (má-li zůstat zachována současná populace, je třeba, aby na jednu připadalo 2,1 dítěte), není tomu tak.

Problémy, které lze označit za mnohem palčivější než vymírání, jsou ekonomické. Je notorickým faktem,

že evropská (a tedy i česká) populace stárne, a bude třeba se vyrovnat s faktem, že v druhé polovině 21. století se index stáří ještě zvýší a na 100 dětí bude připadat 277 seniorů, dnes je to 113 seniorů (Český statistický úřad, 2013).

Některé západní státy na tento problém myslí dopředu a snaží se vymyslet jiné řešení důchodového či příspěvkového systému pro své občany. V posledních letech získává na oblibě navrhovaný systém základního nepodmíněného příjmu. Jedná se o zrušení všech sociálních dávek a nahrazení jedním příjmem pro každého občana státu. Smyslem této dávky je poskytnutí základního zajištění živobytí každému bez ohledu na to, zda pracuje či nikoliv. Pokusy o zavedení proběhly v Evropské unii například ve Finsku, kde byl zahájen úvodní zkušební projekt s náhodně vybranými dvěma tisíci občany, kterým finská vláda začala vyplácet v přepočtu 15 tisíc korun měsíčně (-ČTK, kac-, 2016).

Výsledky sčítání lidu 2011 potvrdily, že generační plodnost českých žen klesá s rostoucím vzděláním téměř ve všech věkových skupinách (Kurkin, 2013). Toto by mohl být do budoucna velký problém, který by se měl řešit na vládní úrovni. Dle autorek je třeba podporovat dětské skupiny, jesle a přijímání dvouletých dětí do mateřských škol. My shledáváme jako žádoucí podporovat zaměstnavatele například odečty na daních při zavádění polovičních úvazků, což by určitě motivovalo ženy na rodičovské dovolené se do práce vracet dříve.

Velkým problémem zajisté také je, že ženy se chtějí seberealizovat, nechťejí opouštět svou kariéru na minimálně tři roky (Kosíková, 2018), po které trvá standardní rodičovská dovolená. Oproti tomu stát, potažmo zaměstnavatelé, jim neumožňují dřívější návrat do práce. Pro mnoho kariérně orientovaných žen může být i toto

důvod, proč s dítětem čekat do pozdějšího věku nebo jej nemít vůbec (Šrajbrová, 2019).

5 Rizika bezdětnosti pro ženy či páry

Určitým rizikem může být osamělost těchto osob, které nemá ve stáří kdo navštěvovat či o ně jinak pečovat. Ačkoliv je fakt, že v posledních letech se rozmáhá dobrovolnictví, v jehož rámci si rodiny mohou najít „svou novou babičku či dědečka“ (Program 3G, Hestia). Bezdětným seniorům jsou nápomocní jiní bližší příbuzní, např. sourozenci, synovci, neteře, přátelé a sousedé. „Nezdá se, že by lidé bez „prokreační rodiny“ byli rodinným statutem univerzálně handicapovaní“ (Sýkorová, 2007).

Bezdětní se dle Sýkorové (2007) obracejí k placeným organizacím s žádostí o pomoc. Pokud pomoc potřebují, zpravidla se mají na koho obrátit a většinou si dokáží zajištění potřeb zorganizovat.

Dalším rizikem, které mohou bezdětné ženy pocítit, je určité sociální vyloučení, o němž jsme se zmínili výše. Současné mladé matky odmítají zůstat izolované po dobu tří let doma a jsou více akční (Kosíková, 2018), tedy je pravděpodobné, že do svého kruhu přijmou i bezdětné. Bezdětné ovšem mohou pociťovat názorové rozkoly se svými vrstevnicemi, které mají s dětmi najednou jiné problémy než jako bezdětné (Koubová, 2018).

6 Výzkum – Proč mladé Češky nechtějí mít děti?

Od června do prosince 2018 prováděla jedna z autorek kvantitativní výzkum mezi Češkami ve věkovém rozmezí mezi 18 a 30 lety. Celkem se průzkumu zúčastnilo 775 žen.

Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, kolik procent žen ve věku 18 až 30 let si přeje zůstat bezdětnými a jaké důvody je k tomu vedou.

Technika sběru dat

Dotazník se skládá z osmi otázek a je rozdělen na dvě části, v první respondentky vyplňovaly informace o sobě – věk, dosažené vzdělání apod. Ve druhé části odpovídaly na otázky, zda děti chtějí či nechtějí a proč.

Data byla sbírána pomocí dotazníku v online podobě, který byl mezi respondentky rozšířen na diskuzních fórech, sociálních sítích (např. Facebook) a zasílán přímo kamarádkám a známým, které šířily dále. Odkaz na dotazník byl uveřejněn v několika ročníkových skupinách pražských univerzit, např. právnická fakulta UK – rok nástupu 2016, psychologie FF UK, přírodovědecká fakulta UK – rok nástupu 2016 a v neposlední řadě na facebookové skupině fakulty mezinárodních vztahů VŠE.

Vyhodnocení dat

Nejvíce respondentek bylo ve věku 21 let (17,3 %), dále následovaly dvaadvacetileté v počtu 96 (12,4 %). Převážná většina respondentek (472, tedy 60,9 %) má dokončené středoškolské vzdělání, dále následují vysokoškolačky (32,1 %).

Celá pětina respondentek působí v oblasti práva nebo jej studuje, další početně zastoupenou oblastí bez respondentkami je pedagogika (16,3 %). V odpovědích na otázku zabývající se oblastí studia či povolání se objevilo i mnoho dalších rozličných odvětví, např. umění a design, lékařství, přírodní vědy apod.

Na otázku, zda by respondentka chtěla mít v budoucnu děti, odpovědělo celých 48,4 % žen rozhodně ano. Spíše ano odpovědělo 24,3 %, což celkem tvoří 72,7 %. Dítě rozhodně odmítá 13,7 % a uvažuje o něm s odpovědí „spíše ne“ 13,5 %.

U žen, které odpověděly „spíše ne“ na otázku, zda dítě chtějí, musíme vzít do úvahy mnoho dalších faktorů, které v budoucnu mohou hrát roli a které se v dotazníku několikrát objevily.

Přes 50 % žen, které dítě nechtějí, odpovědělo, že je možné, že se v budoucnu objeví nějaká skutečnost, která je přiměje změnit názor. U většiny z nich se jednalo o biologické hodiny či o partnerský vztah, o který nebudou chtít přijít, takže se podvolí vůli partnera.

Celých 73 % žen (tedy 154), které děti nechtějí, odpověděly, že nemají rádi děti, druhým nejčastěji udávaným důvodem, proč děti nemít, je neochota se vázat (95; 44,5 %) a až na třetím místě se objevuje upřednostnění kariéry před rodinným životem (83; 39,3 %). Poměrně velkou roli (71; 33,6 %) hrají v rozhodování, zda mít či nemít dítě, finanční faktory.

V realizovaném dotazníku 61 respondentek (28,9 %), které děti nechtějí, vybraly životní prostředí jako jeden z důvodů, proč dítě nemít. Odůvodňovaly to tím, že planeta je přelidněná a není nutné přivádět další děti na svět. Dle některých respondentek „velikost obyvatelstva již nyní způsobuje ekologickou katastrofu.“

Mnoho z respondentek odpovědělo i tak, že se nechtějí vázat, chtějí někdy sobecky upřednostnit samy sebe, a hlavně se o nikoho nechtějí starat, např.: *„Nevidím smysl života ve vyměňování posraných plen. Nehodlám být dalších 15 let minimálně uvázaná s harantem na krku a živořit.“*

Autorka průzkumu jej považuje za poměrně zdařilý, kdy většina odpovědí působí věrohodně, ačkoliv jsou třeba psány poměrně expresivně (viz výše). Je překvapivé, že zhruba 25 % žen mezi 18 a 30 lety odmítá založení rodiny. Předpokládaly jsme číslo tak o deset procent nižší. Důvody, které respondentky uvádí, lze označit za očekávatelné a jsou takové, jaké byly předpokládány.

Závěr

V práci jsme vymezily pojem dobrovolné bezdětnosti, podívaly se na tento jev pohledem společnosti a rozebraly důvody a rizika, jež z dobrovolné bezdětnosti vyplývají. Vše jsme doplnily o výzkum, v němž jsme se zaměřily na důvody dobrovolné bezdětnosti, jelikož je vnímáme jako jeden z nejzásadnějších aspektů přístupu společnosti k této záležitosti.

Důvody bezdětnosti, které uvádí literatura, se většinou neliší, proto jsme převážně čerpaly z publikací Hany Haškové. Dle ní jsou nejčastější důvody, proč lidé zůstávají bezdětnými: kariéra, finanční důvody, život ve velkém městě a potom individuální důvody páru, například hodnotová orientace či neexistující touha po dítěti.

Z našeho výzkumu, kterého se zúčastnilo 775 respondentek, vyplývají podobná data. Ženy nejčastěji děti nechtějí, protože jim naprosto chybí mateřské pudy, děti nemají rády. Dalším z důvodů je „neochota se vázat“, což z našeho pohledu odpovídá hodnotové orientaci ženy z výzkumů provedených Haškovou. Kariéra se v našem průzkumu objevuje až na třetím místě, to ale může být dané tím, že většina respondentek ještě nevstoupila na trh práce a jsou studentkami vysokých škol.

Seznam použitých zdrojů

BOSCHMAN, S. *Choosing childlessness, Decision – making of women about childlessness; the role of values*. Groningen, 2007. Diplomová práce. University of Groningen, Nizozemí.

BOURDIEU, P. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-518-3.

(ČTK, kac). Finsko jako první stát v EU vyzkouší základní příjem, lidé začnou dostávat v přepočtu 15 tisíc korun měsíčně. *Hospodářské noviny* [online]. 28. 6. 2016 [cit. 2019-02-13]. Dostupné z: <https://zahranicni.ihned.cz/c1-65415320-finsko-jako-prvni-stat-v-evropske-unii-od-pristihho-roku-vyzkousi-zakladni-prijem-lide-dostanou-15-tisic-mesicne>.

Fertility rate, total (births per woman). *The World Bank* [online]. 2016 [cit. 2019-02-13]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN>.

Fertility statistics. *Eurostat: Statistics explained* [online]. 2016 [cit. 2019-02-13]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Fertility_statistics.

HAŠKOVÁ, H. *Fenomén bezdětnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-020-9.

HAŠKOVÁ, H. a L. ZAMYKALOVÁ. Mít děti? – co je to za normu? Čí je to norma? *Biograf*. 2006, č. 40-41: 3-53.

KOSÍKOVÁ, T. „Nejsem jen matkou.“ Mladé matky odmítají tříletou izolaci. *E15* [online]. 25. 3. 2018 [cit. 2019-02-13]. Dostupné z: <https://www.e15.cz/the-student-times/reportaz-nejem-jen-matkou-mlade-matky-odmitaji-triletou-izolaci-1344815>.

KOUBOVÁ, V. Reportáž s ženami, které nechtějí být matkami. *E15* [online]. 17. 12. 2018 [cit. 2019-02-13]. Dostupné z: <https://www.e15.cz/the-student->

times/reportaz-s-zenami-ktere-nechteji-byt-matkami-1354039.

KURKIN, R. Plodnost žen. *Český statistický úřad* [online]. květen 2013 [cit. 2019-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551769/170224-14.pdf/287dc43c-df94-40c1-bf04-b322ed0e4b84?version=1.0>.

LEATHERBY, G. Childless and Bereft? Stereotypes and Realities in Relation to „Voluntary“ and „Involuntary“ Childlessness and Womanhood. *Sociological Inquiry*. 2002, 72(1): 7-20.

POMAHAČOVÁ, J. Rodičovství a bezdětnost ve vybraných časopisech pro ženy. In HAŠKOVÁ, H. (ed.), POMAHAČOVÁ, J. *Rodičovství a bezdětnost ve vybraných časopisech pro ženy a pro muže*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006.

Program 3G: Tři generace. Hestia: Vše o dobrovolnictví [online]. [cit. 2019-02-13]. Dostupné z: <http://www.hest.cz/cz/co-delame/program-3-g-tri-generace>.

RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-01-6.

SLEPIČKOVÁ, L. Nedobrovolná bezdětnost jako sociologické téma. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006, roč. 42, č. 5, s. 937-951.

Stárnutí se nevyhneme. *Český statistický úřad* [online]. 20. 12. 2014 [cit. 2019-02-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ea002b5947>.

SÝKOROVÁ, D. *Autonomie ve stáří: kapitoly z gerontosociologie*. 1. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, 284 s. ISBN 978-80-86429-62-5.

ŠRAJBROVÁ, M. Kvůli kariéře dítě neodložím. *Hospodářské noviny* [online]. 18. 1. 2019 [cit. 2019-02-13]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-66435980-kvuli-kariere-dite-neodlozim-i-mezivysokoskolackami-pribyva-zen-ktere-kvuli-kariere-a-skole-neodkladaji-zakladani-rodiny>.

Výskyt rizikového chování v mateřské škole a jeho prevence

Veronika Kolmanová, Denisa Pavlíková

Úvod

Proces socializace v dnešní době pro děti a dospívající skrývá jistá rizika, která sebou přináší především nezakotvenost a roztržitost dnešní doby. Pod vlivem médií, globalizace a přemírou vnějších, často výchovně nevhodných, vlivů a protichůdných idejí, děti a mladí lidé lehce ztrácí orientaci v požadavcích společnosti a deformují se tím hodnoty a normy (Jedlička, 2015, s. 9).

Tato práce se věnuje prevenci právě takových rizik a nástrah, které se mohou projevit již v raném věku. Ve své první kapitole vymezuje termín rizikové chování, popisuje různé definice, a to především z pohledu sociologických a pedagogických věd. Dále kapitola představuje základní pojmy a aspekty této problematiky i v kontextu prostředí mateřské školy.

Druhá kapitola pojednává o prevenci rizikového chování. Obecně charakterizuje význam prevence a nabízí okrajový vhled do toho, jak je v České republice prevence ve školním prostředí řešena.

Výzkumné šetření, které je popsáno v poslední kapitole této práce, se zabývalo situací rizikového chování, jeho výskytem a řešením prevence v mateřských školách v Hradci Králové. Zjišťovalo nejen četnost výskytu rizikového chování a jeho nejčastější projevy, ale také mapovalo názory a postoje pedagogů k preventivnímu působení na děti předškolního věku.

1 Rizikové chování

Rizikové chování je multidisciplinární pojem, kterým se zabývají různé vědní obory. Jednotlivé definice se odrážejí od daného vědního oboru, který rizikové chování vymezuje (např. medicína, psychologie, sociologie, pedagogika). V sociálních vědách je kladen důraz na psychosociální hledisko, jeho kontext a zaměření na dopady rizikového chování pro jedince a jeho okolí (např. na emocionalitu, vliv na sociální vztahy jedince) (Miovský, Adámková, Barták et al., 2015, s. 161-163).

Rizikové chování je obecně definováno jako chování, které se projevuje negativními dopady na fyzické či psychické fungování jedince. Jedná se o kategorie různých typů chování, které jsou jakýmkoliv způsobem ohrožující pro něj i jeho sociální okolí. Může se jednat o reálné nebo předpokládané ohrožení (Miovský, Adámková, Barták et al., 2015, s. 161-163). Jednotlivé definice jsou závislé na historických, kulturních a ontogenetických podmínkách.

Sociální patologie, jako sociologická disciplína, rizikové chování řadí mezi sociální deviace, tzv. jevy, které vybočují ze společenských norem, ale mohou se sociálními patologickými jevy hraničit. Jedná se o chování, u kterého nedochází k úplnému naplnění známek patologie. Psychologie a adiktologie používá termín „syndrom rizikového chování“, který označuje experimentování s riziky, které je v období adolescence typické (Hoferková, Kraus, Bělík, 2017, s. 17-20). Pokud se jedinec chová rizikově jedním způsobem, má tendenci se tak chovat i v dalších oblastech. Jde o propojenost rizikového chování, které má podobu životního stylu (Miovský, Skácelová, Zapletalová et al., 2015, s. 51).

Tato práce je zaměřena na projevy rizikového chování v mateřské škole, kde hovoříme o dětech od 2 let do nástupu do školy. Je nutné diferencovat běžné zlobení, které

se vyskytuje vývojově zcela přirozeně, od zlobení, které vyžaduje větší pozornost. Období, kdy dítě testuje hranice a zkouší, kam až může zajít a co mu bude tolerováno. Nastavené hranice se mohou lišit a měnit v cizím prostředí, například nástupem do mateřské školy (Michalová, 2012, s. 7-9).

Následující podkapitoly představují výčet projevů rizikového chování, které Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy řadí mezi projevy rizikového chování, a faktory ovlivňující rozvoj rizikového chování.

1.1 Formy rizikového chování

Rizikové projevy chování, které mají negativní dopady na zdraví a sociální i psychologickou stránku fungování jedince, a které ohrožují jeho sociální okolí, mohou mít různé podoby. Projevy pohybující se na škále od extrémního chování „běžného“ až po chování na hranici patologie (Miovský, Adámková, Barták et al., 2015, s. 161-163).

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v dokumentu Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2013-2018 mezi formy rizikového chování řadí:

- interpersonální agresivní chování (např. šikana, kyberšikana, intolerance, rasismus apod.);
- delikventní chování ve vztahu k hmotným věcem (např. vandalismus, krádeže, sprejerství);
- záškoláctví a neplnění školních povinností;
- závislostní chování (užívání návykových látek, netolismus, gambling);
- rizikové sportovní aktivity (provozování adrenalinových a extrémních sportů);
- rizikové chování v dopravě;
- spektrum poruch příjmu potravy;

- negativní působení sekt;
- sexuální rizikové chování (např. promiskuita, předčasný či nechráněný pohlavní styk) (MŠMT, 2013).

Někteří autoři mezi rizikové jevy z širšího pohledu řadí např. i problémy spojené se syndromem týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (Miovský, Skácelová, Zapletalová et al., 2015, s. 29). Vhodné zmínit v souvislosti s rizikovými sportovními aktivitami i pojem riskující chování, které je charakterizováno trochu odlišně než rizikové chování. Riziko je neuvědomovaným nebo popíraným aspektem chování vedeného jiným motivem (např. nechráněný pohlavní styk mezi náhodnými partnery) a u riskujícího chování si je jedinec plně vědom rizika, které může být i součástí motivace (např. horolezecký výstup v extrémních podmínkách) (Miovský, Adámková, Barták et al., 2015, s. 163).

Již v mateřské škole se mohou vyskytovat některé projevy rizikového chování. Dle Výroční zprávy České školní inspekce za školní rok 2017/2018 jde nejčastěji o fyzickou a verbální agresi, šikanu či vyčleňování jedinců z kolektivu a drobné krádeže (Česká školní inspekce, 2018, s. 35). U dětí předškolního se však mohou vyskytovat další negativní projevy, kterými mohou být špatné stravovací návyky či poruchy příjmu potravy, projevy rasismu, xenofobie nebo virtuální ohrožení v podobě nadměrného užívání internetu, mobilu, počítačových her nebo televize.

1.2 Faktory ovlivňující rizikové chování

Rizikové chování může být podmíněno různými vlivy, které na jedince působí. Jedním z hlavních faktorů mohou být vrozené dispozice. Jedná se o biologické faktory mající původ v dědičnosti nebo ve vývoji v prenatálním období. Vliv mohou mít získané dispozice (temperament, intelekt,

impulzivita), které se utvářejí v průběhu vývoje po narození (Hoferková, Kraus, Bělík, 2017, s. 23-27).

Významnou roli hraje prostředí. Prostředí rodiny je považováno za hlavního činitele při vytváření základních vzorců a modelů jednání. Děti do 3 let věku nedokážou rozumově pochopit dění v rodině, ale vnímají, jak se blízké osoby k nim chovají a jak se chovají mezi sebou. Vedle rodinného prostředí zastává důležitou roli prostředí školy a prostředí vrstevnických skupin. Zde je důležité sociálně psychické klima ve třídách a v celé škole. Vrstevnické skupiny představují přirozenou součást vývoje dětí a mládeže, které jsou charakteristické věkovou a názorovou blízkostí (Hoferková, Kraus, Bělík, 2017, s. 28-32).

Roli při rizikovém chování hraje také dominující motivace. Motivace se může členit do tří kategorií na základě motivů a funkce. Nezodpovědné rizikové chování je prostředkem k dosažení jiného cíle, publikem kontrolované riskující chování je motivováno touhou po ocenění a přijetí ze strany skupiny, a vzrušení vyhledávající chování je podněcováno touhou po vyhledávání nových výzev a testování vlastních limitů (Miovský, Adámková, Barták et al., 2015, s. 164).

Konkrétní faktory podílející se na rozvoji rizikového chování jsou důležitým prvkem pro vytváření preventivních programů. Výše zmíněné faktory se vzájemně prolínají a probíhá mezi nimi interakce (Miovský, Skácelová, Zapletalová et al., 2015, s. 54).

2 Primární prevence

Pojem prevence v kontextu řešené problematiky označuje všechna opatření směřující k předcházení vzniku, rozvíjení a recidivy společensky nežádoucích jevů spojených

s rizikovým chováním a minimalizovat jeho důsledky (Miovský, Adámková, Barták et al., 2015, s. 143). Prevenci odborná literatura nejčastěji člení na primární, sekundární a terciální. Primární prevence je závislá na činitelích, kteří působí na jedince (rodina, škola, lokální prostředí, aj.). Sekundární prevence se věnuje práci s rizikovými jedinci a skupinami, u nichž je zvýšená pravděpodobnost sociálně patologických jevů a zabývají se jí poradny, krizová centra, Střediska preventivně-výchovné péče, Kontaktní centra, linky telefonické pomoci a detoxikační centra. Terciální prevence je založena na resocializaci již narušených osob (Hoferková, Kraus, Bělík, 2017, s. 129-132).

Primární prevenci by se měla věnovat největší pozornost, protože plní pro společnost funkci imunizace, tzv. ochrany jedince i ohrožených skupin před vlivy a dopady rizikového chování. Jde o výchovně-preventivní a intervenční práci, která napomáhá formování správných postojů, znalostí a kompetencí. Působí na doposud nezasaženou společnost. Primární prevenci se dále dělí na specifickou a nespecifickou (Miovský, Adámková, Barták et al., 2015, s. 143-146).

Nespecifická primární prevence je zprostředkovávána výchovnými přístupy, které přirozeně formují osobnost, jeho zájmy, postoje a hodnotovou orientaci. Podporuje efektivitu využívání volného času a utužuje zdraví. Důležitou roli v ní má bezpečné prostředí (např. rodina či škola), které napomáhá budovat zdravý životního styl. Na nespecifickou prevenci pak úzce navazuje specifická primární prevence, která je zaměřena na práci s populací, u níž lze negativní vývoj předpokládat. Zaměřuje se na určité cílové skupiny a hledá způsob, jak předcházet vzniku a rozvoji negativních jevů. Tuto prevenci dále dělíme na všeobecnou, selektivní a indikovanou (Miovský, Adámková, Barták et al., 2015, s. 143-146).

2.1 Prevence ve školním prostředí

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy sestavuje různé dokumenty, ve kterých se zaměřuje na vymezení rizikového chování a jeho prevenci. Klíčový dokument, který je vždy sestavován na určité období, je Národní strategie primární prevence rizikového chování, prozatím nejaktuálnější na období 2013-2018.

Minimální preventivní program škol je hlavní nástroj školní prevence. Tento program je pro školy závazný a podléhá kontrole České školní inspekce. Jde o konkrétní dokument školy, který je zaměřený na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj. Je zpracován vždy na období jednoho školního roku. Na jeho tvorbě se podílí především školní metodik prevence, ale také ostatní pedagogičtí pracovníci školy. Spolupracují dle potřeby i s Krajským metodikem prevence či pedagogicko-psychologickou poradnou (Miovský, Skácelová, Zapletalová et al., 2015, s. 140-143).

Zásady primární prevence představují obecná kritéria pro efektivitu primární prevence. Komplexnost a kombinace mnohočetných strategií působící na skupinu (škola, rodina, vrstevníci, masmédiá). Dalšími zásadami jsou kontinuita působení a systematická plánování (preventivní působení musí být systematické a dlouhodobé), cílenost a adekvátnost informací i forem (působit vzhledem k cílové skupině, věku a specifickým potřebám), včasný začátek (začít již v předškolním věku), pozitivní orientace (podpora zdravého životního stylu, nabídka pozitivních alternativ), využití „KAB“ modelu (orientace na kvalitu postojů a změnu chování), využití „peer“ prvků, důraz na interakci a aktivní zapojení (aktivní účast dětí), denormalizace (zvýšit v daném společenství celkové povědomí o daném problému, morálku a účast na řešení problému), podpora protektivních faktorů (vytváření podpurného prostředí), nepoužívání neúčinných

prostředků (programy postavené na odstrašování a zastrašování, zakazování, moralizování a afektivní výchově) (Miovský, Skácelová, Zapletalová et al., 2015, s. 58-60).

Existuje několik typů programů v preventivní praxi. Jsou to programy zaměřené na rozvoj životních dovedností (rozhodovací schopnosti, zvládnání úzkosti a stresu, nácvik a rozvoj sociálních dovedností, nácvik dovedností odolávat tlaku) a programy zaměřené na intrapersonální rozvoj (uvědomování si hodnot, stanovení cílů, budování pozitivního sebehodnocení, stanovení norem, složení přísahy, informativnost, programy pro rodiče a vrstevnické programy) (Miovský, Skácelová, Zapletalová et al., 2015, s. 66-70).

2.2 Primární prevence v předškolním vzdělávání

Diskutovaným tématem je, zdali primární prevencí cíleně působit již v mateřských školách. Pohledy odborníků se liší především v obsahu takového preventivního působení. Tato práce se přiklání k názoru, že preventivní aktivity je vhodné zařazovat již v předškolním věku z důvodu raného formování osobnosti dítěte, jeho názorů a postojů. Zároveň je důležité přihlížet k vývojovým charakteristikám cílové skupiny a témata i aktivity jim přizpůsobit.

Mateřskou školu je nutné vnímat jako jeden z hlavních činitelů v těchto procesech hned vedle rodiny. Jde o instituci, ve které dítě prvně přichází do kontaktu s novým prostředím, je nuceno navazovat sociální kontakty a je odkázáno na samostatnější fungování než v rodině, která je pro něj již známým a bezpečným prostředím. Touto fází by ho měl pedagog provázet a jako důležitý formativní činitel pozitivně přispívat budování orientace na zdravý životní styl, a to nejen ve smyslu zdravého stravování, ale především rozšiřováním možností vhodného trávení

volného času, podporou navazování pozitivních mezilidských vztahů, řešení konfliktů a zvládnání náročných situací, stresu a emocí s tím spojených. Zásadní pro osobnostní i sociální rozvoj dítěte je také podpora kladného sebepojetí a zdravého sebevědomí jedinců.

V této oblasti nenalezneme příliš širokou škálu programů, projektů a metodik tak, jako pro první a druhé stupně základních škol, přesto jich na trhu několik existuje. Za zmínku stojí metodiky Dobrý začátek či Zipyho kamarádi, se kterými mohou pracovat odborně proškolení pedagogové. Dále jsou realizovány i lokální a regionální projekty v rámci některých obcí a krajů, které jsou iniciovány především neziskovými organizacemi, např. Program prevence pro mateřské školy organizace Proxima Sociale o.p.s., který působí na území Prahy a Středočeského kraje.

3 Výzkumné šetření

Následující šetření bylo provedeno za účelem zjištění výskytu rizikového chování a stavu jeho prevence v mateřských školách na území Hradce Králové. Pro sběr dat byla využita metoda kvantitativního výzkumu, konkrétně dotazníku (viz příloha č. 1), který byl sestaven přímo pro toto šetření.

V úvodu dotazníku autor oslovuje respondenta a následuje krátké představení, uvedení informací o výzkumném šetření a jeho cílech a ubezpečení o anonymnosti a dalším nakládáním se získanými údaji. Dále dotazník seznamoval respondenta s definicí klíčového pojmu šetření, kterým je primární prevence, čímž účastníkovi výzkumu nastínil předmět následujících otázek. Dotazovaný odpovídal na celkem 6 stručných otázek, převážně s nabídkou jak uzavřených, tak s možností otevřených odpovědí. V závěru dotazníku byl prostor

na případné připomínky, nápady a komentáře, které autor vnímal jako možnost zpětné vazby jeho práce.

Cílovou skupinou šetření byli učitelé mateřských škol, kteří působí ve školách v Hradci Králové. Osloveno bylo celkem 19 Královéhradeckých mateřských škol, z nichž se do výzkumu zapojilo 26 respondentů. Dotazníky byly do některých vybraných mateřských škol dodány v tištěné formě, do zbylých škol byly zaslány v elektronické podobě prostřednictvím emailové komunikace.

3.1 Cíle výzkumného šetření

Jedním z hlavních cílů tohoto šetření bylo zjistit, zdali se v oslovených mateřských školách vyskytují u dětí rizikové projevy, a případně jaké mají nejčastěji podoby. Zároveň bylo důležité zmapovat situaci primární prevence rizikového chování v těchto institucích. Posledním z hlavních cílů byl celkový pohled učitelů mateřských škol na primární prevenci, její potřebu, podobu a fungování. Pro dosažení údajů potřebných k vyhodnocení výsledků těchto cílů byly stanoveny tyto výzkumné otázky:

- Setkávají se učitelé při práci s dětmi s rizikovými jevy? Pokud ano, tak s jakými nejčastěji?
- Jaký je osobní názor učitelů na potřebu preventivního působení již v mateřské škole?
- Spolupracují mateřské školy s institucemi působícími na poli primární prevence?
- Fungují v mateřských školách preventivní programy, popřípadě jak jsou zajišťovány?
- Jak pohlíží učitelé na oblast primární prevence z hlediska obsahu, nabídky a kvality?
- Jaká témata primární prevence vnímají učitelé jako nejdůležitější či nejpřínosnější?

3.2 Hodnocení výsledků výzkumu

Jak již bylo zmíněno, výzkumu se zúčastnilo celkem 26 respondentů, jejichž odpovědi byly zaznamenány převážně v dotaznicích tištěné podoby. Výsledky jednotlivých otázek dotazníku byly zpracovány do samostatných tabulek, které řadí odpovědi dle četnosti od nejvyšší míry početnosti po nulovou. Taktéž zaznamenávají odpovědi, které byly uvedeny v návaznosti na možnost otevřených otázek a komentářů.

V první položce dotazník zjišťoval, zda se učitelé v mateřských školách při práci s dětmi setkávají s rizikovými projevy, popřípadě jaké z nich se vyskytují nejvíce (viz tabulka č. 1).

Tabulka č. 1: Výsledky otázky č. 1

1. Setkáváte se při práci s dětmi s rizikovými jevy? Pokud ano, s jakými?			
NE	2	ANO	24
		slovní agrese (sprostá slova, pomluvy, nadávky)	16
		fyzická agrese	14
		sociálně slabé či nevyhovující prostředí v rodině	12
		špatné stravovací návyky, poruchy příjmu potravy	8
		vyčleňování jedinců z kolektivu	7
		drobné krádeže	4
		nadměrné užívání internetu, mobilu, PC her, TV	4
		jiné:	0

Z výsledků vyplývá, že více než 92 % dotazovaných se s takovými jevy při své práci setkává, z toho více než v polovině případů jde o slovní i fyzickou agresi a jevy spojenými se sociálně slabým či nevyhovujícím rodinným prostředím. Překvapivé a zároveň příjemné je zjištění, že v dnešní době ohrožené virtuálními riziky se nadměrné užívání internetu, mobilu, počítačových her a televize v mateřských školách výrazně neprojevuje.

Následně dotazník mapoval, jaký je názor respondentů na potřebu preventivního působení již v předškolním věku. Výrazně převládá souhlasný názor s potřebou primární prevence v mateřských školách, dva respondenti jsou názoru, že takové působení není u předškolních dětí potřebné a jeden respondent vyjádřil svůj názor otevřenou odpovědí (viz tabulka č. 2).

Tabulka č. 2: **Výsledky otázky č. 2**

2. Jaký je Váš osobní názor na potřebu preventivního působení již v MŠ?	
Souhlasím s potřebou preventivního působení již v předškolním věku.	21
Nemyslím si, že je prevence rizikového chování již v MŠ potřebná	2
Nevím, na tuto problematiku nemám vyhrazený názor.	0
Jiný názor:	Neříkala bych tomu prevence rizikového chování, ale je přirozené, že se děti v MŠ budou učit, co je správné a co ne a učitelka reaguje na svět kolem sebe.

Třetí otázka se věnovala propojení mateřských škol s institucemi, které působí na poli primární prevence.

Konkrétně zjišťovala, zdali jsou školy ve spojení s Krajským centrem primární prevence či se spádovými pedagogicko-psychologickými poradnami (viz tabulka č. 3).

Tabulka č. 3: **Výsledky otázka č. 3**

3. Je Vaše škola v kontaktu s Krajským centrem primární prevence či se spádovou pedagogicko-psychologickou poradnou?	
Ano, s pedagogicko-psychologickou poradnou.	23
Ne, s těmito institucemi zatím nespolupracujeme.	3
Ano, s oběma institucemi.	0
Ano, s Krajským centrem primární prevence.	0

Skoro většina učitelů uvádí, že jejich škola je v kontaktu pouze s příslušnou pedagogicko-psychologickou poradnou, ačkoliv několik z nich vepsalo komentář, ve kterém přiznávají, že pouze z důvodu řešení odkladu školní docházky dětí, nikoli z důvodu zajišťování či konzultování věcí týkajících se primární prevence. Tři z dvaceti šesti respondentů poté uvedli, že nespolupracují ani s jednou ze zmiňovaných institucí.

Čtvrtou otázkou dotazník zjišťoval, zda ve třídách mateřských škol fungují nějaké speciální preventivní programy, popřípadě, jak jsou zajišťovány a realizovány. Zde výsledky ukazují, že v polovině tříd, ve kterých dotazovaní učitelé působí, jsou nějaké programy realizovány. Nejčastěji jsou pak zajišťovány svépomocí učitelů dle metodik či kurzů nebo pedagogicko-psychologickou poradnou (viz tabulka č. 4).

Tabulka č. 4: **Výsledky otázka č. 4**

4. Fungují ve Vaší třídě nějaké speciální preventivní programy? Pokud ano, jak jsou zajišťovány a realizovány?			
NE	13	ANO	13
		svépomocí učitelů dle speciálních metodik/kurzů	6
		pedagogicko-psychologickou poradnou	5
		neziskovou organizací	0
		komerční firmou	0
	jiné:	Snažíme se vnímat potřeby dětí, a tomu přizpůsobíme program i doplňkové aktivity na které přijde někdo z "venku".	
		CKP v metodice Dobrý začátek.	

Předposlední položka dotazníku mapovala, jak jsou respondenti spokojeni s úrovní oblasti primární prevence, hlavně s nabídkou dalšího vzdělávání pedagogů v této problematice, s dostupností metodických materiálů a rozpracovaných programů či s nabídkou poskytovatelů služeb primární prevence v jejich okolí (viz tabulka č. 5).

Tabulka č. 5: **Výsledky otázka č. 5**

5. Co Vám v oblasti primární prevence chybí nejvíce?	
Metodické materiály, sestavené programy, předem rozpracovaná témata.	8
Nic mi nechybí. Tato oblast je dostatečně a kvalitně naplněna.	8
Větší informovanost, nabídka vzdělávání na toto téma (kurzy, školení).	6

Širší nabídka kvalitních poskytovatelů služeb primární prevence.	4
Jiný názor:	Propojení primární prevence rodiče + organizace.
	U dětí 2-3 roky jsem se s touto problematikou nesetkala.

Téměř 70 % učitelů uvádí, že jim v primární prevenci schází některé prvky. Největší úskalí shledávají v nedostatku metodických materiálů, které by pro práci s tématy primární prevence mohli využívat. Třetina z nich by ocenila taktéž větší dostupnost informací a širší nabídku vzdělávacích kurzů a školení. Někteří respondenti by před vlastní prací v této oblasti dali přednost odborníkům, kteří by poskytovali služby primární prevence. Okolo 30 % učitelů naopak vnímá oblast primární prevence dostatečně a kvalitně naplněnou.

Šestá otázka mapuje, jaký je názor učitelů na témata primární prevence, jaká z nich jim připadají pro praxi nejdůležitější či nejpřínosnější. Jednoznačně nejzásadnějším tématem pro preventivní působení v mateřské škole je dle pohledu učitelů řešení náročných a konfliktních situací. Jako další důležitá témata učitelé vnímají zvládání stresu a emocí a posilování zdravé sebedůvěry dětí (viz tabulka č. 6).

Tabulka č. 6: **Výsledky otázka č. 6**

6. Jaká témata primární prevence vnímáte jako nejdůležitější/nejpřínosnější?	
řešení konfliktních situací	24
zvládání stresu a emocí	19
posilování sebedůvěry	14
posilování zdravého životního stylu	12

smysluplné trávení volného času	11
rozvoj kritického myšlení, odhalování možných rizik	7
jiné:	0

Ačkoliv názory a postoje respondentů k dané problematice nejsou vždy jednotné, odráží aktuální stav primární prevence v mateřských školách, který zatím není příliš uspokojivý. Přestože většina učitelů zapojených do tohoto šetření si je vědoma a souhlasí s potřebou preventivního působení již na děti předškolního věku, ucelené programy fungují pouze v polovině z tříd, ve kterých dotazovaní učitelé působí. Téměř 89 % respondentů uvedlo, že jejich škola spolupracuje s institucí, která mimo jiné působí i v oblasti primární prevence, ale pouze necelých 22 % z nich využívá těchto jejích služeb.

Možným krokem k rozvoji této oblasti v mateřských školách je otevření diskuse, zvýšení informovanosti učitelů a jejich motivace pro práci s tématy primární prevence. Pro tento účel by mohly být nápomocny různé metodické materiály, které by byly učitelům inspirací a zároveň usnadněním s orientací jak ve vzdělávacích a výchovných cílech, tak v samotném přístupu k realizaci preventivních aktivit. I když velká část učitelů zapojuje aktivity, které jsou obdobné těm preventivním či mají stejný výstup, zvědomení tohoto působení a jeho pojmenování jako součást primární prevence může být prvním krokem k účinnému předcházení rizikovým jevům u dětí předškolního věku.

Závěr

Ochrana dětí a vytváření podmínek pro jeho zdravý vývoj by mělo být základní hodnotou každé společnosti. Snaha předcházet problematičtým jevům v chování dítěte v období formování jeho osobnosti by mělo být úlohou především

jeho blízkých dospělých (rodičů, pedagogů a vychovatelů), kteří mu nastavují hranice a předávají důležité vzorce chování (Michalová, 2012, s. 7).

Tato práce se ve svých prvních dvou kapitolách zabývá teoretickými východisky dané problematiky a řeší v nich definici rizikového chování, jeho projevy a okrajově také příčiny. O primární prevenci pojednává jak z obecného hlediska, tak i v kontextu školního prostředí, konkrétně i v prostředí mateřské školy.

V třetí kapitole práce představuje výzkumné šetření, které bylo uskutečněno v mateřských školách v Hradci Králové. Mapoval výskyt rizikového chování a úroveň preventivního působení na děti v předškolním věku.

Výsledky šetření nebyly příliš překvapující, neboť se dalo předpokládat, že primární prevence v mateřských školách zatím není příliš rozšířená a chybí zde celková informovanost o této problematice. Příznivé je, že pedagogové, kteří byli respondenty výzkumu, s potřebou preventivního působení na děti v předškolním věku souhlasí, což by mohlo být jedním z hlavních podnětů pro další rozvoj primární prevence v mateřských školách.

Seznam použitých zdrojů

HOFERKOVÁ, Stanislava, Blahoslav KRAUS a Václav BĚLÍK. *Sociální patologie a prevence pro studenty učitelských oborů*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2017. 146 s. ISBN 978-80-7435-686-5.

JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015. 544 s. Psyché. ISBN 978-80-247-5447-5.

Kvalita a efektivita vzdělávání a vzdělávací soustavy ve školním roce 2017/2018: Výroční zpráva České školní

inspekce. *Česká školní inspekce* [online]. Praha: Česká školní inspekce, 2018 [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/Obrázky%20ke%20článkům/2018/Vyrocní-zpráva-CSI-2017-2018_final-verze.pdf.

MICHALOVÁ, Zdeňka. *Předškolák s problémovým chováním: projevy, prevence a možnosti ovlivnění*. Praha: Portál, 2012. 162 s. ISBN 978-80-262-0182-3.

MIOVSKÝ, Michal, Anna AUJEZKÁ, Iva BUREŠOVÁ, et al. *Programy a intervence školské prevence rizikového chování v praxi*. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-394-5.

MIOVSKÝ, Michal, Lenka SKÁCELOVÁ, Jana ZAPLETALOVÁ, et al. *Prevence rizikového chování ve školství*. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-392-1.

MIOVSKÝ, Michal, Tereza ADÁMKOVÁ, Miroslav BARTÁK, et al. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-393-8.

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha, 2013 [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/28077>.

Přílohy

Příloha 1a: Úvodní strana dotazníku

Vážený respondente,

jsem absolventka Střední pedagogické školy oboru Předškolní a mimoškolní pedagogika, nyní studuji obor Sociální patologie a prevence na Univerzitě Hradec Králové. Pro svou závěrečnou práci jsem si zvolila téma „Posilování zdravého sebepojetí jako nástroj primární prevence v mateřské škole“. Pro předvýzkum práce jsem sestavila krátký dotazník, jehož vyplněním mi pomůžete zmapovat výskyt rizikového chování a situaci primární prevence v mateřských školách. Prosím o pravdivé odpovědi pro zajištění co největší relevantnosti tohoto šetření. Ubezpečuji Vás, že dotazník je anonymní a získané údaje poslouží pouze pro účely mého předvýzkumu a později jen v návaznosti s již zmiňovanou závěrečnou prací.

Předem Vám děkuji za spolupráci.

Veronika Kolmanová

Příloha 1b: Dotazník

4. Fungují ve Vaší třídě nějaké speciální preventivní programy? Pokud ano, jak jsou zajišťovány a realizovány?

NE

ANO

- svépomocí učitelů dle speciálních metodik/kurzů
- neziskovou organizací
- pedagogicko-psychologickou poradnou
- komerční firmou
- jiné: _____

5. Co Vám v oblasti primární prevence chybí nejvíce?

- Větší informovanost, nabídka vzdělávání na toto téma (kurzy, školení).
- Širší nabídka kvalitních poskytovatelů služeb primární prevence.
- Metodické materiály, sestavené programy, předem rozpracovaná témata.
- Jiné: _____
- Nic mi nechybí. Tato oblast je dostatečně a kvalitně naplněna.

6. Jaká témata primární prevence vnímáte jako nejdůležitější/nejpřínosnější?

- řešení konfliktních situací
- posilování sebevědomí
- smysluplné trávení volného času
- rozvoj kritického myšlení, odhalování možných rizik
- posilování zdravého životního stylu
- zvládání stresu a emocí
- jiné: _____

Děkujeme za Vaš čas, který jste věnoval/a tomuto dotazníku.

Zde je prostor pro Vaše případné připomínky, nápady a komentáře:

VÝSKYT RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ V MŠ A JEHO PREVENCE

Tento dotazník se zabývá rizikovým chováním v mateřské škole a jeho prevencí. Primární prevenci rizikového chování myslíme snahu předcházet, zamezit nebo alespoň zmírnit projevy nežádoucího chování a jeho šíření. V mateřské škole jde především o nespecifickou formu prevence, která se věnuje obecně zdravému životnímu stylu a vhodnému trávení volného času.

Specifický lze zařadit tématu rizikového chování pouze okrajově s ohledem na věk a vývojové charakteristiky dětí.

1. Sektáváte se při práci s dětmi s rizikovými jevy? Pokud ano, s jakými?

NE

ANO

- fyzická agrese
- slovní agrese (sprostá slova, pomluvy, nadávky)
- vyčleňování jedinců z kolektivu
- projevy rasismu, xenofobie
- špatné stravovací návyky, poruchy příjmu potravy
- drobné krádeže
- nadměrné užívání internetu, mobilu, PC her, TV
- sociálně slabé či nevyhovující prostředí v rodině
- jiné: _____

2. Jaký je Váš osobní názor na potřebu preventivního působení již v MŠ?

- Souhlasím s potřebou preventivního působení již v předškolním věku.
- Nemyslím si, že je prevence rizikového chování již v MŠ potřebná.
- Nevím, na tuto problematiku nemám vyhraněný názor.
- Jiný názor: _____

3. Je Vaše škola v kontaktu s Krajským centrem primární prevence či se spádovou pedagogicko-psychologickou poradnou?

- Ano, s oběma institucemi.
- Ano, s Krajským centrem primární prevence.
- Ano, s pedagogicko-psychologickou poradnou.
- Ne, s těmito institucemi zatím nespolupracujeme.

Subkultury mládeže a jejich vztah k rizikovému chování

Klára Eliášková

Úvod

Subkultury mládeže jsou jedním z často probíraných témat, jejich počty stále stoupají, mezi mládeží jsou stále populární původní subkultury, které se i v naší společnosti vyskytují již několik let. Jak jsem již zmínila, tak ale stále roste počet nových subkultur, které se zvolna rozšiřují po světě a dostávají se i do České republiky.

Příznivce různých subkultur potkáváme vlastně denně, proto je na místě se více zajímat o samotné subkultury. Není nijak zvláštní, kolik pozornosti často přitahují, často jsou však spojovány především s negativním či nežádoucím chováním. Je však pravdou, že i přesto, že některé subkultury jsou rizikové, avšak nelze říci, že se to týká všech subkultur.

Pro tuto práci jsem si vybrala tři subkultury, které se na území České republiky objevily teprve v posledních letech a stále ještě nejsou příliš známé. Některé z nich měly v minulosti nálepku rizikové subkultury a často byly spojovány s rizikovým chováním či dokonce se sexuálními deviacemi.

Mimo zájem o vliv subkultury na jedince je toto téma také přitažlivé tím, jak se příznivci subkultur liší od běžné společnosti. To, že někdo je příznivcem některé subkultury bývá i dosti zjevné, protože právě image je pro některé subkultury velmi důležitá. Proto se můžeme setkat s ním, že členové nějaké subkultury mohou budít údiv či nějaké rozpaky.

Tato práce nemá za cíl pouze hodnotit tyto subkultury skrze negativní jevy, které se v nich mohou objevovat, ale ráda bych ukázala, že i skrze subkultury se nám může dostat pomoci a můžeme se skrze ně mnohému naučit.

Teoretická část

V teoretické části této seminární práce se pokusím shrnout informace, které se přímo dotýkají subkultur mládeže a jsou důležité pro úplné pochopnutí tématu. Také se zde pokusím vysvětlit a definovat základní pojmy, vymezit funkce subkultur mládeže a také charakterizovat vybrané subkultury, které jsem zvolala s ohledem na mé vlastní zkušenosti. Všechny tyto informace poté tvoří základ pro praktickou část.

1 Vymezení základních pojmů

Na začátek bych ráda objasnila a definovala pojmy, které souvisí s daným tématem práce, jde převážně o pojmy, které jsou úzce spojené s tématem subkultur mládeže. Také bych zde ráda definovala pojem rizikové chování, který bude následně použit především pro praktickou část seminární práce.

1.1 Kultura

Kulturu lze definovat mnoha různými způsoby a z hlediska různých vědních oborů. Kulturou vnímáme vše, co spojuje velké sociální skupiny, je to soubor norem, tradic, způsobu chování, rituálů, dovedností, znalostí, které se předávají z generace na generaci během výchovy a procesu začleňování jedince do společnosti neboli socializace.

Dle psychologického slovníku je pojem kultura definován jako nadbiologický adaptační mechanismus člověka a také jako systém informací, které zakládají způsoby, kterými lidé reagují v určitých sociálních situacích na své sociální okolí a materiální prostředí (Hartl, Hartlová, 2015, s. 282).

Z pohledu antropologie bychom mohli vnímat kulturu jako všechny nebiologické prostředky a mechanismy, jejichž prostřednictvím se člověk adaptuje na vnější prostředí. Jde o všechny ideje a normy předávány členy určité společnosti (Soukup, 2004, s. 16).

Avšak například Dick Hebdige (2012, s. 30) používá ve své publikaci, které se zabývá subkulturami, jako příklad antropologické definice kultury citaci Williamse, která odkazuje na kulturu jako na určitý způsob života, který vyjadřoval určité významy a hodnoty nejen prostřednictvím umění a učení, ale i institucemi a běžným chováním.

1.2 Subkultura

Stejně jako pojem kultura ani subkultura nemá zcela jednotnou definici, ačkoliv většina autorů se shoduje na tom, že subkultura je dílčí kulturou. Jednou z nejjednodušších definic je ta, která tvrdí, že jde o kulturu uznávaných hodnot, které se liší od kultury dominantní pro danou společnost a tato kultura je součástí dominantní kultury (Hartl, Hartlová, 2015, s. 574).

Jandourek (2008, s. 180) říká, že: *„Jako subkulturu označujeme kulturu dílčí skupiny, která se více nebo méně odlišuje od převládající kultury většinové a „oficiální“ kultury. Příslušníci skupiny se mohou od většiny odlišovat sociálním postavením, věkem, povoláním nebo regionem (např. venkov a metropole)“*

Stejně i tak Smolík (2010, s. 30) nazývá subkulturu jako termín, který označuje specifickou skupinu, která se odlišuje normami, hodnotami, vzorci chování a životním stylem. A všechny tyto odlišnosti od dominantní kultury jsou akceptovány a dodržovány členy subkultury.

1.3 Kontrakultura

Kontrakultura lze definovat jako opoziční kultura k majoritní kultuře ve společnosti, vůči které má opoziční názory a ideje (Soukup, 2004, s. 202).

Toto označení lze použít v případech, kdy je odlišení od dominantní kultury velmi výrazné, či samotnou dominantní kulturu v jistých ohledech jako jsou například hodnoty či normy popírá. Kontrakultury by se z hlediska nejvyššího výskytu daly považovat za fenomén 20. století (Smolík, 2010, s. 37).

1.4 Rizikové chování

Rizikové chování je jeden z pojmů, který je často spojován se subkulturami, často jsou sami subkultury vnímány jako něco rizikového nebo patologického. V povědomí lidí často panuje ten názor, že pokud jde o subkulturu, musí jít bez výjimek o skupinu lidí, kteří jsou hrozbou pro společnost.

Samotný pojem rizikové chování je nejčastěji používán v pedagogice a ve školním prostředí, kdy je nejčastěji zmiňován ve spojitosti s šikanou.

Rizikové chování je takové chování, v jehož důsledku může docházet k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost. Tento pojem nahrazuje dříve používaný termín sociálně patologické jevy. K nahrazení pojmu sociálně patologické jevy došlo především kvůli tomu, že klade velký důraz na společenské normy. Vzorci rizikového chování

jsou považovány za soubor fenoménů, jejichž existenci a důsledky lze podrobit vědeckému zkoumání a ovlivňovat je preventivními programy (Miovský et. al., 2010, s. 30).

1.5 Funkce subkultury

Dle Grubera (In Smolík, 2010, s. 30-34) mají subkultury ve společnosti hned několik hlavních funkcí. Poskytují specifické „útočiště“ nesocializovaným jedincům, umožňují komunikaci potřebnou pro výkon některé zájmové činnosti, ve své existenci subkultury umožňují realizovat a vyzkoušet nové a nevyzkoušené vzorce chování a existence subkultur je zároveň symptomem takových vzorců. Také existence některých subkultur může být pro společnost zdrojem značných problémů (kriminalita, rasové bouře atd.), avšak subkultury jsou vyjádřením míry demokracie a svobody ve společnosti.

2 Charakteristika vybraných subkultur

V této kapitole budou nastíněny a charakterizovány subkultury mládeže, které jsem si vybrala především kvůli faktu, že s nimi mám určité zkušenosti a jen málokdy jsou zmiňovány mezi subkulturami, které se nacházejí na území České republiky. Ačkoliv jsou stále ještě dost malé a na území naší republiky se pohybuje jen pár tisícovek členů těchto subkultur, stále je považuji za dosti zajímavé a málo prozkoumané

2.1 Otaku

Otaku je subkultura mládeže, která se zaměřuje na japonskou kulturu, animované filmy, komiksy a video hry. Šlo se jedná o velmi mladou subkulturu. První rozšíření této subkultury byl po šedesátých letech. Avšak po osmdesátých letech s vytvořením online komunity

se tato subkultura začala velice rychle šířit, nejprve do dalších zemí Asie a poté dále do světa (Azuma, 2009, s. 4).

Azuma (2009, s. 5-6) uvádí, že označení Otaku v Japonsku původně mělo značit novou subkulturu, ovšem brzy bylo spojováno spíše s antisociálním chováním a deviantními, narušenými osobami, které se uzavírají ve vlastním vymyšleném světě. Až do devadesátých let bylo označení Otaku spíše nadávkou, především pak díky masmédiím a samotné uzavřenosti komunity, která mezi sebe nevpouštěla lidi z většinové společnosti.

Nepanoval však vždy pouze názor, že Otaku jsou něčím patologickým pro společnost, například Otsuka Eiji (In Azuma, 2009, s. 8-9), sociální kritik, ve svém díle opakovaně porovnává styl kresby z anime s tradičními motivy z historie a dochází k závěru, že Otaku jsou skuteční dědové japonské kultury.

Trvalo však ještě několik let, přesněji do roku 1999 než se první malé virtuální komunity Otaku začali tvořit i v České republice. První díla japonské produkce, které velmi ovlivnila Otaku komunitu u nás byly především japonské RPG hry. Díky japonským hrám vznikaly různé komunity a brzy se k hrám zvolna přidávalo i téma anime neboli animované filmy a seriály z Japonska. Největší zastoupení měli Otaku mezi vysokoškoláky, a to především z Brna a Ostravy. Později po roce 2003 začínají pomalu vznikat i samostatné festivaly, které se zaměřují na tematiku japonských video her, mangy a anime (Zápisník veterána, 2008).

V současné době již existují cony a festivaly zaměřené na témata Otaku komunity, které mají několika tisícovou návštěvnost. Také funguje několik internetových obchodů a nespočet stránek a diskusních fór, které se zabývají i jinými tématy z prostředí Japonska, například módou nebo hudbou (Zápisník veterána, 2008).

2.2 Dollfie

Dollfie je označení pro subkulturu sběratelů asijských kloubových panenek, BJD neboli ball-jointed doll, které pocházejí především z Asie. Označení Dollfie převzali sběratelé od první japonské firmy Volks, které takto nazvala první řadu panenek o velikosti třicet centimetrů. Často jsou tak mezi členy subkultury označovány samotné panenky (Den of Angel, 2010).

První BJD začala vyrábět japonská firma Volks v roce 1999. První panenky větších rozměrů byly navrženy sochařem Akihirem Enku, který původně tento typ panenky vytvořil pro svou ženu a použil na ni techniku spojování kloubů, která se používala v Evropě (Den of Angel, 2010).

Neboť tomu není tak dávno, co se BJD začaly vyrábět, jde o velmi mladou subkulturu, která se do zahraničí rozšířila poměrně nedávno. První panenky byly dosti ovlivněné anime postavami (BJD Kingdom, 2010).

Počet Dollfie v České republice nelze přesně stanovit, ale odhadem by se dalo říci, že jde o více než tisíc lidí. Sběratelé v ČR se shlukují nejvíce na Facebooku a na jiných internetových stránkách. Pořádají každý rok několik srazů, kde si vyměňují zkušenosti a hledají přátele. Největším blogem v České republice, který se BJD věnuje je BJDKingdom.

2.3 Furry fandom

Furry fandom je fandom zabývající se antropomorfními, polidštěnými, zvířaty. Členové se také často zabývají možnostmi hybridů mezi lidmi a zvířaty, například lidmi se zvířecími znaky jako jsou zvířecí uši, ocasy či křídla. Staří používaná definice Furry fandomu je „covered in fur“ tedy pokrytý srstí (FurScience, 2016).

Mnoho členů fandomu si vytvoří svou vlastní zvířecí alter ego, Fursonu. Fursona je označení pro zvířecí charakter, či charakter se zvířecími znaky se kterým se člen subkultury identifikuje. Ztvárněním Fursony se pak stává kostým, Fursuit, který je buď představou zvířete, bájně bytosti, či jde o právě zmíněné zvířecí znaky (Strike, 2017, s. 27).

Počátky tohoto fandomu nejvíce zaznamenáme v USA, kde vznik této subkultury podnítily filmy Walta Disneyho. Fandom se tedy utváří asi kolem osmdesátých let 20. století a velice rychle se rozšířil díky internetu a možnosti sdružovat se (Strike, 2017, s. 19-21).

V současnosti vznikl i mezinárodní projekt IARP – International Anthropomorphic Research Project, který sleduje vývoj subkultury a poskytuje všechny informace o historii i současném stavu subkultury (FurScience, 2016).

V České republice má fandom asi pět set členů, kteří často pořádají různé srazy a jakési vycházky, kdy prochází Prahou a jinými městy ve Fursuitech.

První zmínky o subkultuře v ČR se objevily ve spojitosti s dokumentem o sexuálních deviacích. Právě touto nevydařenou medializací byla na dlouhou dobu tato subkultura považována za deviantní. V současné době i zde existuje několik stránek zabývajících se touto tematikou, kde členové sdružují (Furrici.info, 2006).

O této subkultuře v České republice byl natočen již i dokument s názvem „Ve své srsti“, jehož součástí jsou i rozhovory s některými členy, kteří vypráví své příběhy a vysvětlují důvody jejich připojení k subkultuře.

Praktická část

V této části se budu zabývat malým výzkumem, kterým jsem se pokusila charakterizovat zmíněnou subkulturu Otaku a pohled jejích příznivců na subkulturu samotnou.

3 Zmapování subkultury Otaku

Výzkumné šetření jsem prováděla anonymním dotazníkem v elektronické formě, který jsem poskytla členům jedné facebookové skupiny, která se zabývá Otaku tematikou a zároveň jednou z největších československou skupinou, která na internetu aktivně funguje již několik let.

3.1 Cíle praktické části

V praktické části práce se budu zaměřovat na pohled největší ze zmiňovaných subkultur, přesněji Otaku. Tato část práce si klade za cíl zmapovat názor členů subkultury na subkulturu Otaku a na to, jak ji sami členové vnímají. Cílem je také vidět subkulturu očima jejich členů, co pro ně subkultura znamená, jak se o ní poprvé dozvěděli, nebo zdali ji sami vnímají jako rizikovou a s jakými nejčastějšími problémy se v subkultuře setkali.

Také bych v praktické části zjistila poměr mužů a žen v subkultuře, věkové rozmezí členů Otaku a zdali se sami jedinci vyskytující se na různých festivalech a stránkách věnující se Otaku tématice identifikují jako členové této subkultury. Cílem tedy je nejen zmapovat samotnou subkulturu, ale také zkušenosti členů.

3.2 Metody výzkumu

Zvolena byla kvantitativní forma výzkumu. Výzkumnou metodou bylo dotazníkové šetření, jde o nestandardizovaný

dotazník vlastní konstrukce, který obsahoval otázky uzavřeného i otevřeného typu.

Dotazník obsahuje dohromady 11 otázek, které jsou rozděleny na několik částí. První část obsahovala dvě identifikační otázky. Druhá část se zaměřuje otázkami na samotnou subkulturu a na vnímání subkultury členy. Třetí část pak zkoumá, zdali členové považují subkulturu Otaku za rizikovou a zdali se již setkali s nějakým typem rizikového chování v subkultuře a co sami vnímají jako největší problém této subkultury.

3.3 Stanovené hypotézy

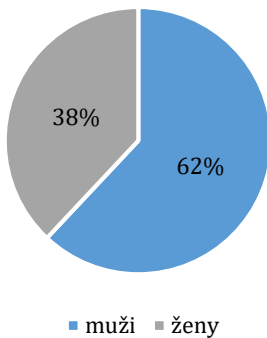
V souladu s výzkumným problémem byly stanoveny tyto hypotézy:

- **H1: Subkultura Otaku má více mužských členů.**
- **H2: Sami členové subkultury Otaku vnímají subkulturu jako rizikovou.**
- **H3: Největším problémem této subkultury je, že členové malé sociálních kontaktů.**

3.4 Charakteristika výzkumného souboru

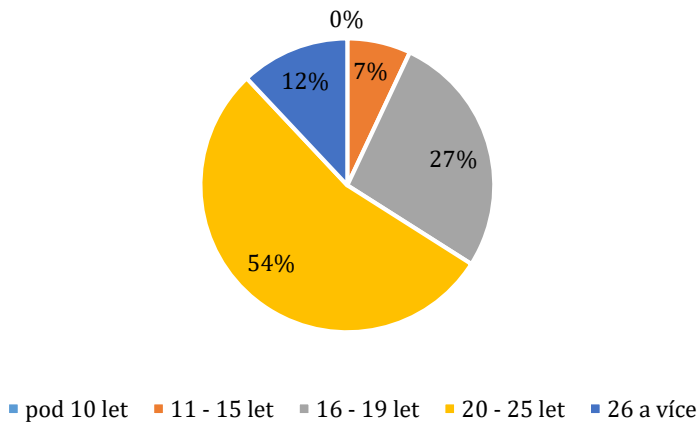
Výběrový soubor tvoří celkem 100 respondentů, kteří se pohybují na stránkách věnující se Otaku tématice. Věkové rozmezí respondentů se nejčastěji pohybuje mezi 16 a 25 lety. Jiné věkové kategorie byly zastoupeny pouze mírně, především pak věková kategorie pod deset let, která při výzkumu nebyla zastoupena. To vypovídá o tom, že se opravdu jedná o subkulturu mládeže. Výzkumu se zúčastnilo 62 mužů a 38 žen.

Pohlaví respondentů

Graf 1: Pohlaví respondentů

Věk respondentů

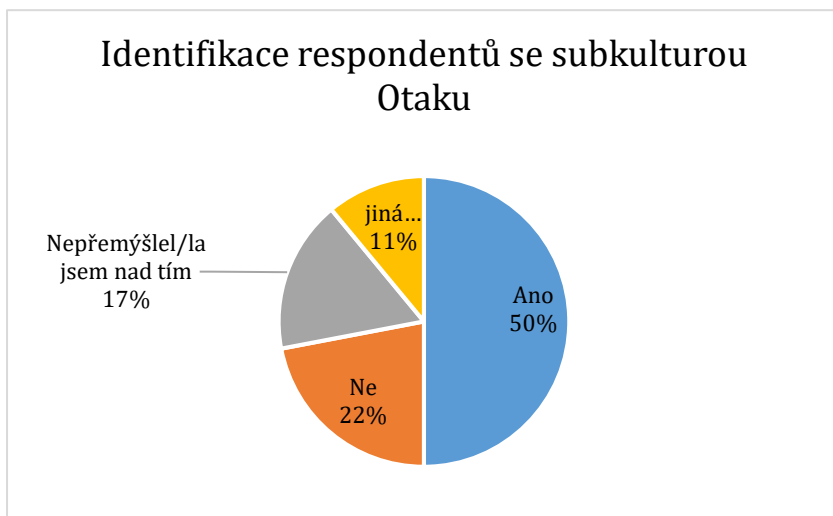

Graf 2: Věk respondentů

3.5 Výsledky dotazníkového šetření

Identifikace respondentů se subkulturou Otaku

Jedna z otázek se přímo respondentů ptala, zdali se identifikují s Otaku subkulturou a zdali by se oni sami nazvali Otaku. Polovina respondentů (50 %) odpověděla, že se s tímto označení ztotožňuje. S identifikací jako Otaku nesouhlasilo 22 % respondentů, 17 % respondentů uvedlo, že se nad touto otázkou nikdy nezamysleli a zbytek (11 %) respondentů se v možnosti jiné odpovědi sešlo v tom, že tento pohled je velice individuální, ne každý se rád nechá označit tímto názvem, ačkoliv aktivně jeho zájmy odpovídají Otaku tématice.

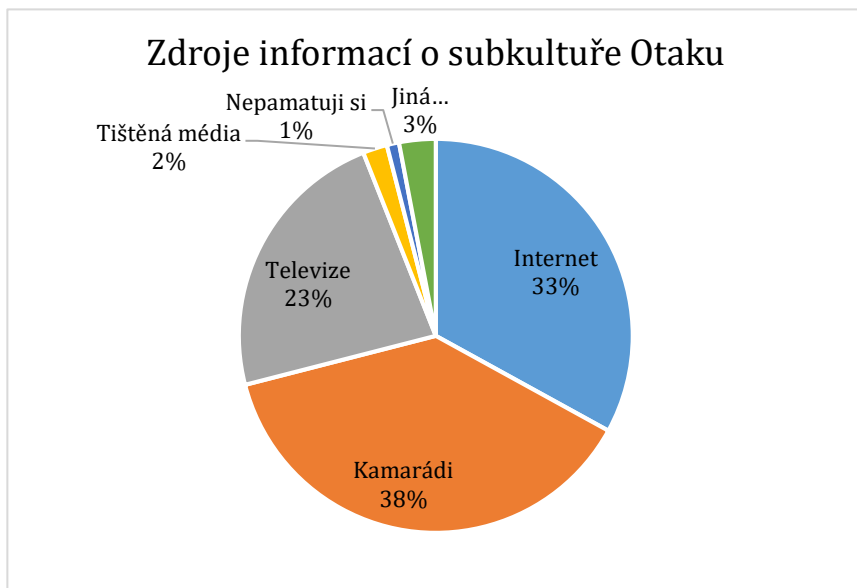

Graf 3: Identifikace respondentů se subkulturou Ota

Zdroje informací o subkultuře Otaku

Jako nejčastější prvotní zdroj informací o subkultuře respondenti jmenovali kamarády (38 %), poté internet (33 %). 23 % respondentů odpovědělo, že se poprvé

o subkultuře dozvěděli prostřednictvím televize. Pouze dva lidé vypověděli, že o byli subkultuře informováni skrze tištěná média a jeden z respondentů si tento okamžik nepamatoval. Zbýlé 3 % uvedlo v možnosti jiné odpovědi rodinu, přesněji sourozence.

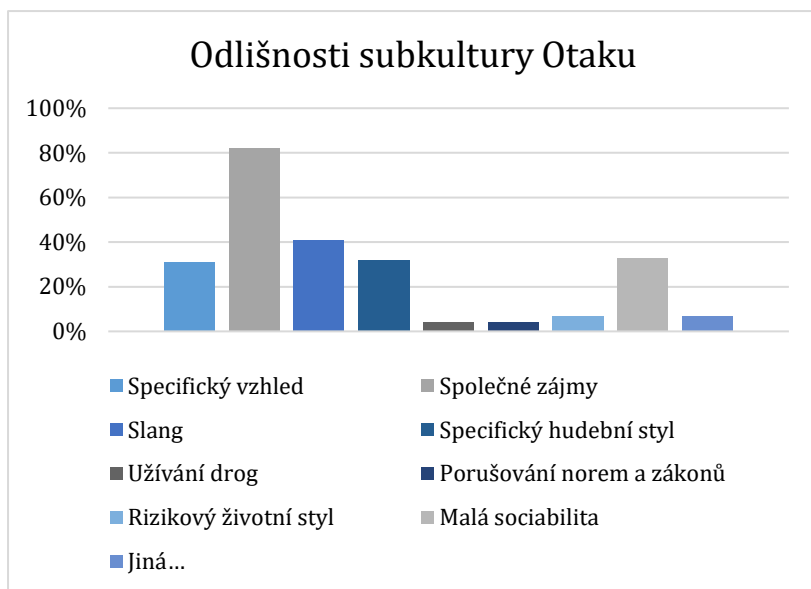

Graf 4: Zdroje informací o subkultuře Otaku

Odlišnosti subkultury Otaku

V otázce číslo pět jsem se respondentů ptala na jejich názor, v čem se podle nich příznivci subkultury Otaku liší od běžné společnosti. U této otázky bylo možné vybrat několik odpovědí současně. Nejčastěji volenou odpovědí byly společné zájmy (82 %), poté to byl slang (41 %), malá sociabilita (33 %), specifickým hudebním stylem (32 %), specifický vzhled (31 %). Další položky byly vybrány pouze několikrát, rizikový životní styl (7 %), užívání návykových látek (4 %), porušování zákonů a norem (4 %). Volnou

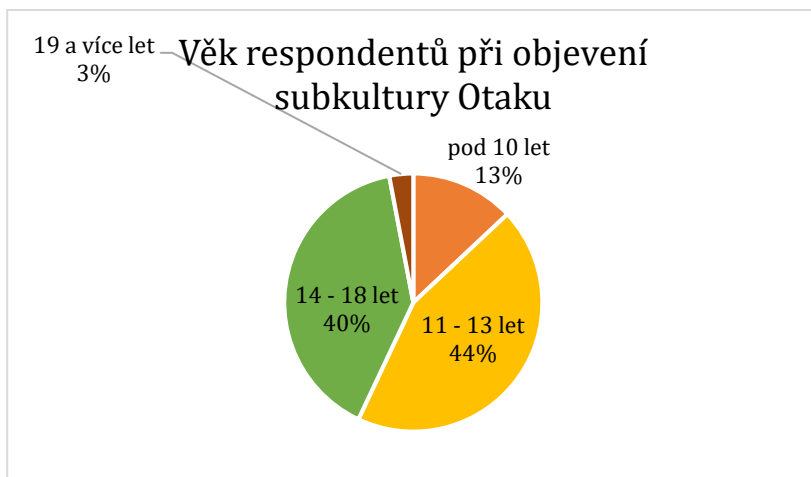
možnost odpovědi zvolilo 7 %, některé odpovědi se týkali častému výskytu osob s odlišnou sexuální orientací, ostatní odpovědi jsem vyřadila kvůli nepochopení otázky či nesmyslnosti.

Graf 5: Odlišnosti subkultury Otaku

Věk respondentů při objevení subkultury Otaku

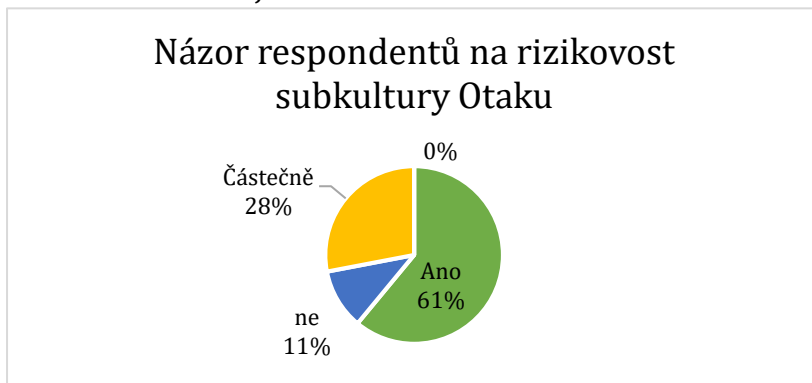
Nejvíce respondentů odpovědělo, že se o subkultuře dozvěděl ve věku 11-13 let (44 %), druhou nečastější odpovědí byl věk 14-18 let (40 %). Pouze 13 % respondentů se o této subkultuře dozvěděl před desátým rokem života a pouze tři respondenti po 19. roku.

Graf 6: Věk respondentů při objevení subkultury Otaku

Názor respondentů na rizikovost subkultury Otaku

Ptala jsem se respondentů, zdali oni sami vnímají subkulturu jako rizikovou, 61 % odpovědělo, že ne. Respondenti vnímající subkulturu jako částečně rizikovou (28 %) a 11 % respondentů odpovědělo, že vnímají subkulturu Otaku jako rizikovou.

Graf 7: Názor respondentů na rizikovost subkultury Otaku

Charakteristika subkultury z pohledu respondentů

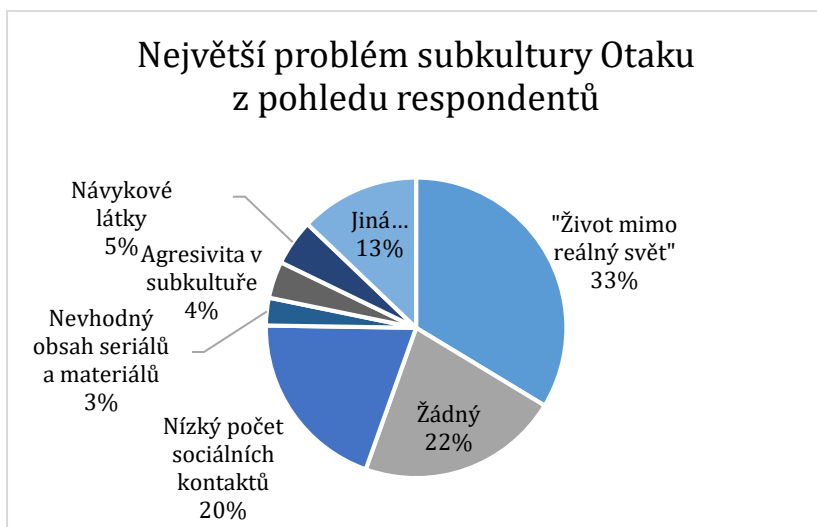
Otázka, jak by sami respondenti charakterizovali subkulturu, byla otevřená. Většina respondentů odpověděla, že je to skupina lidí, které spojuje sledování anime, čtení mangy, hraní počítačových her a zájem o japonskou kulturu. Někteří respondenti také upozorňovali na to, že mají pocit, že většina Otaku pouze žije ve svém uzavřeném světě a často mají problémy se přizpůsobovat svému prostředí. Objevilo se i několik odpovědí, které charakterizovaly subkulturu Otaku jako velmi vstřícnou, otevřenou a přátelskou.

Zkušenost respondentů se šikanou

I tato otázka byla otevřená. Více než polovina respondentů uvedla, že se ve svém životě setkala s šikanou. Často uvádějí šikanu na základní či střední škole a jako důvod uvádějí svůj vzhled nebo plachost, zranitelnost. Několik odpovědí přímo spojilo zažitou šikanu s identifikací k subkultuře Otaku, která jim pomohla najít si místo, kde se cítí bezpečně.

Největší problém subkultury Otaku z pohledu respondentů

Nejvíce respondentů (34 %) odpovědělo, že jako největší problém vnímají to, že členové „žijí mimo reálný svět“. 22 % respondentů nevidí v subkultuře nějaký velký problém, 20 % odpovědělo, že je to nízký počet sociálních kontaktů, pouze 3 % vidí jako problém nevhodný obsah některých seriálů a materiálů, 4 % za problém označují agresivitu v subkultuře a 5 % návykové látky. Pro volnou odpověď se rozhodlo 13 % respondentů, v té uvedlo, že je podle nich největší problém izolovanost členů od společnosti a nepochopení ze strany běžné společnosti.

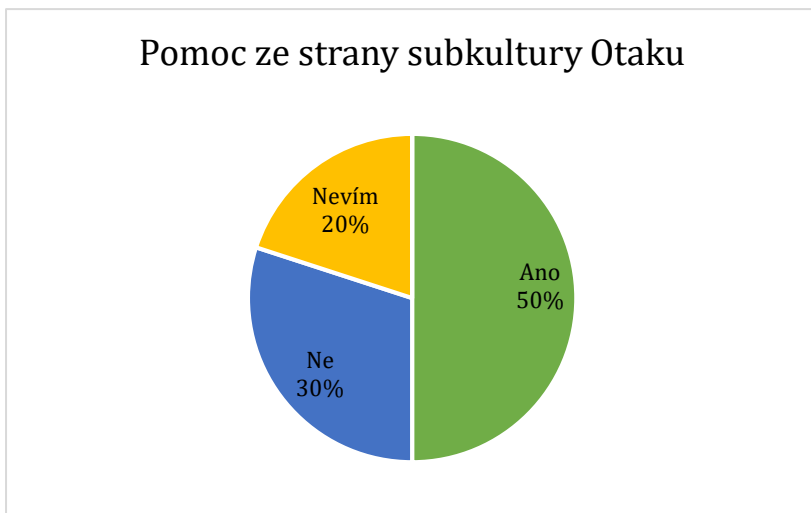

Graf 8: Největší problém subkultury Otaku z pohledu respondentů

Pomoc ze strany subkultury Otaku

V jedenácté otázce jsem se respondentů zeptala, zdali jim někdy tato subkultura pomohla. Polovina respondentů (50 %) odpověděla, že ano. 20 % respondentů si nevzpomíná a 30 % odpovědělo, že ne.

Odpovědi typu ano, byly doplněny o možnost uvést příklad. Většina respondentů uvedla, že díky subkultuře našla nové přátele a zájmy, které jim vydrželi až do dnešního dne. Ostatní uvádějí pomoc v podobě podpory v těžkých životních situacích (nemoc, šikana).

Graf 9: Pomoc ze strany subkultury Otaku

3.6 Vyhodnocení výsledků výzkumného šetření se stanovenými hypotézami

H1: Subkultura Otaku má více mužských členů.

Z grafu číslo 1 vyplývá, že subkultura má větší zastoupení mezi muži, což může být ovlivněno i tím, že jako první komunity Otaku byly založeny na tématu japonských her.

Hypotéza je potvrzena.

H2: Sami členové subkultury Otaku vnímají subkulturu jako rizikovou.

Názor členů subkultury na rizikovost subkultury Otaku jsem mapovala v dotazníku a z grafu číslo 7 vyplývá, že více než polovina respondentů nepokládá subkulturu za rizikovou.

Hypotéza je vyvrácena.

H3: Největším problémem této subkultury je, že členové malé sociálních kontaktů.

Z odpovědí respondentů a grafu číslo 8 vyplývá, že největším problémem z pohledu respondentů je „život mimo reálný svět“.

Hypotéza je vyvrácena.

Závěr

Cílem práce bylo zmapovat subkultury mládeže, které se objevují na území České republiky a dozvědět se o nich víc, především pak názor samotných příznivců a vztah subkultury k rizikovému chování. Po provedení malého metodického výzkumu kvantitativního typu jsem dospěla k pár zajímavých názorů na subkulturu i na členy subkultury.

Výzkum jsem provedla pouze u největší ze tří subkultur, které jsem v této práci uvedla a krátce charakterizovala. Názor členů subkultury byl dosti jednotný, většina vnímá subkulturu Otaku jako subkulturu, která nemá příliš rizik. Většina se však také shodla na tom, že ačkoliv v subkultuře Otaku nenajdeme například tak často drogy či alkohol, jejím největší rizikem je právě uzavírání členů do sebe, nechut' být součástí společnosti anebo malá adaptabilita. Zároveň však označovali subkulturu jako velmi otevřenou a přátelskou. Často byla subkultura Otaku uvedena jako místo, kde se cítí bezpečně a nebojí se, že by je někdo soudil, či odsuzoval.

Často je tato subkultura jakýmsi útočištěm pro mládež, která je z běžného kolektivu vyčleňována, nebo dokonce kolektivem šikanována. Právě z jedné otázky z dotazníku, která se týkala šikany, se dá odvodit, že nepřijetí jedince okolím má často za následek hledání vlastního kolektivu, například právě v nějaké subkultuře.

Ráda bych se tomuto tématu i nadále věnovala a lépe poznala tuto i ostatní dvě subkultury uvedené v práci poznala. Ačkoliv se rizikové chování objevuje všude, v každé subkultuře i společnosti, myslím, že by nemělo být vždy spojováno právě se subkulturami, neboť právě subkultura Otaku je skvělým příkladem subkultury, která svým členům i pomáhá, a to především díky tomu, že jde o jakousi komunitu, která nemá jen stejné zájmy, ale propojuje příznivce navzájem.

Seznam použitých zdrojů

Literatura

AZUMA, Hiroki. *Otaku: Japan's Database Animals*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2009. 200 pp. ISBN 081-66-5352-6.

HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Třetí, aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. 774 s. ISBN 978-80-262-0873-0.

HEBDIGE, Dick. *Subkultura a styl*. V Praze: Dauphin, 2012. 239 s. ISBN 978-80-7272-197-9.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 285 s. ISBN 80-7178-535-0.

MIOVSKÝ, Michal et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Vyd. 1. Praha: Sdružení SCAN, 2010. 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7

SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: uvedení do problematiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. 281 s. ISBN 978-80-247-2907-7.

SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2004. 229 s. ISBN 80-7178-929-1.

STRIKE, Joe. *Furry Nation: The True Story of America's Most Misunderstood Subculture*. First edition. United States: Cleis Press, 2017. 288 pp. ISBN 978-1-62778-232-6.

Elektronických zdrojů

History. *Den of Angels* [online]. © XenForo, 2010, 5. 10. 2010 [cit. 2019-02-16]. Dostupné z: <https://denofangels.com/doawiki/index.php?title=History>.

Otaking po česku: Komunity tehdy a dnes. *Zápisník veterána* [online]. Brno: © hintzu, 2008, 5. 8. 2009 [cit. 2019-02-16]. Dostupné z: <http://hintzu.otaku.cz/otaku/otaking-po-cesku-komunity>.

Povídání o furry. *Furrici.info* [online]. Praha: Lweek & Junisek, 2006 [cit. 2019-02-16]. Dostupné z: <https://www.furrici.info/information/index/furry>.

What's a Furry?. *FurScience* [online]. Canada: University of Waterloo, 2016 [cit. 2019-02-16]. Dostupné z: <https://furscience.com/whats-a-furry/>.

Přístup žáků 8. a 9. ročníků ZŠ k vybraným rizikovým jevům

Andrea Květonová, Anna Smutná, Magda Zlámalová

Úvod

V současné době se můžeme s problematikou rizikových jevů u dětí a mladistvých setkat čím dál častěji. Během dospívání na ně působí mnoho faktorů, jako je např. rodina, vrstevníci atd. Tyto faktory mohou působit buď pozitivně, nebo negativně. Do negativních vlivů patří např. nevhodně trávený volný čas, dlouhodobé působení stresu či zátěžové a krizové situace, se kterými se děti díky absenci zkušeností často neumějí vyrovnat. Vyřešit tyto krizové situace se snaží vyřešit např. návykovými látkami, kriminalitou, agresivním chováním či alkoholismem. Tyto jevy se nazývají rizikové neboli sociálně patologické. Naše práce se těmito jevy bude zabývat.

Naše práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a empirickou. V teoretické části se zaměříme na vymezení cílové skupiny, dále na definice základních pojmů jako je sociální patologie, sociální deviace a rizikové (sociálně patologické) jevy. Dále se zde zabýváme závislostním chováním. V této kapitole je charakterizována závislost, její znaky, jaká jsou specifika působení návykových látek u dětí a mladistvých a v neposlední řadě je zde popsána závislost na psychoaktivních látkách. V dalších kapitolách se zaměříme na samotné rizikové jevy jako je alkoholismus, tabakismus, nelegální drogy, a bezdomovectví. Rizikový jev bezdomovectví zde definujeme pouze okrajově, protože nás v našem empirickém šetření zajímala reakce respondentů na tento jev.

Empirická část obsahuje samotný výzkum a zpracování dat. Jako výzkumnou metodu jsme si pro svou práci zvolily anonymní dotazníkové šetření, které obsahuje celkem 24 otázek. Díky nim vyjádřili žáci 8. a 9. ročníků základních škol svůj přístup a názor k již zmíněným rizikovým jevům.

Hlavním cílem naší práce je zmapovat přístup žáků 8. a 9. ročníků základních škol k vybraným rizikovým jevům. Cílem teoretické části je podat stručný přehled o vybraných rizikových jevech a vysvětlit další základní pojmy. Cílem empirické části je zjistit jaký přístup k této problematice mají žáci 8. a 9. ročníků základních škol.

1 Definice cílové skupiny

V souvislosti s tématem je nutno zmínit charakteristiku cílové skupiny. Žáci 8. a 9. ročníků se řadí do 2. stupně základní školy. Na 2. stupni základní školy dochází k přechodu mezi obdobím mladšího a staršího školního věku, což sebou přináší řadu psychických, fyzických a sociálních změn, které se svým způsobem podílejí na sociálně patologických jevech.

Autorka Vágnerová (2012) toto období definuje jako období adolescence – období dospívání. Toto období začíná nástupem puberty (okolo 10.-13. roku). Dospívání je také spojováno s řadou psychických změn a novým sociálním zařazením jedince. Dochází k pohlavnímu dozrávání, hormonálním změnám a fyzickému růstu, rozvíjí se také schopnost sebereflexe a seberegulace. Změny také probíhají v oblasti sociálního učení. Zjednodušeně jde o přechod mezi dětstvím a dospělostí, a to v oblasti fyziologické, psychologické a sociální. V současném pojetí adolescence spadá do druhé části života jedince. Vágnerová (2012) dělí toto období na ranou adolescenci (11-15 let) a pozdní adolescenci (15-20 let).

Macek (2003) hovoří o tom, že po celé období adolescence je charakteristická zvýšená sebereflexe. Na počátku tohoto období má spíše charakter sebepercepce – dospívající si uvědomuje sám sebe jako nositele nejrůznějších rolí – zažívá zmatek nad vlastními pocity a prožitky. Mění se také vztahový rámec uvažování o sobě, k vlastnímu já jsou vztahovány názory subjektivně významných osob, vrstevnické standardy a společenské normy. Prohlubuje se i vědomí časové kontinuity vlastního já, které je často spjato s přehodnocováním vlastní minulosti a se zvýšenou orientací na vlastní budoucnost. V období puberty se podstatné vývojové změny projevují v myšlení. Začínají kvantitativní i kvalitativní změny myšlení, začíná se projevovat narůstající počet úspěšně řešených problémů novým způsobem, výrazně odlišným od předchozí doby.

Vágnerová (2012) zmiňuje, že dospívající jedinci si postupně osvojují abstraktní myšlení, kde se předmětem úvah může stát cokoli. Myšlenková nezávislost na konkrétní realitě umožňuje dospívajícím chápat různé teorie a řešit problémy jiným způsobem než doposud. Také dochází k rozvoji schopnosti interpretovat pozorované výsledky v kontextu logicky možných závěrů. Dospívající jedinec méně ulpívá na realitě, ale dokáže vysvětlit aktuální dění tak, aby jeho výklad neodporoval obecně platným pravidlům, i když se mu daná situace může jevit odlišně. Pod vlivem nového způsobu uvažování také dochází ke změně vztahu k časové dimenzi. Pro mladší školáky byla důležitá současnost, nyní nabývá na významu budoucnost.

2 Základní pojmy

2.1 Sociální patologie

Sociální patologie bylo původně označení jednoho z odvětví sociologie, do které Herbert Spencer, autor „organistické teorie společností“, představitel

evolucionismu, tento pojem zavedl. Spencer hledal paralelu mezi patologií sociální a patologií biologickou, mezi biologickým organismem a společenským organismem, jejich strukturami a funkcemi (Mühlpachr, 2008, s. 55).

Pojem sociální patologie (z latinského pathos = utrpení, choroba) je podle Fischera a Škody (2009) souhrnné označení pro nezdravé, abnormální a obecně nežádoucí společenské jevy.

Hartl (1993) definuje sociální patologii jako odvětví sociologie zabývající se průběhem a podmínkami abnormálních sociálních procesů, jako je kriminalita, toxikomanie apod.

2.2 Sociální deviace

Sociální deviace (z latinského deviatio = odchylka, úchylka) je definována jako způsob jednání, které není konformní vůči společenské normě, jež je akceptována většinou populace. Jedná se o narušení jakékoliv sociální normy. Je to narušení jakékoliv sociální normy, což znamená nejen takové normy, jejíž porušení může být morálně nebo právním způsobem sankcionováno. V každém sociálním prostředí existuje nepsaný toleranční limit, který je proměnlivý v čase a z hlediska aktuální úrovně socio-kulturního poznání konkrétní společnosti. Různé skupiny, jednotlivé společenské subkultury a jednotlivci se liší svými vzorci chování, které do uvedeného limitu tolerance zapadají. Toleranční limit by mohl být vymezen jako míra variability snášenlivosti k chování a dodržování norem druhými jednotlivci (Fischer, Škoda, 2009, s. 15).

2.3 Rizikové jevy (sociálně patologické)

Sociálně patologické jevy jsou vždy pro společnost či jednotlivce negativní, což v případě deviantních jevů

nemusí platit (Fischer, Škoda, 2009, s. 16). V současnosti mezi sociálně patologické jevy patří především kriminalita a delikvence, patologické závislosti (drogová, kultová, herní apod.), sebevražednost, prostituce a pohlavní choroby, domácí násilí, xenofobie a rasismus, agresivita a šikana (Hroncová, 2004, s. 38). Mezi nejčastější sociálně patologické jevy vyskytující se u dětí v České republice lze zařadit především požívání alkoholu, kouření a užívání drog (ESPAD, 2015, online).

3 Závislostní chování

Podle Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10) je syndrom závislosti skupina fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky nebo třídy látek má u daného jedince mnohem větší přednost než jiné jednání, kterého si kdysi cenil více. Návrat k užívání látky po období abstinence často vede k rychlejšímu znovuoživení jiných rysů syndromu, než je tomu u jedinců, u nichž se závislost nevyskytuje (Nešpor, 2011, s. 9).

3.1 Znaky závislosti

Definitivní diagnóza závislosti by se obvykle měla stanovit pouze tehdy, jestliže během jednoho roku došlo ke třem nebo více z následujících znaků:

- a) Silná touha nebo pocit puzení užívat látku (craving, bažení) – bažení je popisováno jako silná touha pociťovat účinky psychoaktivní látky, s níž měla osoba již dříve zkušenost. Můžeme rozlišit bažení tělesné, které vzniká při odeznívání účinku návykové látky nebo bezprostředně po něm, a psychické, objevující se i po delší abstinenci.
- b) Zhoršené sebeovládání.
- c) Somatický (tělesný) odvykací stav.

- d) Růst tolerance – tolerance se projevuje tím, že k dosažení stejného účinku je třeba vyšších dávek látek nebo že stejné dávky mají účinek nižší.
- e) Zanedbávání jiných potěšení nebo zájmů.
- f) Pokračování v užívání přes jasný důkaz škodlivých následků – aby byl tento příznak diagnosticky validní, musí být pacient o škodlivých následcích informován. Jestliže bude v návykovém chování pokračovat i po náležitém informování o svém zdravotním stavu, bude se jednat o znak závislosti (Nešpor, 2011, s. 12-21).

3.2 Specifika působení návykových látek u dětí a dospělých

U dětí a dospívajících se závislost vytváří podstatně rychleji než u dospělých. To, k čemu dospělý potřebuje často roky nebo desítky let, stihne dospívající i během měsíců. Existuje zde však větší riziko těžkých otrav s ohledem na nižší toleranci, menší zkušenost a sklon k riskování, který je v dospívání častý. Je zde i větší riziko nebezpečného jednání pod vlivem návykové látky (Nešpor, 2011, s. 53).

U dětí a dospívajících závislých na návykových látkách nebo je zneužívajících bývá patrně zřetelné zaostávání v psychosociálním vývoji (oblast vzdělávání, citového vyzrávání, sebekontroly, sociálních dovedností atd.). I „pouhé“ experimentování s návykovými látkami je u dětí a dospívajících spojeno s většími problémy v různých oblastech života (rodina, škola, trestná činnost atd.). Je zde také častější tendence zneužívat širší spektrum návykových látek a přecházet od jedné ke druhé nebo více látek současně. Recidivy závislosti jsou u dětí a dospívajících časté, dlouhodobá prognóza však může být podstatně příznivější, než jak by naznačoval často bouřlivý průběh.

Důvodem je přirozený proces zrání, který je tichým spojencem léčebných snah (Nešpor, 2011, s. 53).

3.3 Závislost na psychoaktivních látkách

Psychoaktivní látka je každá látka, která ovlivňuje psychickou činnost. Některé psychoaktivní látky vyvolávají závislost. Pak se hovoří o látkách návykových. Návyková látka je každá chemická látka, která mění psychický stav a na kterou se může vytvořit návyk a závislost. Nelegálně šířená a zneužívaná psychoaktivní látka vyvolávající závislost se často označuje jako droga. Psychoaktivní látky ovlivňují v mozku normálně existující procesy, které řídí myšlení, motivaci, utváření nálady atd (Fischer, Škoda, 2009, s. 88).

Ve většině případů sahají lidé k užití psychoaktivních látek proto, že očekávají navození uvolňujících, radostných pocitů, nebo proto, aby se vyhnuli bolesti (Fischer, Škoda, 2009, s. 88).

4 Závislost na alkoholu

Alkohol je nejrozšířenější a nejčastěji užívanou psychoaktivní látkou. Oproti jiným psychoaktivním látkám je také jednou z nejakceptovanějších. Řadí se do skupiny takzvaných legálních drog.

Pro většinu uživatelů má alkohol anxiolytický účinek, uvolňuje psychické napětí, zlepšuje náladu a zvyšuje pocit sebejistoty. Vzhledem k tomu, že k rychlosti metabolismu etanolu přispívají genetické faktory, lze uvažovat o tom, že u některých lidí může být větší riziko vzniku závislosti na alkoholu dědičné. Dlouhodobá konzumace alkoholu navozuje změny ve většině mozkových struktur. Z psychických obtíží se objevují neklid, deprese, úzkost,

poruchy koncentrace, neschopnost výkonu, pocitu únavy a vyčerpání (Fischer, Škoda, 2009, s. 99).

I přes svá rizika je stále tradičním nápojem při různých formálních, neformálních i náboženských příležitostech. K alkoholu mají tedy blízko i mladiství.

Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (dále jen ESPAD) sbírá každé čtyři roky data ohledně mladistvých a jejich přístupu k alkoholu a jiným drogám. Poslední šetření v rámci ČR proběhlo v červnu 2015. Co se týče alkoholu uvádí ESPAD následující:

Mezi roky 2011 a 2015 došlo k výraznému poklesu uváděné konzumace alkoholu, a to k poklesu jak u zkušeností s konzumací alkoholu, tak u rizikové konzumace alkoholu. U všech sledovaných ukazatelů byl zaznamenán pokles u chlapců i u dívek, v případě časté konzumace alkoholu došlo k poklesu u všech druhů alkoholických nápojů. Preferovaným nápojem mezi 16letými zůstává dlouhodobě pivo, za ním následují destiláty. 3/4 těch, co konzumovali alkohol v posledních 30 dnech, ho pili v hospodě, restauraci, baru nebo na diskotéce.

Dále dotázaní také uvedli, že na příležitostném pití alkoholu nevidí příliš velké zdravotní riziko. Čeští šestnáctiletí stále zůstávají v evropských zemích na prvních příčkách v konzumaci alkoholu v posledních třiceti dnech (ESPAD, 2015, online).

Z výše uvedeného by se dalo konstatovat, že jsou mladiství z ČR na dobré cestě a jejich přístup k alkoholu se zlepšuje. Avšak je nutné si uvědomit, že není možné prozkoumat všechny mladistvé a děti na našem území. Tudíž konzumace alkoholu u dětí zůstává stále v latentní podobě.

Typy konzumentů

Tak jako můžeme bezpochyby říci, že žádní dva lidé nejsou stejní, stejně tak lze rozlišit čtyři stupně přístupu k alkoholu:

- a) Abstinents – člověk, který nepožil alkohol v jakékoliv formě alespoň po dobu tří let.
- b) Konzument – buď zásadový, pije v mírných neškodných dávkách a neopíjí se, nebo nezásadový, neopije se více než čtyřikrát do roka.
- c) Abuzér (pijan) – dostává se do stadia příležitostné opilosti častěji, část těchto lidí i poměrně pravidelně.
- d) Alkoholik (závislý) – notorický pijan se všemi důsledky, včetně abstinčních příznaků. Odhaduje se, že v České republice je kolem 300 000 závislých jedinců (Bělík a kol., 2017, s. 8-9).

5 Tabakismus (nikotinismus)

Podobně jako alkohol, stejně tak i tabákové výrobky jsou v naší společnosti velice tolerovány. Jedná se tedy o legální a velmi dobře dostupnou drogu. I když by se dalo říci, že se stát stále více snaží omezit jejich prodej, místa s možností užití tabákových výrobků a podobně, je stále jednou z nejrozšířenějších legálních drog. Například dle Hoferkové kouří v České republice zhruba 30 % populace nad 15 let, mezi 15. a 18. rokem kouří 40-50 % mladých, zejména dívky (Bělík a kol., 2017, s. 89).

Experimentování s tabákovými výrobky je u mladých lidí velice časté. Toto experimentování vyvěrá hned z několika důvodů. Jedním z nich je samozřejmě zvědavost anebo jde o pouhé napodobování toho, co vidí ve svých rodinách (primárně u rodičů). Ve většině případů jde však o potřebu „ukázat se“ před svými vrstevníky.

Vzhledem k tomu, že nikotin působí zejména v akutních dávkách na psychiku člověka, vyvíjí se poměrně rychle tolerance vůči nikotinu a závislost na této látce. Hlavní zdravotní problémy však nejsou spojeny s nikotinem, ale s vdechováním oxidu uhelnatého a dehtových látek, které vznikají z kouření tabáku a dostávají se tak do plic konzumenta. Tento kouř vycházející například z cigaret je nebezpečný nejen pro samotného kuřáka, ale i pro osoby v jeho blízkosti, pak mluvíme o takzvaném sekundárním kouření.

Léčba závislosti na kouření je poměrně obtížná. Dřívější přístupy byly založeny na podávání čistého nikotinu v postupně se snižujícím množství, dnešní přístupy se zakládají na farmakologickém mírnění odvykacích příznaků (Fischer, Škoda, 2009, s. 96-97).

Syndrom závislosti na nikotinu se vyvíjí rychle a je silně ovlivňován zevními podmínkami. Často koexistuje se závislostí na jiných látkách, např. na alkoholu. Odvykací stav může trvat i několik týdnů a často na něj navazuje odvykací stav po užívání jiných látek (Smolík, 1996, s. 144).

Typologie kuřáků

Nejčastěji se uvádí následující typologie kuřáků:

- a) Příležitostný kuřák (sváteční).
- b) Návykový, pravidelný kuřák (při určitých konkrétních příležitostech).
- c) Kuřák s psychickou závislostí (uklidnění, uvolnění).
- d) Kuřák s psychickou a fyzickou závislostí (toxikoman) (Bělík a kol., 2017, s. 89).

6 Nelegální drogy a závislost na nich

Mezi nelegální drogy řadíme ty drogy, jejichž výroba a distribuce jsou nezákonné. Dále budou popsány drogy

patřící do této skupiny: kanabinoidy, kokain, pervitin, heroin a halucinogeny.

6.1 Kanabinoidy

Kanabinoidy nebo konopné drogy jsou jak u nás, tak v Evropě velmi rozšířené. Účinnou látkou je THC (tetrahydrocannabinol). Kromě pocitu uvolnění a euforie, které nabízí svým uživatelům, jsou využívány i v lékařství (při zvládání obtíží u AIDS a chemoterapie nádorových onemocnění a tak dále). Nejčastěji jsou využívány ve dvou základních formách:

- Marihuana (sušené květenství a horní lístky e samičí rostliny konopí.
- Hašiš (konopná pryskyřice).

Dle Miovského se většina odborníků shoduje na tom, že u kanabinoidů nedochází k somatické závislosti, oproti tomu psychická závislost se dostavuje asi u 8-10 % dlouhodobých uživatelů. Zároveň není popisován ani vzestup tolerance, který by vedl ke vzrůstajícím potřebným dávkám, ani odvykací příznaky při užívání těchto drog (Kalina a kol., 2003, s. 174).

6.2 Kokain

Kokain patří do skupiny takzvaných stimulancií, je alkaloidem jihoamerického keře koky pravé. Běžně se využívá ve formě bílých šupinovitých, lesklých krystalů, bez zápachu, nahořklé chuti.

Nejčastěji se kokain užívá formou šňupání, přičemž jeho účinky trvají poměrně krátce (již po třiceti minutách ustupují). Pocity po prvním užití mohou být až nepříjemné, to teprve opakované užívání vyvolává pocity euforie.

Stejně jako kanabinoidy, ani kokain nevyvolává somatickou závislost. Oproti tomu je ale psychická závislost o to mocnější. Dle Minaříka někteří autoři považují závislost na kokainu za vůbec nejsilnější. Dlouhodobé užívání se děje typicky v tazích, chronická otrava vede k vzestupu tolerance k účinkům euforizujícím, současně se objevují stavy úzkosti, panické ataky a paranoidní psychotické epizody (Kalina a kol., 2003, s. 165).

6.3 Pervitin

Pervitin je u nás nejrozšířenější, nelegální drogou a stejně tak jako kokain řadíme i pervitin do skupiny stimulancií. Objevuje především v podobě metamfetaminu. Aplikuje se ústy, šňupáním nebo nitrožilně (v České republice nejčastější způsob aplikace).

Následkem chronického užívání mohou vznikat organické mozkové psychosyndromy doprovázené demencí. Závislý je neklidný, pociťuje napětí, úzkost, poruchy spánku, panikaření, nevolnost, zvracení, sucho v ústech a podobně. Při dlouhodobém užívání se objevuje celková sešlost z důvodu podvýživy (pervitin snižuje chuť k jídlu podobně jako anorektika) (Kalina a kol., 2003, s. 166).

6.4 Heroin

Heroin patří do skupiny opiátů. Nejčastější je aplikace nitrožilní, přičemž obvyklá počáteční dávka je pod 100 mg. Tato dávka denně stoupá na 1 a více gramů denně. Heroin je typický příkladem drogy s takzvaným neakceptovatelným rizikem. Závislost na něm vzniká pravidelně a poměrně rychle. Tato závislost je jak somatického, tak psychického rázu (Kalina a kol., 2003, s. 161).

Závislost těžce poškozuje osobnost a vede k sociální degradaci. Další rizika vznikají z nitrožilní aplikace, kde vzniká velké riziko nákazy virem HIV a viry hepatitid.

6.5 Halucinogeny

Nejznámějším halucinogenem je LSD, jež se obvykle užívá ve formě tzv. tripů, papírových polštářků napuštěných drogou. Psilocybin je látka, která je obsažena v lysohlávkách. Velmi nebezpečná je také droga extáze. Tyto látky vyvolávají změny nálad a vnímání, vzbuzují pocity depersonalizace a derealizace. Porucha soudnosti a zhoršené sebeovládání zvyšují tendenci k impulzivnímu jednání, které může mít negativní důsledky. Halucinogeny nevedou k výrazné biologické závislosti, ale je zde značné riziko vzniku psychické závislosti (Vágnerová, 1999, s. 302).

Specifickým symptomem intoxikace halucinogeny jsou tzv. flashbacky. Jedná se o spontánní recidivy zážitků, které měl dotyčný jedinec během poslední intoxikace. Flashbacky se mohou vyskytovat brzy po požití drogy, ale také mnohem později, až do 5 let od poslední intoxikace (Fischer, Škoda, 2009, s. 106).

7 Bezdomovectví

Bezdomovectví zahrnuje jednání a procesy vedoucí ke ztrátě zázemí, střechy nad hlavou, životních jistot a k sociální exkluzi (Bělík a kol., 2017, s. 12).

Někteří autoři však upozorňují, že pro tento jev by se mělo využívat spíše pojmu „osoby bez přístřeší“. Pojem „bezdomovec“ podle nich označuje člověka bez domoviny (domovské obce nebo vlasti).

Bezdomovectví může být vyvoláno několika faktory. Mezi ně patří například: ztráta zaměstnání, bydlení, alkoholismus, mentální retardace, ztráta rodiny a tak dále.

Je důležité si uvědomit, že bezdomovci netvoří homogenní sociální skupinu. Kraus cituje Horákovou, která rozlišuje tři základní typy:

- a) klasické tuláky;
- b) životní ztroskotance;
- c) osoby ve stavu dočasné krize (Bělík a kol., 2017, s. 12).

Ilja a Vlastimila Hradečtí (1996) rozdělují bezdomovce do tří skupin podle toho, zda je možné je na první pohled zařadit mezi bezdomovce, či ne. Zohledňují také skutečnost, zda má daný jedinec kde žít, nebo zda přespává přímo na ulici. Těmito typy jsou:

- a) Zjevné bezdomovectví – lze sem zařadit veškeré bezdomovce přespávající na ulici nebo na lavičkách v parcích. Je to nejviditelnější skupina bezdomovců, avšak početně nejslabší.
- b) Skryté bezdomovectví – tuto skupinu již od ostatních obyvatel nelze na první pohled rozeznat, jejich styl života se na jejich vzezření totiž nepopisuje natolik jako u předchozí skupiny, snaží se o svůj vzhled pečovat alespoň v rámci možností, které mají. Sami sebe od zjevných bezdomovců striktně oddělují a odmítají je.
- c) Potenciální bezdomovectví – jedná se určitě o nejpočetnější skupinu bezdomovců. Potenciální bezdomovectví se týká všech, kteří mají, kde bydlet, ale jejich bydlení je nejisté a každým dnem jim tedy hrozí, že se octnou na ulici. Takovýto problém se týká velkého množství obyvatel, dají se sem totiž zařadit například i lidé žijící v podnájmu. Dalšími osobami, kterým toto hrozí, jsou propuštění vězni, bývalí klienti psychiatrických léčen či terapeutických komunit, lidé nezaměstnaní, rozvádějící se a v neposlední řadě také všichni lidé závislí na alkoholu, návykových látkách, gambleři atd.

8 Možnosti prevence sociálně patologických jevů

Prevenci můžeme rozdělit na primární, sekundární a terciární. Následující řádky se věnují primární prevenci, která je u dětí a mladistvých klíčová.

Cílem primární prevence je zabránit samotnému užívání návykových látek či alespoň odložení první zkušenosti s užíváním do co nejpozdějšího věku. Dalším cílem je snížit nebo zastavit experimentování s návykovými látkami a předejít tak zdravotním a sociálním dopadům, které by si vyžádaly léčbu nebo další intervence.

Hlavním a konečným cílem primární prevence je, aby se v maximální možné míře předcházela a současně redukovala rizika spojená s konkrétními projevy rizikového chování. V centru pozornosti stojí úkol zamezit u co největšího počtu osob tomu, aby se u nich výraznější projevy rizikového chování vůbec objevily (Miovský et al., 2010, s. 28).

V problematice primární prevence u žáků a mladistvých hraje klíčovou roli Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT). Mezi nejvýznamnější dokumenty v této oblasti patří Národní strategie protidrogové politiky 2010-2018 a Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2013-2018. Hlavní cíl této strategie je prostřednictvím efektivního systému prevence, fungujícího na základě komplexního působení všech na sebe vzájemně navazujících subjektů, minimalizovat vznik a snížit míru rizikového chování u dětí a mládeže. Obecnějším cílem je, dle definice MŠMT, výchova k předcházení, minimalizaci či oddálení rizikových projevů chování, ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji pozitivního sociálního chování, zvládnání zátěžových situací, motivace k opuštění rizikového chování, pokud již nastalo atd. (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2013, s. 6).

9 Empirická část

9.1 Výzkum v oblasti vybraných sociálně patologických jevů

Výzkum se zabývá přístupem žáků 8. a 9. tříd k sociálně patologickým jevům. S různými sociálně patologickými jevy se setkáváme skoro každý den, ať už je to kuřáctví, alkoholismus, drogy, nezaměstnanost či bezdomovectví. Mnohdy si ale vůbec neuvědomujeme, že jde o sociálně patologický jev. Na žáky 8. a 9. tříd základních škol, neboli pubescenty, jsme cílily, protože už jsou ve věku, kdy mnoho zkouší a už vnímají, uvědomují si společenské jevy. Největší problém u pubescentů je právě s alkoholem, kouřením a drogami.

9.2 Cíl výzkumu

Výzkum je zaměřen na žáky 8. a 9. tříd základních škol, hlavně na jejich informovanost a zkušenosti o sociálně patologických jevech. Výzkumem jsme také chtěly zjistit, jaký mají žáci osobní názor na požívání alkoholu, drog a na lidi bez domova.

9.3 Druh výzkumu

Realizovaný výzkum byl proveden prostřednictvím kvantitativní metody pomocí dotazníkového šetření. Tuto metodu jsme zvolili kvůli možnosti oslovit větší množství respondentů. Protože nás zajímal názor této věkové skupiny na sociálně patologické jevy, některé otázky použité v dotazníku jsou cílené na to, co si oni sami myslí, například o opilém člověku nebo o lidech bez domova.

Respondentům byl předložen strukturovaný anonymní dotazník se 7 otevřenými otázkami, které byly cílené spíše na názor respondenta a 17 uzavřenými otázkami, které mapovaly například znalost drog, četnost kouření

a požívání alkoholu. Jádrové oblasti byly rozděleny do 4 oddílů: drogy, alkohol, kouření a bezdomovectví.

9.4 Vymezení respondentů

Výzkumu se celkem zúčastnilo 41 žáků, 21 dívek a 20 chlapců. Před vyplněním dotazníku byli všichni respondenti vyrozuměni o tom, že tento dotazník je anonymní a získané údaje budou použity pouze k účelu našeho studia.

9.5 Prezentace a interpretace dat

Otázka č. 1 – Věk

Tabulka č. 1: Rozdělení respondentů podle věku

Věk	Počet
15	23
14	16
13	2

První otázkou jsme respondenty seřadily podle věku.

Otázka č. 2 – Pohlaví

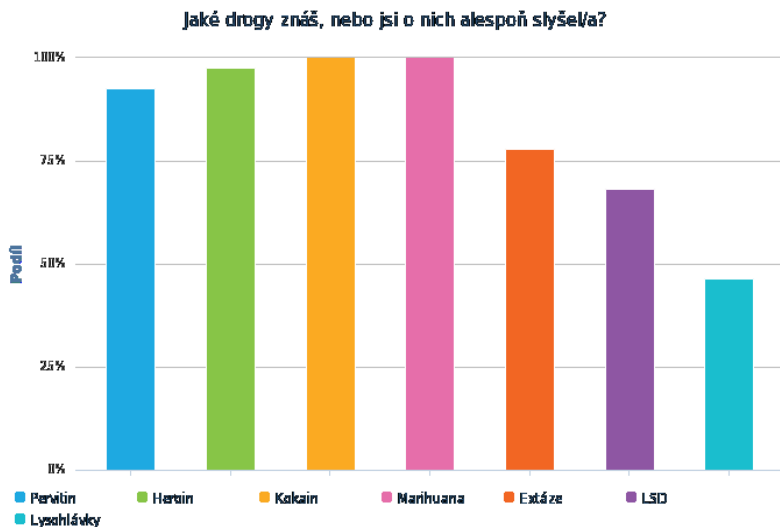
Tabulka č. 2: Rozdělení respondentů podle pohlaví

Pohlaví	Počet
Kluk	21
Holka	20

Druhou otázkou jsme respondenty seřadily podle pohlaví. Celkem vyplnilo dotazník 51,2 % (21) kluků a 48,8 % (20) holek.

Drogy

Otázka č. 3 – Jaké drogy znáš, nebo jsi o nich alespoň slyšel/a?

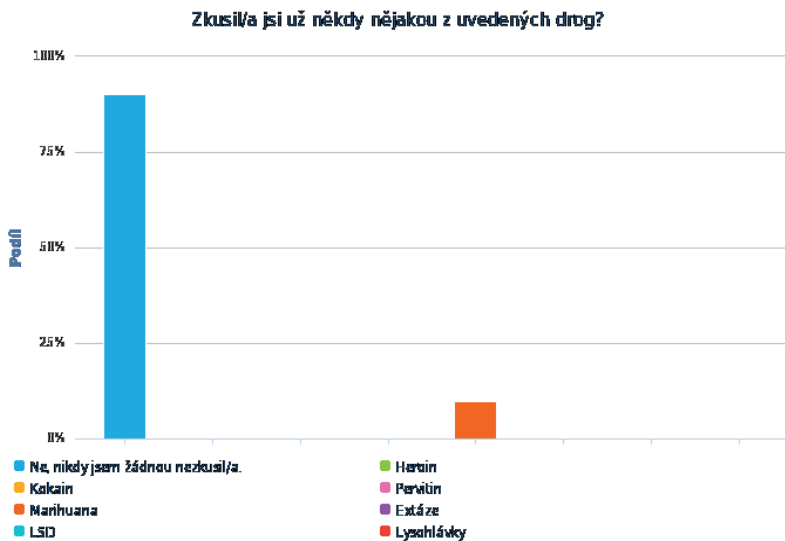

Graf č. 1: Jaké drogy znáš?

Třetí otázkou jsme se snažily zjistit, které drogy respondenti znají, nebo o nich už alespoň slyšeli. Celých 100 % (41) respondentů odpovědělo, že zná marihuanu i kokain. Dále 97,6 % (40) odpovědělo, že zná heroin a 92,7 % (38) odpovědělo, že zná pervitin. Nejméně známé pro respondenty jsou lysohlávky, 46,3 % (19) respondentů odpovědělo, že znají, nebo zaslechli o lysohlávce.

Otázka č. 4 – Zkusil/a jsi už nějakou z uvedených drog?

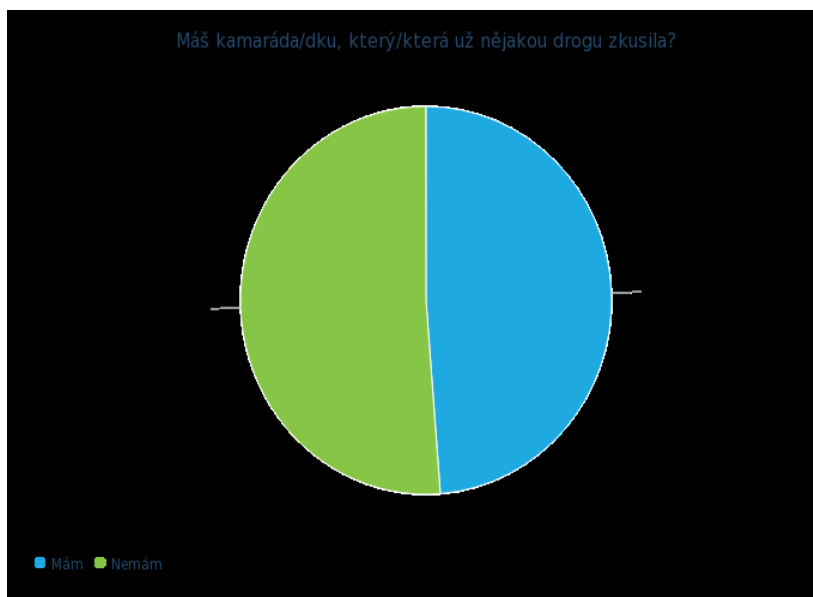

Graf č. 1: Zkusil/a jsi už někdy nějakou z uvedených drog?

Tato čtvrtá otázka navazovala na otázku třetí. Zjišťovaly jsme, zda má někdo z respondentů zkušenost s nějakou z uvedených drog. Téměř většina, 90,2 % (37) uvedlo, že žádnou z uvedených drog nezkusilo. Pouhých 9,8 % (4) někdy vyzkoušelo nějakou z uvedených drog a konkrétně marihuanu. Žádný z respondentů nevyzkoušel jinou drogu než marihuanu.

Otázka č.5 – Máš kamaráda/ku, který/á už nějakou drogu zkusil/a?

V níže uvedeném grafu můžeme vidět, že na otázku č. 5, odpovědělo 48,8 % (20) respondentů, že mají kamaráda/ku, který/á už nějakou drogu zkusil/a. Převyšujících 51,2 % nemají žádného kamaráda či kamarádku, který by měl zkušenost s drogou.

Graf č. 2: Máš kamaráda/ku, který/á už nějakou drogu zkusil/a?

Otázka č. 6 – Pokud máš kamaráda, který už zkusil nějakou drogu, víš, jaká to byla?

Tabulka č. 3: Jakou drogu zkusil tvůj kamarád?

Droga	Počet odpovědí
Marihuana	15

Tato otázka byla otevřená a odpovídali na ni pouze ti respondenti, kteří mají kamaráda, který má již nějakou zkušenost s drogou. 36 % (15) respondentů odpovědělo, že kamaráda, který již nějakou drogu zkusil mají, a to konkrétně s marihuanou. 64 % respondentů na tuto otázku vůbec neodpovědělo.

Alkohol

Otázka č. 7 – Ochutnal/a jsi už nějaký alkohol?

Graf č. 3: Ochutnal/a jsi už nějaký alkohol?

Na otázku č. 7, odpovědělo celkově 85,4 % (35) respondentů, že už alkohol ochutnalo. Zbýlých 14,6 % doposud žádný alkohol neochutnalo.

Otázka č. 8 – Pokud jsi již ochutnal/a alkohol, v kolika letech to bylo poprvé?

Tabulka č. 4: Pokud jsi již ochutnal/a alkohol, v kolika letech?

Věk	Počet odpovědí
10	4
13	6
14	6
Nevím	1

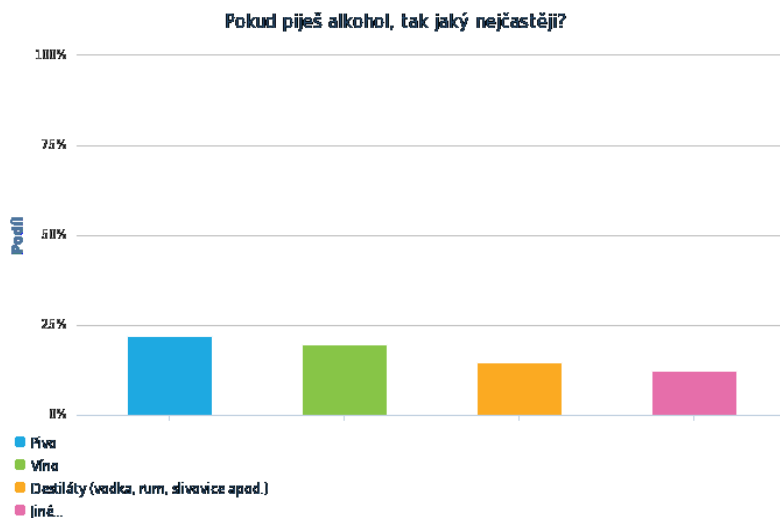
Na tuto otevřenou otázku odpovědělo pouhých 41 % (17) respondentů, z nich nejvíce ochutnalo poprvé alkohol ve 13 a 14 letech. 4 respondenti z uvedených 17, kteří odpovídali, poprvé ochutnali alkohol ve věku 10 let.

Otázka č. 9 – U jaké příležitosti jsi poprvé ochutnal/a alkohol?

Tabulka č. 5: U jaké příležitosti jsi poprvé ochutnal/a alkohol?

Příležitost	Počet odpovědí
Oslava	10
S rodiči	1
Oslava narození sestry	1
Narozeniny	1

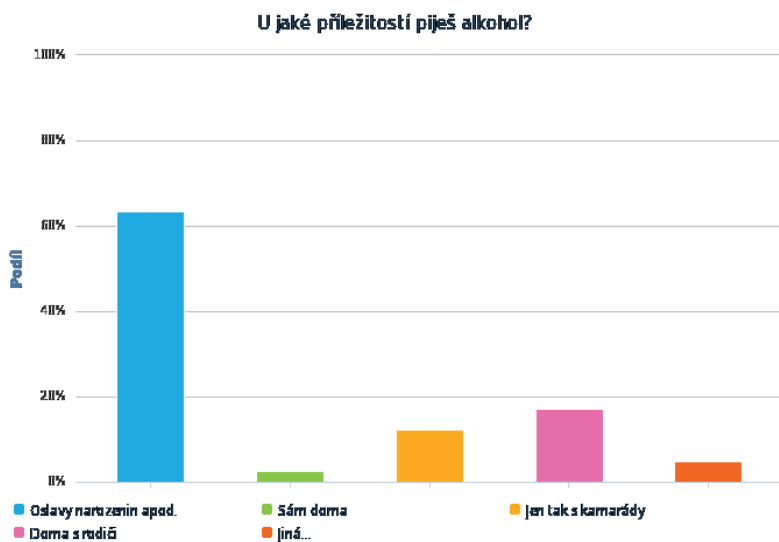
Otázka č. 10 – Pokud piješ alkohol, tak jaký nejčastěji?

Graf č. 5: Jaký piješ nejčastěji alkohol?

U otázky číslo 10 odpovědělo 22 % (9) respondentů, že nejčastěji pijí pivo, nejčastější odpovědí za pivem bylo víno – 19,5 % (8). Destiláty pije 14,6 % (6) respondentů. Možnost jiné zaškrtno celkem 12,2 % (5) respondentů, kteří nejčastěji uváděli, že pijí nápoj Frisco.

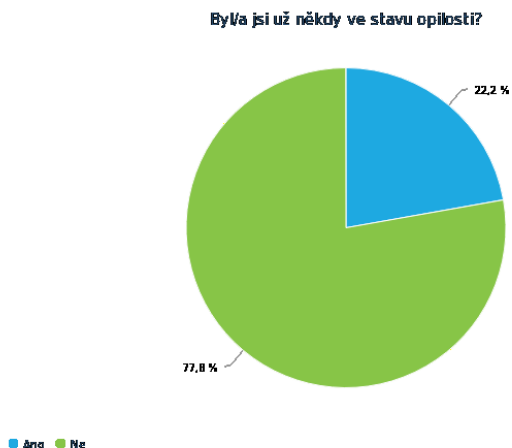
Otázka č. 11 – U jaké příležitosti piješ alkohol?

Graf č. 6: U jaké příležitosti piješ alkohol?

Zde, u otázky č. 11 – U jaké příležitosti piješ alkohol, výrazně převyšuje nad ostatními odpověďmi, odpověď při příležitosti oslav, 63,4 % (26) respondentů pije alkohol při příležitosti oslavy. Doma, například s rodiči pije alkohol 17,1 % (7) respondentů. S kamarády se napije celkem 12,2 % (5) respondentů.

Otázka č. 12 – Byl/a jsi už někdy ve stavu opilosti?

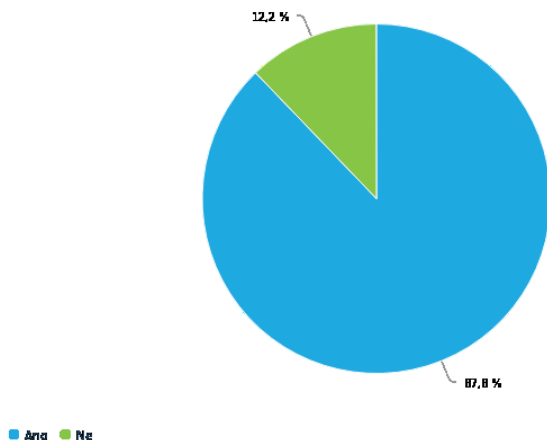

Graf č. 7: Byl/a jsi už někdy ve stavu opilosti?

Jednoznačně převyšující odpověď na otázku č. 12, zdali se již někdo z respondentů dostal do stavu opilosti, je NE. 77,8 % (8) odpovědělo, že nikdy nebylo ve stavu opilosti. Zbýlých 22,2 % (8) respondentů někdy už ve stavu opilosti bylo.

Otázka č. 13 – Setkal/a jsi se někdy s člověkem, který by byl pod vlivem alkoholu – opilý?

Setkal/a jsi se někdy s člověkem, který byl pod vlivem alkoholu - opilý?

Graf č. 8: Setkal/a jsi se někdy s člověkem, který byl ve stavu opilosti?

S opilým člověkem se setkala většina respondentů, 87,8 % (36). S alkoholem se nikdy neseťkalo 12,2 % (5) respondentů.

Otázka č. 14 – Pokud ano, jak se takový člověk choval a jak na tebe působil?

Tabulka č. 6: Jak na tebe působil opilý člověk?

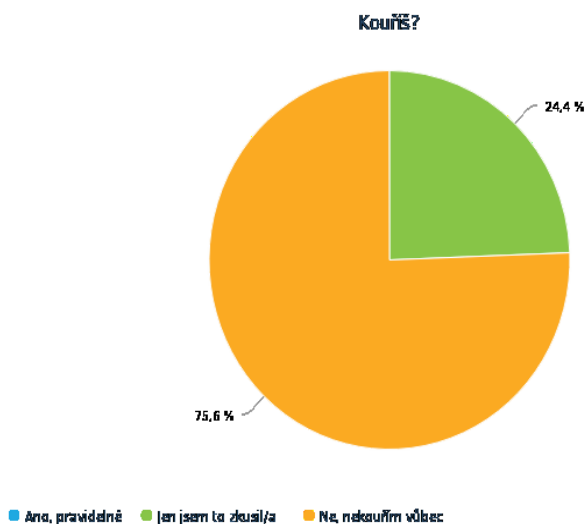
Dojmy	Počet odpovědí
špatně, nechutně	6
zmateně	9
byl nepříjemný a hrubý	9
nemohl stát	4

Dojmy	Počet odpovědí
byl vtipný	8

Tato otázka byla otevřená a navazovala na otázku číslo 13. Nejčastější odpovědí bylo, že na ně opilý člověk působil zmateně, byl nepříjemný a hrubý. Respondenti také odpovídali, že jim z člověka v takovém stavu je zle. Další častou odpovědí bylo, že opilý člověk na ně působil vtipně a byla s ním legrace.

Kouření

Otázka č. 15 – Kouříš?

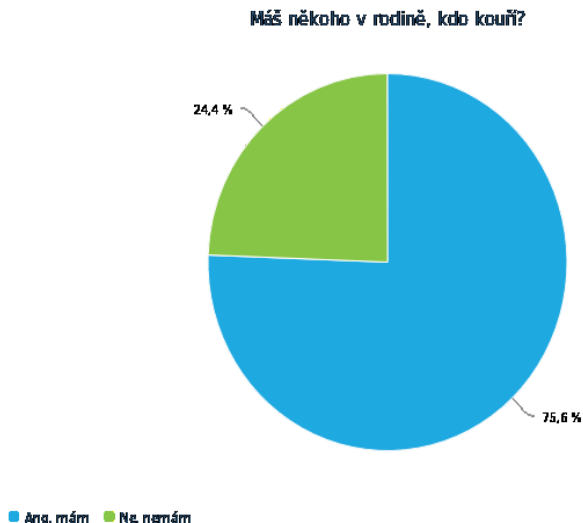

Graf č. 9: **Kouříš?**

U odpovědi k této otázce byly na výběr tři varianty. Respondenti využívali pouze dvě ze tří možností. Nikdo neodpověděl, že kouří pravidelně. Kouření zkusilo 24,4 % (10) respondentů a vůbec nekouří 75,6 % (31) respondentů.

Otázka č. 16 – Máš někoho v rodině, kdo kouří?

Graf č. 10: Máš v rodině někoho, kdo kouří?

Celkem 75,6 % (31) z respondentů mají v rodině někoho, kdo kouří. Zbýlých 24,4 % (10) respondentů v rodině nemá nikoho, kdo kouří.

Otázka č. 17 – Pokud kouříš, tak jak často?

Tabulka č. 7: Jak často kouříš?

Četnost	Počet odpovědí
Jen když kouří kamarádi	1
Každý den před vyučováním	0
Po skončení vyučování	0
Doma	0
Jiná	1

Na tuto otázku odpověděli pouze 2 respondenti. 1 respondent odpověděl, že kouří pouze, když kouří kamarádi. A 1 respondent odpověděl, že kouří, když jde ven s někým, kdo kouří, anebo když pije alkohol a má chuť, tak si zapálí.

Otázka č. 18 – Jaký typ cigaret kouříš?

Tabulka č. 8: Jaký typ cigaret kouříš?

Typ cigaret	Počet respondentů
Běžné cigarety	1
Elektronické cigarety	1
Vapoizéry	1
Cigarety s příchutěmi	0
Jiná	0

Otázka opět cílená pouze na ty respondenty, kteří kouří. Pouze 3 respondenti odpověděli na otázku, jaký typ cigaret kouří a každý z nich uvedl jinou možnost. Běžné cigarety kouří 1 z respondentů, elektronické cigarety také 1 a vapoizéry též 1 respondent.

Otázka č. 19 – Z jakého důvodu kouříš?

Tabulka č. 9: Z jakého důvodu kouříš?

Důvod	Počet respondentů
Protože kouří oba rodiče	0
Když mám stres nebo starosti	0
Z nudy	1
Chci se zviditelnit v partě	1
Protože kouří většina kamarádů	1
Jiná	0

Na otázku číslo 19. odpovídali opět pouze ti, kteří kouří. Na tuto otázku odpověděli pouze 3 respondenti. Z nudy kouří 1 respondent, další 1 kouří, protože kouří většina kamarádů. Poslední respondent, který odpovídal na tuto otázku uvedl, že kouří, protože se chce zviditelnit v partě.

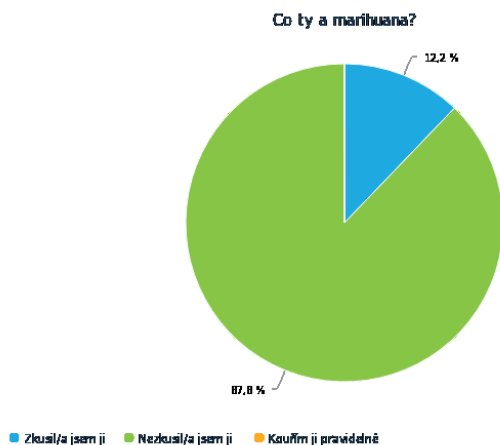
Otázka č. 20 – Kde sháníš cigarety?

Tabulka č. 10: Kde sháníš cigarety?

Kde – místo, způsob	Počet respondentů
Přes staršího kamaráda	0
Beru si od rodičů (tajně)	0
Rodiče mi dávají	0
Jiná	1

Na tuto otázku nám odpovědělo velmi málo respondentů, pouze jeden uvedl, že když má chuť na cigaretu, tak se někoho zeptá a ten mu jí dá.

Otázka č. 21 – Co ty a marihuana?

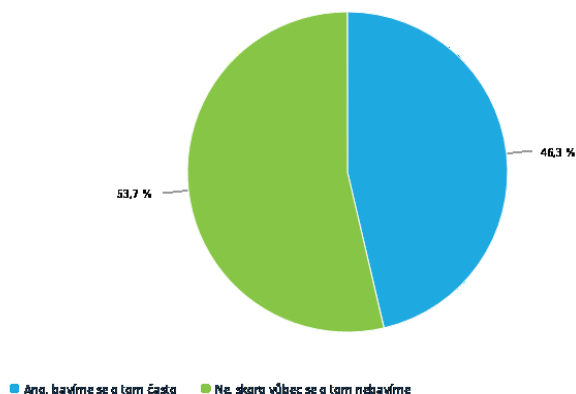

Graf č. 11: Co ty a marihuana?

U této uzavřené otázky jsme u odpovědi dali respondentům na výběr tři různé možnosti odpovědí. Respondenti mohli odpovídat, buď že marihuanu zkusili, nezkusili, nebo že jí kouří pravidelně. 12, 2 % (5) respondentů zkusilo marihuanu, zbylých 87,8 % (36) ji nezkusilo vůbec. V nabídce na odpověď byla možnost i odpovědi, kouřím ji pravidelně, tuto možnost ne zvolil žádný z respondentů.

Otázka č. 22 – Informují tě rodiče o drogách, alkoholu a kouření? Bavíte se o takových věcech doma?

Informují tě rodiče o drogách, alkoholu a kouření? Bavíte se o takových věcech doma?

Graf č. 12: Informovanost od rodičů

46, 3 % (19) respondentů uvedlo, že se baví často doma s rodiči o drogách, alkoholu a kouření. 53,7 % (22) respondentů naopak uvedlo, že se s rodiči o takových věcech nebaví.

Bezdomovectví

Otázka č. 23 – Jaký je tvůj názor na lidi bez domova? Setkáváš se s nimi často?

Tabulka č. 11: Jaký máš názor na bezdomovce?

Názor	Počet odpovědí
Neutrální	4
Může si za to sám	8
Nikdy nevím, co ho potkalo, lidi by se jim neměli smát, ubližovat	7
Nelíbí se mi, že jsou na ulici, nemají tam co dělat	9
Nemůžu mít žádný názor, protože žádného bezdomovce neznám	4
Když nebudou utrácet za alkohol, tak se z toho dostanou	9

U této otázky se respondenti hodně rozepsali. Nejčastější odpovědí bylo, že se respondentům bezdomovci nelíbí, vadí jim jejich zápach a to, že pijí alkohol. Dokonce 9 respondentů uvedlo, že když bezdomovci přestanou utrácet za alkohol, tak se z té situace ještě mohou dostat a žít normální život.

Otázka č. 24 – Přemýšlel/a jsi někdy nad tím, z jakého důvodu se člověk může stát bezdomovcem?

Tabulka č. 12: Přemýšlel/a jsi někdy nad tím, z jakého důvodu se člověk může stát bezdomovcem?

Odpověď	Počet odpovědí
Ano	13
Člověk se může stát bezdomovcem kvůli alkoholu a drogám, nebo třeba povodním	2

Odpověď	Počet odpovědí
Finanční potíže, neshody, rozvod	5
Zemře mu někdo a psychicky se zhroutí	6
Když nepracuje	8
Nepřemýšlel/a jsem na tím nikdy	7

Tato otázka navazovala na otázku číslo 23. Celkově 34 respondentů nad situací bezdomovců přemýšlí, nebo se alespoň někdy zamyslelo. Pouhých 7 respondentů nikdy nad situací bezdomovců nepřemýšlelo.

9.6 Vyhodnocení dotazníků

Cíl dotazníku považujeme za naplněný. Zjistily jsme veškeré informace, ke kterým jsme se chtěly dostat. U otázek, u kterých se měli respondenti rozepsat a poskytnout nám tak velké množství informací, se aktivně rozepsali.

Můžeme říci, že respondenti mají veliké povědomí o drogách, téměř všichni znali nějakou z uvedených drog a na jejich věk mají i velkou zkušenost s marihuanou. Bohatou zkušenost mají respondenti i s alkoholem, dá se říci, že téměř všichni už alkohol ochutnali a někteří pijí alkohol pravidelně.

U kouření jsme zaznamenali velmi překvapivé výsledky. Velmi malá část z respondentů kouří pravidelně. Téměř všichni již kouření zkusili, ale nedá se říci, že by kouřili často, když už kouří, tak z důvodu, aby zapadli do party, nebo jen tak s kamarády.

Velmi příjemným zjištěním bylo, že respondenti přemýšlí o bezdomovcích, o osudu lidí bez domova. Jak se jim to mohlo stát, z odpovědí v dotazníku bylo vidět, že nad

tím respondenti přemýšlí a uvědomují si závažnost sociálně patologických jevů.

Závěr

V naší odborné práci jsme se zabývaly vybranými rizikovými jevy a přístupem žáků 8. a 9. ročníků základních škol k těmto jevům. Mezi tyto rizikové jevy jsme vybraly alkoholismus, tabakismus, nelegální návykové látky a okrajově i bezdomovectví.

Celou práci jsme rozdělily na dvě části, na teoretickou a empirickou.

V teoretické části jsme se snažily definovat cílovou skupinu, základní pojmy a popsat problematiku závislostního chování. V dalších kapitolách jsme se zaměřily a definovaly vybrané rizikové jevy, alkoholismus, tabakismus, nelegální návykové látky a bezdomovectví.

Empirická část obsahovala výzkum a zpracovaná data z dotazníků. Výzkum zkoumal přístup žáků 8. a 9. ročníků základních škol k těmto vybraným rizikovým jevům. Dotazník byl anonymní, jelikož jsme si byly vědomy toho, že se jedná o choulostivé téma. Obsahoval celkem 24 otázek. Některé byly otevřené a další uzavřené. I tuto část jsme rozčlenily do kapitol. První kapitola pojednávala o tom, o čem výzkum je, čím se zabývá. Druhá kapitola definovala náš cíl výzkumu. Cílem bylo zjistit jejich informovanost, zkušenosti, ale i osobní názor na rizikové jevy. Třetí kapitola popisuje náš vybraný druh výzkumu, jímž je kvantitativní výzkum a forma je dotazník. Čtvrtá kapitola vymezuje respondenty. Celkem dotazník vyplnilo 41 žáků, z toho 21 dívek a 20 chlapců. Pátá kapitola prezentuje vyhodnocená data z dotazníku. Šestá, poslední kapitola obsahuje vyhodnocení dotazníku.

Naším hlavním cílem bylo zmapovat přístup žáků 8. a 9. ročníků základních škol k vybraným rizikovým jevům. Tento cíl se nám podařilo splnit. Získaly jsme veškeré informace, které jsme potřebovaly.

S ohledem na citlivost a choulostivost tématu se zde však naskytá polemizující otázka, zda oslovení respondenti na dotazníkové otázky odpovídali dle svých opravdových pocitů a přesvědčení, či zda se snažili přiblížit k určitému ideálu.

Seznam použitých zdrojů

BĚLÍK, Václav, Stanislava HOFERKOVÁ a Blahoslav KRAUS. *Slovník sociální patologie*. Vydání 1. Praha: Grada, 2017. 120 s. Pedagogika. ISBN 978-80-271-0599-1.

ESPAD. *Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti* [online]. 2015 [cit. 14. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/drogova-situace-2015/uzivani-drog-vpopulaci-2015/uzivani-drog-ve-skolni-populaci-2015/espac-2015-2015/>.

FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 218 s. Psyché. ISBN 978-80-247-2781-3.

HARTL, Pavel. *Psychologický slovník*. 1. vyd. v ČR. Praha: Jiří Budka, 1993. 297 s. Slovník. ISBN 80-901549-0-5.

HRADECKÁ, Vlastimila, HRADECKÝ, Ilja. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. 107 s. ISBN 80-902292-0-4.

HRONCOVÁ, Jolana. *Sociálna patológia*. Banská Bystrica: PF UMB, 2004. 191 s. ISBN 80-8055-926-0.

KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti. Meziobrový přístup*. 1. sv. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. 319 s. ISBN 80-86734-05-6.

MACEK, Petr. *Adolescence*. 2., upr. vyd. Praha: Portál, 2003. 141 s. ISBN 80-7178-747-7.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018*. Praha, 2013.

MIOVSKÝ, Michal et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Vyd. 1. Praha: Sdružení SCAN, 2010. 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7.

MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 194 s. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity; sv. č. 112. ISBN 978-80-210-4550-7.

NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Vyd. 4., aktualiz. Praha: Portál, 2011. 173 s. ISBN 978-80-7367-908-8.

SMOLÍK, Petr. *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací, nástin nozologie, diagnostika*. Praha: Maxdorf, 1996. 506 s. ISBN 80-85800-33-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. 444 s. ISBN 80-7178-214-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.

Sociální sítě z pohledu rodičů a dětí základních škol v Královéhradeckém kraji

Jana Adamcová, Tereza Cimmerová,
Monika Vostrčilová

Úvod

Díky velkým pokrokům v technologiích, hlavně informačních a komunikačních, jsme schopni dělat to, o čem se nám ani nesnilo. Tyto technologie by nám život měly usnadňovat. Je to tak ale doopravdy? Například Erikson (2009) ve své knize s názvem *Tyranie okamžiku* zmiňuje, že sice by nám informační a komunikační technologie měly usnadnit život a ušetřit čas, ale mnohdy je to naopak. Času máme stále málo a pořád si na něco stěžujeme. Dříve jsme to tak jednoduché neměli. Teď lze skoro vše zařídit přes internet. Sociální sítě jsou v dnešní společnosti velmi důležitou součástí našeho života a nedokážeme si představit existenci bez jejich pomoci. Často se o sociálních sítích mluví je kvůli dětem. Děti tráví moc času na počítači a mobilu a má to na ně negativní vliv. Samozřejmě, že přemíra techniky nemusí mít vždy dobré následky, ale neneso to jen negativa, ale také spoustu pozitiv, která si málo kdo uvědomuje.

Práce se v úvodu zabývá charakteristikou základních pojmů, které jsou nezbytně důležité k pochopení této problematiky. Dále jsou zmíněny nejpopulárnější sociální sítě současnosti, které jsou nezbytnou součástí života převážně dětí a mládeže. V závěru jsou uvedené rizikové jevy spojené s užíváním sociálních sítí.

1 Pojmy související s problematikou

Ještě předtím, než se začnu věnovat samotné problematice sociálních sítí z pohledu rodičů a dětí základních škol v Královéhradeckém kraji. V teoretické části definuji několik základních pojmů, které jsou potřebné k lepšímu pochopení této problematiky.

Nejprve se budu věnovat vymezení cílové skupiny, která je spojená s touto prací a výzkumem. Cílovou skupinou této práce jsou děti a rodiče. Podle prvního článku Úmluvy o právech dítěte se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let (Úmluva o právech dítěte, 2016). Do osmnáctého roku života za děti zodpovídají jejich rodiče. Dle Občanského zákoníku vůči sobě mají rodiče a děti určitá práva a povinnosti. Mají právo usměrňovat své dítě výchovnými opatřeními, jak to odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem, včetně omezení sledujících ochranu morálky, zdraví a práv dítěte (Nový občanský zákoník, 2014).

Celá společnost, rodiče i děti jsou v dnešní době ovlivňováni médii, masovými médii a jedním z nich je internet, který se pokusím v následujících řádcích charakterizovat. Co si můžeme pod pojmem internet představit? Dle Šmahaje (2014) je internet globální síť, která propojuje lokální počítačové sítě, poskytuje různé služby a zahrnuje informace písemného, obrazového i audio obsahu. Internet se za poměrně krátkou dobu stal neodmyslitelnou součástí světa. Šmahaj (2014) též uvádí, že k jeho rozšíření vedl rozvoj informačních a komunikačních technologií, potřeba komunikace, sociálního kontaktu či lidská zvědavost, a tak je v dnešní době přibližně 52 % evropské populace online. Také se jedná o masové hypermédium, které vytváří kyberprostor, je jeho součástí a stal se zdrojem zábavy, informací, studia a práce (Horská, Lásková, Ptáček, 2010, s. 28-30).

Tudíž ho lze využít efektivně a ku prospěchu, ale i k ublížení nebo trestné činnosti. Již zmiňovaný kyberprostor je charakteristický tím, že jeho uživatelé mají méně zábran při navazování virtuálních sociálních kontaktů, což je ještě umocněno anonymitou.

Tímto se dostávám k pojmu, kterým je sociální síť, pro níž, je právě charakteristické navazování virtuálních kontaktů a anonymita. „Sociální síť můžeme definovat jako internetovou službu, která umožňuje nejčastěji registrovaným jedincům vytvářet svůj veřejný nebo částečně veřejný profil a prostřednictvím tohoto profilu navazovat virtuální vztahy s uživateli, se kterými je prostřednictvím této sítě ve spojení. Sociální síť svým uživatelům umožňuje vzájemnou komunikaci, sdílení informací, fotografií nebo videí“ (Havlová, 2003). Užívání těchto sítí může být i nebezpečné. Šmahel uvádí hned několik důvodů jako je například neznalost samotných uživatelů, sdílení příliš osobních a soukromých informací, které mohou být a bývají často zneužívány (Šmahaj, 2014, s. 33).

Používání internetu a sociálních sítí nemusí být podmíněno používáním počítače. V současnosti počítače svými funkcemi často nahrazují chytré mobilní telefony. A právě dalším pojmem, který souvisí se sociálními sítěmi a používáním chytrých mobilních telefonů jsou aplikace, přesněji mobilní aplikace.

2 Nejvíce využívané sociální sítě

2.1 Facebook

Facebook je sociální síť, která umožňuje sdílet s virtuálními přáteli různé informace v nejrůznějších podobách. Mohou to být fotografie, videa, texty, články atd.

Slibuje navazování nových kontaktů a utužování těch, které jsme si vytvořili během našeho života.

Facebook se vypracoval na jednu z nejpoužívanějších sociálních sítí na světě. Původně to byla pouze studentská komunitní síť a dnes je to služba, kterou může používat kdokoliv. Do sítě se může připojit každý člověk pod podmínkou, že přesahuje hranici věku třinácti let a zakládá si svůj účet pod svým skutečným jménem. Často se stává, že děti o svém skutečném věku lžou, aby se mohly připojit anebo jim také účet na Facebooku založí jeden z rodičů.

Prostředí této sociální sítě je kombinací různorodých aplikací a nástrojů, které jsou neustále udržovány, doplňovány a vylepšovány tak, aby nejvíce odpovídaly požadavkům uživatelů a pomohli zajistit i konkurenceschopnost sítě. Následující nástroje jsou popsány na základě informací, které jsou k nalezení v centru nápovědy sociální sítě facebook.com samotné.

Timeline – slouží jako imaginární nástěnka a zároveň uživatelský profil, který chronologicky zaznamenává zveřejněné životní události individuálních uživatelů. Shromážděné informace z jednotlivých aplikací poté prezentuje na časové lince.

Hlavní stránka – stránka, která se nám zobrazí po přihlášení k Facebooku. Obsahuje kanál vybraných příspěvků, což je seznam vybraných příspěvků od přátel, stránek a je zde možné reagovat na obsah, který se zobrazuje.

Posílání zpráv – aplikace, díky níž je možné okamžité kontaktování lidí, odesílání fotek, příloh, samolepek a GIFů. Posílání zpráv je možné uskutečňovat pomocí aplikace Facebook Messenger, nebo přímo přes aplikaci Facebook. Pomáhá se spojit s lidmi se kterými nejsme často v osobním

kontaktu a udržovat ho s nimi, ale také komunikovat s lidmi s kterými se vídáme.

Fotky a videa – zveřejňovat a sdílet je možné jednu fotku i celé album s kolekcí fotek ze zvláštního okamžiku nebo místa. V kanálu vybraných příspěvků je možné sdílet vlastní videa a přehrávat si videa ostatních. Je možné si zvolit kdo fotky a videa uvidí v nastavení soukromí.

Stránky – určené pro značky, firmy, organizace a veřejně známé osobnosti, kterým umožňují se na Facebooku zviditelnit. Každý, kdo má účet si může založit stránku.

Skupiny – nabízejí prostor, kde je možné s lidmi komunikovat o společných zájmech. Skupina se dá vytvořit pro cokoli – rodinné setkání, sportovní tréninky či čtenářský klub.

Události – umožňují pořádat setkání s lidmi na Facebooku ve skutečném světě a reagovat na ně tak, že vás to zajímá, zúčastníte se, anebo se neúčastníte.

V dnešní době je důležité být vidět na sociálních sítích. Je to velmi důležité hlavně pro děti a mladistvé, kteří na sociálních sítích tráví většinu svého volného času. Snaží se přidávat pěkné fotky na kterých vypadají dobře a fotí se podle nejnovějších trendů, které ukazují především celebrity, nebo nějaké jejich idoly. Facebook je jednou z nejznámějších sociálních sítí a je poslední dobou vytlačován Instagramem. Dnešní děti se už od Facebooku straní, protože tam mají své rodiče, a to se jim nelíbí. Nechtějí být sledované a neustále kontrolované.

2.2 Instagram

Od té doby, co se poprvé objevila aplikace Instagram, začala se stávat více a více populární. Počet uživatelů Instagramu rok od roku stoupá a velkou oblibu má zejména u dětí a mladistvých. Instagram je opět sociální síť,

kteřá umožňuje komunikaci s lidmi známými i neznámými a sdílení veškerého obsahu, který si vybereme. Na Instagramu si lze vytvořit veřejný nebo soukromý účet a od toho se pak odvíjí další činnost. Veřejný účet znamená, že když budeme sdílet nějaký obsah tak ho uvidí všichni kdo chtějí. Soukromý účet znamená, že vy si můžete vybírat, kdo obsah vašich příspěvků uvidí. Lidem, co si vás přidají se říkají „followers“ a pokud se jim váš příspěvek líbí, mohou ho označit symbolem srdce, nebo obsah okomentovat. Lidé si na Instagramu stejně jako na Facebooku vzájemně vyjadřují své názory, komentují příspěvky a mohou dát „to se mi líbí“. Instagram má hlavní stránku, kde vidíte příspěvky těch, komu jste dali follow a druhou stránku, na které se nachází výběr příspěvků z celého světa a příspěvky se zobrazují na základě algoritmu vašeho vyhledávání. Pro děti a mladistvé je to prostředí, kde nejsou pod neustálou kontrolou rodičů.

3 Další sociální sítě

Nyní bych ráda směřovala pozornost na sociální sítě, které se nedostávají rodičům tolik do povědomí, avšak děti a mladiství je velmi intenzivně využívají. Mezi ně zařadím Twitter, Tinder, Snapchat a Tik Tok. Dle výzkumu, který jsme zrealizovaly jsme zjistily, že ve většině případů rodiče nemají o těchto sociálních sítích ani minimální povědomí. Nevědí, že existují, co dětem zprostředkovávají a jak nebezpečné mohou být.

3.1 Twitter

Pro začátek se zaměřím na sociální síť, která je dle mého názoru nejméně nebezpečná a riziková. Twitter funguje na principu takzvaného mikroblogu. (blog = webová aplikace, která obsahuje příspěvky většinou od jednoho

autora na jedné webové stránce. Příspěvky jsou zobrazovány v obráceném chronologickém pořadí, tedy od nejnovějšího po nejstarší). Twitter je v tomto podobný. Umožňuje svým uživatelům přidávat příspěvky, ve kterých jsou řešena nejrůznější témata. Tyto příspěvky jsou uživateli nazývány jako „tweety“. Dříve se tato aplikace lišila od velkých blogů tím, že byl limit komentáře omezen na 140 znaků. Dnes je tomu již jinak a přidávaný „tweet“ může být obsáhlejší, neboť byl jeho limit navýšen na 280 znaků. Každý uživatel si skrze tuto aplikaci tvoří svou vlastní stránku na jeho profilu. Můžeme ji pojmut za jakousi „osobní vizitku“ příspěvatele. Na této stránce se pak v obráceném chronologickém pořadí zobrazují přidané příspěvky autora. Ráda bych uvedla, že přidávané příspěvky jednotlivých autorů se velmi liší. Záleží hodně na věku, inteligenci, smyslu pro humor, všeobecném přehledu, zaměstnání aj. Velmi důležitým faktorem je také odhodlanost autora dělit se o své soukromí. Příspěvky často zahrnují neduhy v osobním nebo třeba profesním životě, o které se někteří z autorů dělí se svými „followery“. „Followera“, neboli sledujícího můžeme charakterizovat jako člověka, který sleduje naši tvorbu na konkrétních sociálních sítích.

Co spatřuji na této síti rizikové je především to, že je zde možné zveřejňovat jakékoliv informace a názory. Jelikož je možné jednotlivé příspěvky autorů komentovat, může být zpětná vazba pro autora ne vždy příliš vhodná. Jako aktivní uživatelka Twitteru se velmi často setkávám s tím, že je tato aplikace místem pro pomluvy. Především je tomu tak u dívek. Několikrát jsem skrze tuto sociální síť zahlídla kritiku, která byla směřována na rodiče nebo na blízké osoby dívek.

3.2 Snapchat

Další sociální síť, kterou bych ráda v této práci zmínila, je Snapchat. Princip této aplikace je velmi jednoduchý. Je založen na možnosti sdílení fotek a videí s lidmi, které známe. Skrze tuto aplikaci je možné sledovat i veřejně známe osoby, celebrity nebo zajímavé události, které se dějí po celém světě.

Aplikace se stala velmi populární především kvůli tomu, že umožňuje nahrané fotky zobrazovat na omezený čas. (Odesílatel takzvaného „snapu“, neboli fotografie či videa si může sám zvolit limit od jedné do deseti sekund). Tento limit znázorňuje dobu, po kterou bude fotografie či video dostupné příjemci. Po uplynutí navoleného intervalu se tyto „snapy“ smažou, nikam se neukládají a nejsou již zpětně dohledatelné.

Snapchat se díky této funkci stal velmi oblíbený. Primárně je po celém světě využíván na rozesílání intimních fotografií či videí, které po uplynutí limitu nejsou k dohledání. Tato funkce se velmi rychle stala zneužívanou, především kvůli možnosti vytvoření takzvaného „screenshotu“, neboli snímku obrazovky. Na základě jeho vytvoření pak příjemce získá intimní fotografii, která se mu automaticky ukládá do galerie telefonu, takže ji má kdykoliv k dispozici. I tomuto riziku se aplikace snaží předcházet, proto odesílatel dostane upozornění o vytvoření snímku obrazovky, avšak fotografie není vymazána, pokud ji sám majitel snímku obrazovky ze svého telefonu neodstraní.

3.3 Tinder

Další velmi využívanou sociální síť je právě Tinder. Tinder ke seznamovací aplikaci, která je propojena s Facebookovým účtem, to proto, aby se nedalo manipulovat s osobními údaji. Dále stačí už v aplikaci nastavit, o jaké

pohlaví má uživatel zájem a upřesnit vzdálenost, jaké bude aplikace na základě polohy uživatele vyhledávat potenciální partnery a partnerky (Markething, 2014, online).

Po základním nastavení již přichází automatické vyhledávání vhodných uživatelů. Je pouze na nás, zda se nám osoba líbí či nikoliv. Pokud ano, posuneme fotografii nabízené osoby do pravého rohu, pokud ne, tak do levého rohu. Nyní jsou pro nás důležití ti, které jsme posunuli do pravého rohu. Pokud i oni budou opěťovat naše sympatie, nastává tak zvaný „match“, neboli shoda. Pro nás to znamená především to, že může dojít k zahájení konverzace a lidé se mohou začít seznamovat (Markething, 2014, online).

Aplikace je riziková především z toho důvodu, že skrze ni dochází k setkávání dvou neznámých lidí, kteří se nikdy předtím neviděli. Nikdy nedokážeme člověka opravdu poznat pouze skrze sociální síť, nevíme, jaký skutečně je a jaký je jeho záměr. Dalším rizikem, které spatřuji je možný vznik závislosti na této aplikaci.

3.4 Tik Tok

V závěru bych se ráda věnovala v současné době nejvíce populární aplikaci, které nese název Tik Tok (dříve Musical.ly). Tuto sociální síť využívá téměř 500 000 aktivních uživatelů měsíčně (Markething, 2019, online).

Hlavním záměrem této aplikace je zpívání či tancování na video do libovolně zvoleného hudebního nebo mluveného podtextu. K tomu, abychom se na této aplikaci mohli pohybovat, nemusíme mít vytvořený svůj vlastní účet, což je pro spoustu uživatelů velmi lákavá a tímto se i aplikace liší od předešle zmíněných. Pokud ale chceme tvořit svůj vlastní obsah, registrace je již nutná (Markething, 2019, online).

Stejně jako u ostatních služeb, ve kterých děti sdílejí svůj vlastní videoobsah se i v prostředí TikToku objevuje celá řada s tím spojených problémů – od kybernetické agrese a kyberšikany, přes úniky či cílené nahrávání sexuálně laděného obsahu, přes různé druhy obtěžování, vydírání a zesměšňování. Ačkoliv je aplikace omezena na věkový limit 16 let, ve výsledných statistikách je ve výsledku využíván daleko mladšími uživateli. (Kopecký, 2019, online).

4 Rizika užívání sociálních sítí

4.1 Odtržení od reality

Na internetu můžeme být kým chceme. Můžeme si vytvořit identitu, která s realitou nebude mít nic společného. Fakt, že se schováváme za sociální síť a komunikujeme s lidmi přes internet, kteří také sedí za počítačem nebo mobilním telefonem, nám dává možnost se chovat rizikovým způsobem. Postrádáme důležitý vizuální i tělesný kontakt a nikdy nevíme s kým právě komunikujeme. Nezáleží na tom, jak vypadáme, že jsme obézní, nebo máme nějaký handicap. Na internetu můžeme být tím, koho si vysníme. To je důvod proč se spousta lidí vydává za někoho jiného, sdílí názory, které by nikdy neřekla a píše těm, které by v realitě ani nepozdravila.

4.2 Závislost na sociálních sítích

Závislost na mobilním telefonu a sociálních sítích je velmi diskutované téma. Stačí se podívat kolem sebe v hromadné dopravě, v obchodních centrech atp. Syndrom závislosti lze definovat jako skupinu fyziologických, behaviorálních a kognitivních jevů, kdy daný jedinec upřednostňuje látku před jiným jednáním, které pro něj dříve bylo přednější. Syndrom závislosti vždy nemusí mít ale pouze hmotnou

povahu. Člověk může být závislý i na jiných podnětech nehmotného charakteru. Syndrom závislosti je zpravidla přítomen pro určitou řadu látek, které jsou zmíněny v Mezinárodní klasifikaci nemocí. Po přečtení seznamu těchto látek bychom zjistili, že závislost na sociálních sítích a komunikačních médiích není závislostí v pravém slova smyslu. Lze ji takto označit, protože má společné rysy se závislostí jako takovou. Informační a komunikační technologie pronikly do našeho života velkou rychlostí a staly se její běžnou součástí. Oproti tomu můžeme mluvit o tom, že závislost jako problém se začal řešit teprve nedávno. Výzkum závislosti se začal stupňovat od vzestupu popularity „žroutů času“ v podobě online her a sociálních sítí. Závislost na internetu a sociálních sítích tedy není oficiálně zařazena mezi psychiatrické diagnózy. Namísto toho se mnozí autoři knih rozhodli hovořit o takové závislosti jako o patologickém, problematickém či excesivním chování (Blinka, 2015, s. 181).

Online závislosti přinášejí do reálného života problémy, a tak můžeme nadměrné používání internetu za závislost. Touto problematikou se nejlépe zabývá netolismus.

Netolismus je odborný termín pro počítačovou a internetovou závislost. Netolismus lze chápat jako závislostní chování z hlediska behaviorálního či procesního na tzv. virtuálních drogách. Mezi virtuální drogy patří nejen sociální sítě, ale také internetové chaty, počítačové hry, virální videa, online televize a mnohé další. Netolismus lze chápat jako online závislost, tedy závislost na internetu, přinášející s sebou pro člověka sociální, psychologické, pracovní nebo školní komplikace. Počítačová a online závislost Netolismus je behaviorální závislost, která může mít i nejasný cíl oproti jasným cílům. Jasný cíl lze chápat jako např.: pustit si video na Youtube, chatovat s kamarádem ze školy, hraní hry online. Behaviorální závislost bez jasného cíle je například touha zapnout počítač,

i když člověk neví, co na něm bude provádět, kontrola emailu, i když člověk ví, že žádný neobdržel (moderní aplikace nabízí přehled přijatých zpráv upozorněním např. na ploše počítače) (Kopecký, 2015, s. 99).

4.3 Kyberšikana

Kyberšikana je druh šikany, který využívá informační a komunikační technologie, jako jsou mobilní telefony, počítače, sociální sítě, emaily, internet. Kyberšikana se oproti tradiční kyberšikaně odehrává v kyberprostoru a ne „tváří v tvář“. Kyberprostor značí prostředí mimo fyzickou realitu, které nám umožňuje propojenost s ostatními uživateli sociálních sítí a informačních a komunikačních technologií, neustálý přístup k informacím a aktérům kyberšikany zajišťuje anonymitu. Tento prostor se stal díky současné a vyspělé době přirozenou součástí života (Černá, 2013, s. 20).

K fyzickým útokům sice nedochází, ale na psychický stav oběti má stejný dopad. Toto nepřátelské, úmyslné a opakující se jednání nemusí být pouze záměrem útočníka, ale i důsledkem nevhodného vtipu či nedomyšleného jednání ze strany agresora. Oběť pak nemusí být poškozována pouze původním útočníkem, ale jakýmkoliv uživatelem kyberprostoru.

4.4 Kybergrooming

Kybergrooming je forma kyberšikany, která s kyberšikanou úzce souvisí. Jedná se o projev psychické manipulace realizované v prostředí internetu, přes mobilní telefon a další technologie. Termínem kybergrooming označujeme proces, který probíhá online a cíl pachatele je snaha vytvořit a získat důvěru dítěte či dospívajícího. Postupně ho přimět ke schůzce a následně ho sexuálně

zneužit. Následky kybergroomingu mohou být neškodné, kdy mezi obětí a groomerem bude probíhat jen elektronická pošta. Může mít ale i fatální následky, pokud se groomerovi podaří vylákat oběť, zneužít a v krajním případě i zavraždit.

4.5 Kyberstalking

Kyberstalking je poměrně novým termínem, kterým se v posledních letech zabývá řada odborníků z oborů psychologie, psychiatrie a kriminologie. Tento výraz se zpravidla do českého jazyka nepřekládá a nechává se mu jeho původní název.

Hulanová (2012) ve své knize zmiňuje, že kyberstalking je opakované obtěžující a výhružné chování prostřednictvím internetu nebo jiných elektronických prostředků komunikace.

4.6 Sexting

Tento pojem vznikl spojením dvou slov „sex“ a „texting“. Jde o zasílání fotografií a videí s intimním obsahem prostřednictvím elektronických médií jako jsou sociální sítě, mobilní telefon, počítač atp. Zasílání takového obsahu je ve většině případů dobrovolné, ale jsou i případy, kdy je oběť vydírána a fotografie či videa s intimním obsahem je nucena odeslat. Nezletilé děti si neuvědomují rizika spojené se sextingem a zasíláním vlastních intimních fotografií. Samy mohou tímto činem spáchat trestný čin, který je výroba a šíření dětské pornografie. Oběti si neuvědomují možné zneužití fotografií a videí tohoto charakteru. Sexting provozují nejčastěji děti starší 15 let, které své fotografie zasílají svým prvním láskám v domněnání, že spolu budou navždy. Věková hranice sextingu se snižuje a můžeme se s ním setkat i u dětí před 15 rokem věku.

Výjimkou nejsou ani dospělí, kteří své intimní fotografie a videa přidávají například na webové stránky amateri.cz.

5 Užívání sociálních sítí rodiči a dětmi

V rámci empirické části jsme provedly výzkum, který je zaměřen na znalost a užívání sociálních sítí, jak z pohledu rodičů, tak i dětí ze základních škol v Královehradeckém kraji. Náš výzkum podstoupilo 47 respondentů ze strany rodičů a 54 respondentů z řad dětí. V rámci výzkumu jsme si stanovily několik hypotéz, které vycházely z našeho vlastního mínění. Zvolily jsme pro náš výzkum pár zajímavých otázek z dotazníku, abychom názorně předvedly rozdíly mezi vnímáním sociálních sítí dětmi a rodiči.

5.1 Užívání sociálních sítí z pohledu rodičů

Nejprve jsme zjišťovaly informovanost rodičů ohledně užívání sociálních sítí jejich dětí. Dle našeho výzkumného šetření jsme zjistily, že u 60 % rodičů z celkového počtu 47 respondentů neužívají děti sociální sítě. U zbylých 40 % respondentů děti sociální sítě využívají.

Hypotéza: Více než 50 % rodičů tvrdí, že jejich děti využívají sociální sítě.

Výsledek: Hypotéza nebyla potvrzena. 60 % rodičů uvedlo, že jejich děti sociální sítě nevyužívají.

Graf č. 1: **Používají Vaše děti sociální sítě?**

Dále jsme zkoumaly, zda rodiče vědí, které sociální sítě jejich dítě používá. Z výsledku vyplynulo, že nejpoužívanější sociální sítí u dětí z pohledu rodičů je Facebook, a to v zastoupení 38 %. Druhou nejpoužívanější sociální sítí dle rodičů je Instagram, který využívá 31 % dětí. Méně používanými aplikacemi jsou Whatsapp v poměru 13 %, Snapchat v poměru 9 % a nejméně používaný je Twitter (6 %). Z celkového počtu dotázaných rodičů 3 % nevědí, jaké sociální sítě jejich dítě využívá.

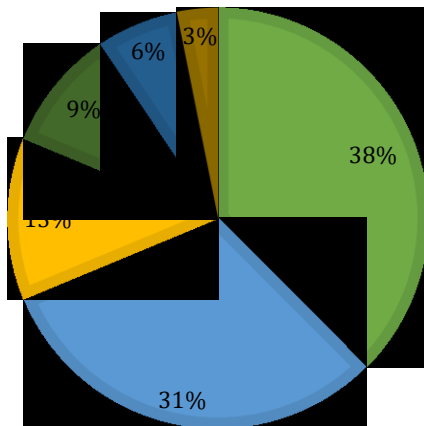
Hypotéza: Nejvíce využívanou sociální sítí u dětí je dle rodičů Facebook.

Výsledek: Hypotéza potvrzena. Dle rodičů je nejvíce využívanou sociální sítí u dětí právě Facebook (38 %).

Které sociální sítě vaše děti používají?

■ FACEBOOK ■ INSTAGRAM ■ WHATSAPP
■ SNAPCHAT ■ TWITTER ■ NEVÍ

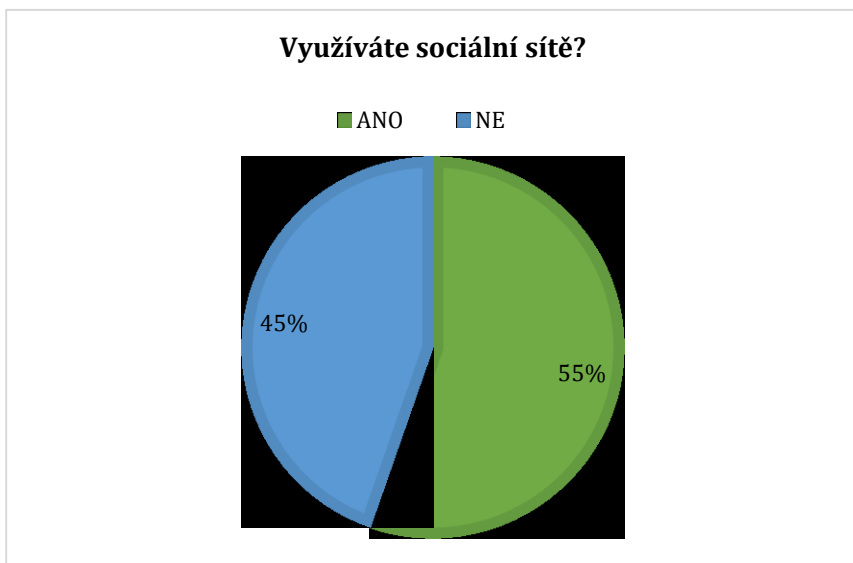

Graf č. 2: Které sociální sítě Vaše děti používají?

Také jsme se konkrétněji věnovaly angažovanosti rodičů na sociálních sítích. Na otázku „*Využíváte sociální sítě?*“ odpovědělo 55 % respondentů, že sítě využívá a 45 % není aktivních.

Hypotéza: Méně než 50 % rodičů využívá sociální sítě.

Výsledek: Hypotéza nebyla potvrzena. 55 % rodičů je aktivních na sociálních sítích.

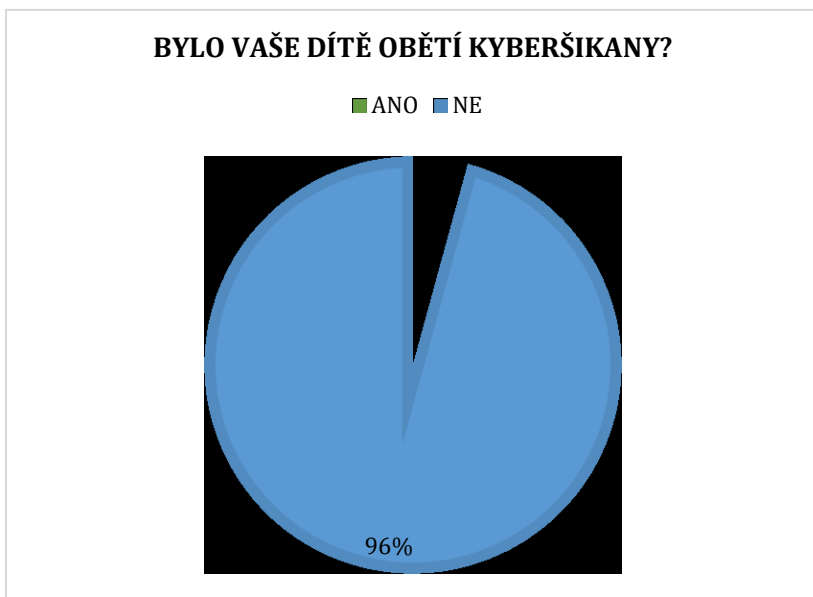

Graf č. 3: Využíváte sociální sítě?

Poslední otázka byla zaměřena na informovanost rodičů ohledně kyberšikany jejich dětí. Ze všech respondentů 96 % odpovědělo, že se jejich dítě nikdy nestalo obětí šikany skrze sociální sítě. S kyberšikanou u vlastního dítěte se setkaly 4 % dotázaných.

Hypotéza: Méně než 10 % rodičů se setkalo s kyberšikanou u svého dítěte.

Výsledek: Hypotéza potvrzena. S kyberšikanou u svého dítěte se setkaly 4 % rodičů.

Graf č. 4: Bylo Vaše dítě obětí kyberšikany?

5.2 Užívání sociálních sítí z pohledu dětí

U dětí jsme se nejprve zaměřily na prevalenci užívání sociálních sítí. Z celkového počtu dotázaných dětí 98 % odpovědělo, že sítě využívá a zbylá 2 %, tedy jedno dítě ne.

Hypotéza: Více 80 % dětí využívá sociální sítě.

Výsledek: Hypotéza potvrzena. 98 % dětí využívá sociální sítě.

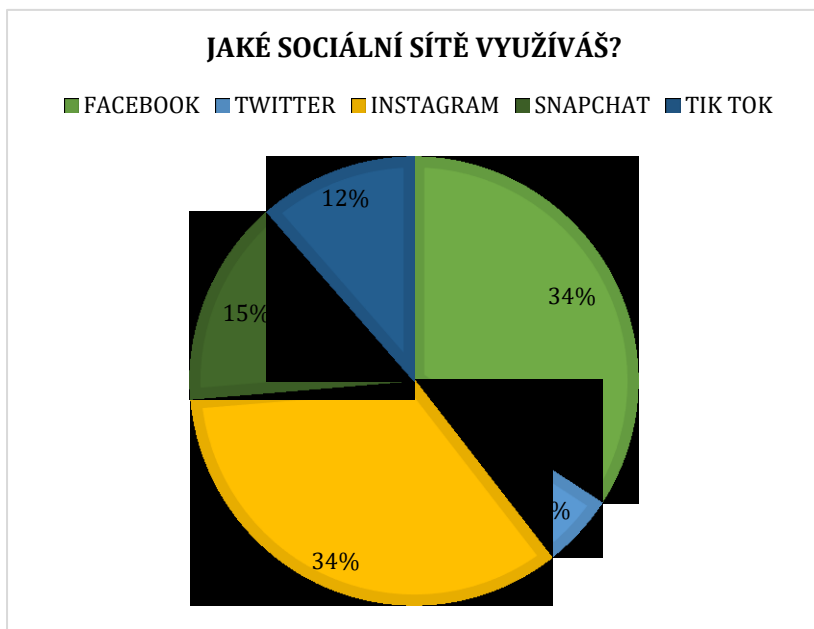

Graf č. 5: Používáš některé sociální sítě?

Pozornost byla věnována i tomu, které ze sociálních sítí využívají. Mezi odpověďmi od celkového počtu respondentů převažoval Instagram a Facebook, oba v poměru 34 %. Avšak nejméně využívanou aplikací je u dětí Twitter, a to v zastoupení 5 %.

Hypotéza: Nejvíce využívanou sociální sítí je u dětí Instagram.

Výsledek: Hypotéza nebyla potvrzena. Nejvíce využívané sociální sítě byly 2, a to Facebook a Instagram.

Graf č. 6: Jaké sociální sítě využíváš?

V neposlední řadě jsem se dotazovaly na kyberšikanu, konkrétně jsme se zaměřily na osobní zkušenosti dětí s tímto rizikovým chováním. 85 % dětí kyberšikanu nikdy nezažilo, 11 % s ní zkušenosti má.

Hypotéza: Více než 20 % dětí zažilo kyberšikanu.

Výsledek: Hypotéza nepotvrzena. Šikanu skrze sociální sítě zažilo 11 % dotazovaných dětí.

Graf č. 7: **Zažil/a si někdy kyberšikanu?**

5.3 Závěrečné hodnocení dětí a rodičů na sociální síť

Dle výsledků našeho výzkumu jsme došli k závěru, že děti využívají sociální sítě daleko intenzivněji, než si jejich rodiče myslí. Co se týče aktivity rodičů na sociálních sítích, není za nás vysoká, a to se odráží i ve znalosti spektra sociálních sítí. Spousta aplikací, které jsou mezi dětmi rozšířené se rodičům neodstávají do povědomí a oni netuší, jaká rizika s nimi mohou být spojená. Těmto možným rizikům lze předcházet kontrolou aktivity dítěte. Tuto kontrolu provádí 82 % rodičů, dle dětí je zastoupení kontroly pouze v 53 %.

Rády bychom ještě poznamenaly, že četnost užití sociálních sítí z pohledu rodičů u dětí pro nás byla poměrně malá a dost se lišila od odpovědí z řad dětí. Z tohoto důvodu jsme došli k závěru, že rodiče nemusí být vždy informováni o tom, zda jejich dítě reálně sociální síť využívá, či ne.

Za pozitivum našeho výzkumu považujeme malý výskyt kyberšikany, kterou zaznamenali pouze v malém měřítku jak rodiče u svých dětí, tak i děti samotné.

V rámci našeho výzkumu jsme stanovily dle našeho vlastního uvážení několik hypotéz, kdy 4 hypotézy ze 7 potvrzeny nebyly a 3 ano.

Závěr

Ve své práci jsme se nejprve věnovaly vymezení základních pojmů, mezi které jsme zařadily: dítě, rodič, sociální síť a internet. Dále jsme se již přesunuly k charakteristice vybraných sociálních sítí. Zde jsme zmínily Facebook, Instagram, Twitter, Snapchat, Tik Tok a Tinder. Teoretická část také obsahovala problematiku rizikového chování, které je spojeno s užitím sociálních sítí.

Empirická část se vztahovala na respondenty z řad rodičů a dětí. Zmapovaly jsme jejich znalost a aktivitu na sociálních sítích. Jedna z otázek se zaměřovala i na kyberšikanu.

Seznam použitých zdrojů

BLINKA, Lukáš. *Online závislosti: jednání jako droga?: online hry, sex a sociální sítě : diagnostika závislosti na internetu: prevence a léčba*. Praha: Grada, 2015. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5311-9.

ČERNÁ, Alena. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 9788024745770.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Tyranie okamžiku*. 2. vyd. Přeložil Daniela SOBKOVÁ ZOUNKOVÁ, přeložil Miluše JUŘÍČKOVÁ. Brno: Doplněk, 2009. Sociálně-ekologická edice. ISBN 978-80-7239-238-4.

HAVLOVÁ, Jaroslava. Sociální síť. In: KTD: *Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy*

(TDKIV) [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003 [cit. 2017-03-11].

Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000015947&local_base=KTD.

HORSKÁ, Bohuslava, Andrea LÁSKOVÁ a Ladislav PTÁČEK. *Internet jako cesta pomoci: internetové poradenství pro pomáhající profese*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-034-6.

HULANOVÁ, Lenka. *Internetová kriminalita páchaná na dětech: psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality*. Praha: Triton, 2012. ISBN 978-80-7387-545-9.

KOPECKÝ, Kamil. Problém zvaný Tik Tok. *E-bezpečí* [online]. Centrum PRVoK PdF UP, 2019. ISSN 2571-1679. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/rizikove-jevy-spojene-s-online-komunikaci/socialni-site/1403-problem-zvany-tik-tok>.

KOPECKÝ, Kamil a kol. *Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4861-9.

KOŘANOVÁ, Adéla a PÁNEK, Tomáš. Tinder – doleva nic, doprava sex? *Markething* [online]. 7. prosince 2014 [cit. 2014-12-07]. ISSN 1805-4991. Dostupné z: www.markething.cz/tinder-doleva-nic-doprava-sex.

Nový občanský zákoník: zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 3. února 2012. Praha: Ústav práva a právní vědy, 2014. Právo a management. ISBN 978-80-87974-01-8.

ŠMAHAJ, Jan. *Kyberšikana jako společenský problém: Cyberbullying as a social problem*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 9788024442273.

Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016. ISBN 978-80-7421-120-1.

VOKOUN, Michal. *Tik Tok: opravdová zábava, strašák pro rodiče nebo zlatý důl pro marketéry?* *Marketing* [online], Martin HONC, editor. 2019. ISSN 1805-4991. Dostupné z: <http://marketing.cz/tiktok>.

Název: STUDENSTKÁ SOCIALIA 2019
                    Přístupy společnosti k rizikovému chování

Editoři: Mgr. Martin Knytl
                    Mgr. Aneta Janigová

Rok vydání: 2020

Místo vydání: Hradec Králové

Počet stran: 152

Vydání: první

© Katedra sociální patologie a sociologie PdF UHK

Vydalo nakladatelství Univerzity Hradec Králové, Gaudeamus
jako svou 1733. publikaci.

ISBN 978-80-7435-799-2